SOPHIE HAGMAN

OCH

HENNES SAMTIDA

NÅGRA ANTECKNINGAR FRÅN DET GUSTAVIANSKA STOCKHOLM

AF

CARL FORSSTRAND

ANDRA UPPLAGAN

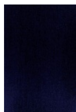
*

STOCKHOLM
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

PAPPERSLEVERANTÖR: LESSEBO PAPPERSBRUK
TRYCKT HOS ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEB.
STOCKHOLM 1911

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna bok, författad 1911 av **Carl Forsstrand** (1854-1928), har digitaliserats mars 2009 av University of Toronto och i april 2012 anpassats för Projekt Runeberg av Ralph E.

Boken kan läsas såsom en uppslagen bok i färg på Internet Archive.

SOPHIE HAGMAN.

Efter färglagd gravyr af *Elias Martin*.

SOPHIE HAGMAN

OCH

HENNES SAMTIDA

SOPHIE HAGMAN

OCH

HENNES SAMTIDA

NÅGRA ANTECKNINGAR FRÅN DET GUSTAVIANSKA STOCKHOLM

AF

CARL FORSSTRAND

ANDRA UPPLAGAN

STOCKHOLM WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

pappersleverantör: lessebo pappersbruk

TRYCKT HOS ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEB.

STOCKHOLM 1911......................

FÖRORD.

Under arbetet med efterföljande anteckningars samlande och framläggande i tryck har jag fått emottaga många värdefulla upplysningar och anvisningar från ett flertal personer, och ber jag att här få till dem uttala min tacksamhet. Särskildt vill jag nämna arkivarien Johan Flodmark, som med aldrig tröttnande välvilja ställt icke blott Stockholms stads arkivs samlingar utan äfven sina rika kunskaper om det gustavianska Stockholm till mitt förfogande. Detsamma gäller om öfverbibliotekarien Aksel Andersson beträffande de westinska samlingarna i Uppsala universitets bibliotek, vid hvilkas begagnande jag äfven haft förmånen af förste bibliotekarierna M. Huldts och E. Meyers anvisningar. Frih. Carl Carlson Bonde har med sedvanligt tillmötesgående låtit mig under besök på Ericsberg genomgå de där förvarade arkivsamlingarna. Riksbibliotekarien E. Dahlgren har väsentligt

underlättat de forskningar i k. biblioteket, som varit önskvärda. Krigsarkivarien J. Petrelli, öfverstelöjtnanten, frih. E. Leijonhufvud, kammarherre Magnus Lagerberg, v. häradshöfding Carl Sandströmer, amanuensen N. Östman, grefve Magnus von Rosen, docenten August Hahr, fil. doktor Josef Sandström m. fl. ha meddelat detaljupplysningar af intresse.

Författaren.

INNEHÅLL

SID.

ILLUSTRATIONER

——

Sophie Hagman.

Den 2 januari år 1780 inträffade pä Gripsholms slott en tilldragelse, som väckte liflig uppmärksamhet och beredde de i den gamla Vasaborgen församlade medlemmarna af hofkretsarna och den högsta societeten en omväxling i den ledsnad, som varit rådande under de närmast förflutna veckorna, ja månaderna. Allt sedan midten af september föregående år hade nämligen Gustaf III med gemål och son, bröder och svägerska, det tjänstgörande hofvet och ett flertal kommande och gående gäster från hufvudstaden uppehållit sig på det, såsom en minnestecknare uttrycker sig, »ohyggliga och ledsamma slottet». Det eljest så rörliga och på omväxlande nöjen och förströelser rika hoflifvet hade isynnerhet under den senaste tiden och trots julfirandet varit enformigt och tråkigt. Af invånarne på slottet hade somliga, såsom hertiginnan Charlotte vittnar i sin dagbok *Hedvig*

Elisabeth Charlottas Dagbok; I, sid. 208., husliga bekymmer och voro därför vid dåligtlynne, och andra voro helt och hållet upptagna af sina kärleksaffärer. »Alla föredraga», tillägger hon, »att tillbringa tiden på sina egna rum, hellre än att vara tillsammans med de öfriga och hafva tråkigt.» Till den tryckta stämningen bidrog äfven att det började gå obehagliga och kränkande rykten om anledningen till den förlängda vistelsen på det den tiden förfallna och dystra samt vida mer än i våra dagar isolerade Mälarslottet, och om arten af dessa rykten får man en för tidsskedet karaktäristisk föreställning genom följande anteckning af nyssnämnda höga krönikeskrifverska: »Så har det bland annat påståtts, att alla damerna äro i grossess, gifta eller ogifta och änkor, alla äro föremål för samma beskyllning; för att kunna ådagalägga sin oskuld hafva därför några af damerna velat fara in och visa sig i Stockholm. Det påstås, att det är för att hålla allmänheten i okunnighet om det lättfärdiga lif, som föres på Gripsholm, som kungen vill utsträcka vistelsen här, tills de flesta af damerna uti största hemlighet hunnit nedkomma.»

Äfven Ehrensvärd, den bekante gustavianska minnestecknaren, berättar, hur det i Stockholm sades, att några af damerna hade »oförsiktigt nyttjat sina nöjen och erhållit tunga kroppar»,*Ehrensvärd, J. C,* Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III:s hof. 2:dra uppl., I, s. 397. och man må under sådana förhållanden ej undra öfver att det rådde en allmän längtan att få återvända till hufvudstaden.

Ändtligen randades också dagen för uppbrott, nämligen den 7 januari, men dessförinnan hade de sedvanliga nyårsuppvaktningarna under rätt stor tillströmning af hof- och societetsmänniskor från hufvudstaden gåttaf stapeln, och så hade man beredts en annan distraktion, genom ofvan antydda tilldragelse den 2 och som bestod däri att hertig Fredrik Adolf efter af konungen erhållet tillstånd fick för kronprinsen presentera sin älskarinna Sophie Hagman.

Af de många samtida berättelserna härom är Ehrensvärds, såsom grundad på iakttagelser å ort och ställe — han var tjänstgörande kammarherre hos konungen under hela Gripsholmssejouren —, säkerligen den tillförlitligaste och därtill den om de dåtida etikettsförhållandena mest upplysande.

»Hertig Fredrik», skrifver sålunda den vakne och med hofvets intriger så väl förtrogne minnestecknaren, »hade af h. maj:t negocierat tillstånd att få presentera sin mamsell Hagman för kronprinsen. H. maj:t hade därtill samtyckt, och det tycktes som om detta vore en början till vidare distinktioner, som henne kunde ämnas. Vid hof skall i alla saker en viss etikett i akt tagas. Så skedde också nu. Hertigen hade anmodat grefve Leijonstedt att föra henne ifrån sina till kronprinsens rum, där hertigen själf var, och hade för grefvinnan Rosen gifvit tillkänna, att han fått h. maj:ts tillstånd att låta henne blifva admitterad att se kronprinsen. Då Leijonstedt gick in och anmälde sig föra denna skönhet med sig, kom hertigen själf ut, tog emot henne och förde henne in uti kronprinsens rum, gick fram och gjorde en sorts presentation. Mamsell Hagman kysste hans hand och började konversation med damerna, för hvilka hon äfven blef presenterad. Hennes konversation var otvungen och behaglig; hon visade mycken modesti och respekt, men ingen blyghet och undergifvenhet. Hertigen satte sig icke underhela tiden, så att de närvarande damerna äfven måste stå, på det att hans mamsell ej blefve den enda, som i annat fall måst stå. Hon hade icke kunnat sätta sig i kronprinsens närvaro. Grefvinnan Rosen, som märkte detta, bad hertigen sätta sig, men han låtsade icke höra, fortföljde sin konversation, och sedan denna visiten räckt en half timme, retirerade sig både hertigen och den sköna, nöjde och intagne af glädje öfver detta första steg. Kronprinsens damer, i början något skandaliserade öfver denna visit, funno sig snart nöjda med densamma och talade mycket till mamsell Hagmans beröm. Hertig Fredrik hade länge planerat detta och isynnerhet gjort sig vän af alla damer vid detta hof; han hade visat dem all möjlig politesse, alltid under måltiderna placerat bredvid sig fru von Stauden, hvars rum vanligtvis är vid en bordsända bredvid de unga officerarne och långt ifrån öfverheten.» Följande dag, den 3 januari, tillägger Ehrensvärd: »Hertig Fredrik tog afsked af deras majestäter och återreste till Stockholm, nöjd och satisfierad med sin sejour, ehuru han icke vunnit annat af alla sina negociationer än att få den unge baron Wrangel till sin kavaljer och sin mätress mera authoriserad och äfven med större insteg vid hofvet.»

*

Det unga fruntimmer, som sålunda erhöll sin ömtåliga och vanskliga ställning såsom furstlig mätress på sätt och

vis officiellt erkänd — en följd utan allt tvifvel af Gustaf III:s beundran för franska seder och bruk och af hans ofta ådagalagda sträfvanden att söka i Sverige införa hofsederna i Versailles, var ingalundafrämmande för eller okänd i de gustavianska hofkretsarna, liksom ej heller i de dem närmare eller fjärmare stående samhällslagren i Stockholm. Hennes förbindelse med hertigen var nämligen nu, 1780, redan ett par år gammal, och hon tillhörde en kategori damer, som relativt talrikare under det gustavianska tidsskedet än under följande århundrande och i våra dagar hade att glädja sig icke blott åt stor uppmärksamhet utan äfven, tack vare den fördomsfriare eller snarare mindre nogräknade tidsandan, åt vidsträckta sympatier och till och med, i fall sådana som detta, åt aktning. Det är följaktligen mycket förklarligt, att Sophie Hagmans namn ofta anträffas i den gustavianska memoarlitteraturen, att hennes personlighet och lefnad ofta varit föremål för mer eller mindre verklighetstrogna skildringar och att hennes och hennes samtidas lif och förhållanden ännu omfattas med lifligt intresse.

Det är hufvudsakligen med hänsyn till sistnämnda omständighet, som efterföljande meddelanden framläggas, hämtade ur vidt skilda, tryckta och otryckta, delvis nya källor och afsedda att lämna en så vidt möjligt fullständig föreställning om hennes älskliga person och om det mot våra dagars så olika Stockholm, till hvars märkligare invånare hon hörde.

*

Uppgifterna om Sophie Hagmans härkomst, ungdom, tillvaro och öden innan hon blef hertig Fredrik Adolfs väninna äro ganska talrika och lika sväfvande som emellanåt hvarandra motsägande. Hennes födelseår har sålunda förlagts än till slutet af 1750-talet, än tillbörjan af 1760-talet, och växlat mellan så godt som alla åren i decenniet 1756—66, medan det exakta födelseåret torde ha varit 1761. Enligt annonsen i Stockholms Dagblad med anledning af hennes frånfälle, som inträffade den 6 maj 1826, hade hon nämligen då uppnått en ålder af 65 år och skulle sålunda ha varit född nyss angifna år. Att hon uppgifvits ha kommit till världen redan år I757, hvilket är det vanligast förekommande årtalet, beror på en förväxling med en annan mamsell Hagman, som också bar dopnamnen Anna Sophia och enligt en i ofvannämnda tidning år 1833 införd annons afled den 9 juli s. å. å Stockholms sjukhem i en ålder af 76 år. Denna mamsell Hagman var utan allt tvifvel identisk med det flickebarn, som enligt Clara församlings dopbok döptes den 21 augusti 1757 till Anna Sophia och var dotter till kammakaren Erik Hagman och hans hustru Maria Folckman. Som faddrar vid dopet fungerade logarfvaren Erik Zethelius, hans hustru Catharina Margareta Standert, jungfru Helena Charlotta Svedberg, slotts- (resten oläsligt) Göran Kahn, kammakaren Petter Harling och barnmorskan, hustru Maria Friman, d. v. s. allesammans personer, om hvilka man kan antaga, att de lefde i visserligen anspråkslösa men oberoende villkor och liksom kammakaren Hagman och hans maka tillhörde den bärgade småborgarklassen. Garfvaren Zethelius var till och med en burgen man och medlem af den snart bland Stockholms storborgare räknade, bemärkta släkten Zethelius.

Om vår Sophie Hagman vet man emellertid, att hon tillbragte sin första ungdom i så ringa förhållanden, nämligen först såsom barnflicka hos Louis Gallodier, den bekante balettmästaren, och sedan som huspigahos familjerna Manderström och Piper, att hon näppeligen kunnat utgå ens från ett anspråkslösare borgarhem. Man kan också nu mera med ganska stor visshet fastställa, att hon ej var Stockholmsbarn utan dotter till en soldat vid Södermanlands regemente samt antagligen född i Barfva socken i Öster Rekarne härad.

Enligt ett meddelande från numera aflidne skriftställaren Birger Schöldström skulle hon blifvit född i Hölö socken i Södermanland och hennes fader sannolikt varit »soldaten Hagman, som ännu år 1780 tjänade vid major Flemings kompani vid Södermanlands regemente». Denna uppgift måtte emellertid ha berott på något misstag eller missförstånd, ty oafsedt att någon major Fleming vid den tiden ej fanns vid regementet har dels ingen uppgift om Sophie kunnat anträffas i Hölö församlings kyrkoböcker, och dels ha senare ingångna upplysningar och utförda undersökningar gifvit vid handen, att den af Schöldström nämnde soldaten Hagman ej kunde vara den vackra Sophies fader men däremot antagligen hennes broder.

Med anledning af en artikel i Svenska Dagbladet år 1908 erhöll nämligen förf. från kamreraren F. Carlson i Uppsala ett meddelande, att han i sin ägo hade ett bref från hertig Fredrik Adolf, dateradt Tullgarn den 4 augusti 1780, till majoren vid Södermanlands regemente Jakob Malm, hvari hertigen begär, »att få veta af hurudan frägd

och conduite en soldat vid Herr Majorens compagnie benämnd Hagman är, emedan jag, i händelse bemälde Hagman sådant förtjänar, är beredvillig att göra honom hvad godt jag kan». Omedelbart därefter erhöll förf. från öfverstelöjtnanten, frih. E. Leijonhufvud en skrifvelse af innehåll att frih. L. några årförut haft tillfälle taga kännedom om det hos hr Carlson befintliga brefvet (enligt frih. L:s uppgift adresseradt till chefen för Nyköpings kompani, kaptenen F. G. Mareks von Wittenberg) och att frih. L. vid med anledning häraf verkställda undersökningar i krigsarkivet återfunnit ifrågavarande Hagman i kompaniets rullor, men »utvisade hans ålder, att han möjligen var broder till S. Hagman». Med benäget bistånd af frih. Leijonhufvud har förf. sedermera följt den gjorda anvisningen och i krigsarkivets rullor för Södermanlands regemente funnit följande anteckningar:

1778 (mönster rulla): Anders Lindholm erhållit afsked vid generalmönstringen den 14 juni 1774; roten (Limslätt, Barfva socken) uppsatt den 17 mars 1777 med Lars Hagman, 271/2 år; och i rullan öfver 1783 års generalmönstringar vid Södermanlands reg:te N:o 1173. Limslätt, Lars Hagman, 32 1/2 år, gift.

Denne Lars Hagman var sålunda född 1750 eller 1751 och kunde mycket väl ha varit en äldre broder till Sophie Hagman, hvilket för öfrigt med stöd af hertigens bref är högst sannolikt.

Frih. Leijonhufvud påpekade emellertid, att det fordom var vanligt att son efter far som soldater tjänade vid samma regemente, och det gällde nu att få reda på någon äldre Hagman, hvars ålder skulle kunna passa in med faderskapet för Lars. En sådan påträffades äfven i rullan för lifkompaniet år 1750, med N:o 37 (för roten Hageby, Bettna socken) och namnet Daniel Hagman, gift 34 år, födelseort Stockholm.

Men härvid stannade de upplysningar, som stodo att vinna i krigsarkivet, och forskningarna ha därför fullföljts i de nämnda församlingarnas kyrkoböcker,hvilka nu mera för äldre tider förvaras i landsarkivet i Uppsala. Det blef ett rätt mödosamt och tyvärr äfven resultatlöst arbete, för hvars förlopp en redogörelse blott skulle verka tröttande. Här må följaktligen endast nämnas, att några exakta upplysningar ur de husförhörs- och födelseböcker o. s. v., som finnas kvar, ej kunnat vinnas om Sophie Hagmans dock mycket sannolika släktskap med soldaten Lars. Däremot torde det vara så godt som säkert, att Daniel Hagman ej var Sophies fader. Enligt välvilligt meddelande af t. f. landsarkivarien i Uppsala, d:r J. Sandström, blef nämligen denne Hagman år 1757 kommenderad till Pommern, där han följande år låg sjuk i Demmin, och då den rote han tjänade för, enligt i landsarkivet förvarade regementsrullor blef vakant år 1760, är det troligt att han också dött i Pommern och vid en sådan tidpunkt att han ej kunnat vara Sophies fader.

Det funna spåret tyckes sålunda ej ha varit det rätta, och om Sophie Hagmans föräldrar och födelseort har man fortfarande ingen visshet. Måhända kan dock en af gamle Gjörwell, i ett bref år 1796 till C. A. J. Mandorff gjord utsago, att »hon skall vara bördig från staden Strängnäs» skänka nya uppslag för frågans lösning. Barfva socken, där Lars Hagmans soldattorp var beläget, ligger ej långt från Strängnäs, och det är ju ganska möjligt att Sophie och Lars, om de nu voro syskon, därifrån utgingo i lifvet. Framdeles skall visas att Sophie Hagman hade en syster, som hette Elisabeth och var gift med en underofficer Bjurström och för hvilkens barn mostern blef i moders ställe, men äfven om hennes ursprung m. m. ha några uppgifter ej kunnat uppletas.Rätt stora svårigheter ha vidare mött för att erhålla några upplysningar om Sophie Hagmans tidigare ungdom. Trots sökande i mantalslängder, kyrkoböcker o. s. v., ha nämligen inga andra uppgifter anträffats än de, som förekomma i den samtida memoarlitteraturen och i senare, hufvudsakligen på denna grundade skildringar och som oftast äro mycket knapphändiga och meddelade blott som i föregående.

Den här ofvan anförda uppgiften, att hon var barnflicka hos balettmästaren Gallodier återfinnes sålunda i de s. k. Wärnhjelmska papperen,Majoren *G. A. Wärnhjelm,* f. 1785, d. 1856, historisk och biografisk samlare, efterlämnade bland annat i manuskript: »Upplysningar och tillägg till Ristells Anekdoter om Gustaf III:s hof och regering.» numera tillhöriga f. kassören i generalpoststyrelsen Fr. Barthelson, och har meddelats förf. af B. Schöldström. Den är säkerligen tillförlitlig, och det gäller blott att försöka bestämma tidpunkten för Sophies anställning hos Gallodier. Man vet, att denne anlände till Sverige och anställdes vid den franska skådespelartruppen år 1758*Dahlgren F. A.,* Anteckningar om Stockholms theatrar. samt antagligen kort därefter ingick sitt första äktenskap med en sångerska vid italienska operasällskapet i Stockholm, äfvensom att han

sedermera gifte om sig först 1792 med dansösen Judith Christina Brelin och efter hennes död, 1794, med Marie Louise Du Londel. Det skulle alltså ha varit för barnen i det första äktenskapet, som Sophie Hagman var anställd som tjänarinna eller väl snarare sällskap, och detta måste ha varit före år 1776, ty A. von Fersen uppger,*Fersen, A. von,* Historiska skrifter; IV, sid. 182. att Sophieomkring fyra år före den här ofvan skildrade presentationen å Gripsholm innehade tjänst som huspiga hos friherrinnan Manderström. Enligt L. von Engeström *Engeström, L. von.* Minnen och anteckningar; I, sid. 72. hade hon sedermera anställning som barnkammarpiga hos grefvinnan Carl Piper, f. Ekeblad. »Hon var då», tillägger denne minnestecknare, som åtnjuter anseende att vara en bland de tillförlitligare af de gustavianska memoarförfattarne, »en liten flicka, och man skrattade åt henne för det hon var kär i hertig Fredrik. Sedermera blef hon ganska vacker och vardt underhållen af en bryggare. Grefve Joseph Kaunitz, som då var romersk kejserlig minister i Sverige, fick se henne och gjorde allt för att få henne, men bryggaren var vackrare karl än grefven. Hon afslog alla penningetillbud och blef sin älskare trogen. Kaunitz lät bjuda bryggaren penningar, om han ville afstå henne, men han var icke snål och vägrade. Ändtligen måste han, som lärer varit dålig hushållare, afstå sin egendom åt sina borgenärer. Då kom mamsell Hagman till hertigen.»

Vi skola strax något närmare granska och belysa dessa uppgifter, men måste dessförinnan lämna ordet åt en författare, som bjuder på en åtskilligt afvikande redogörelse för Sophie Hagmans ungdomsöden och särskildt angående begynnelsen af hennes förbindelse med hertigen, nämligen Crusenstolpe. »Morianens» ryktbare upphofsman sysselsätter sig naturligtvis ganska ofta med Fredrik Adolfs vackra älskarinna i sina skildringar af Holstein-Gottorpska huset och har äfven ägnat henne en särskild minnesruna i sina »Medaljonger och statyetter».Angående Crusenstolpes skriftställeri råder ju en ganska allmän uppfattning, att hans uppgifter ofta äro otillförlitliga och att särskildt de meddelanden, som han i noter angifvit såsom »historiska», ganska osäkert göra skäl för denna benämning. I självfva verket är man vid läsningen af hans alltid underhållande skrifter ofta oviss om hvad som är sant eller icke; men man bör ihågkomma att, Crusenstolpe till sitt förfogande ägde särdeles värdefulla samlingar i dokument, bref och anteckningar (nu mera förvarade i arkivet å Ericsberg, det magnifika Bondeska slottet i Södermanland), och att följaktligen många af hans meddelanden och uppgifter kunna vara hämtade ur goda och tillförlitliga källor, fastän han, säkerligen med hänsyn till att hans skildringar utgåfvos jämförelsevis kort tid efter de händelser, de afhandlade, ofta ikläddde sin framställning en romantiserad dräkt och uraktlät att angifva sina sagesmän. Då han första gången låter Sophie Hagman uppträda i »Morianen» och skildrar hennes första sammanträffande med hertigen, kan följaktligen berättelsen vara öfverensstämmande med det verkliga förloppet, ehuru den gör intryck af att vara väl mycket gjord och fantiserad.

Hufvudinnehållet i historien är, att hertigen första gången såg sin Sophie i grannskapet af Drottningholm, där han under en ridt upptäckte henne som mjölkflicka i den tarfligaste dräkt, men tillika »som en ängel, den skönaste Gud någonsin skapat, både till växt och anletsdrag». Till belysning af detta uttalande lämnar Crusenstolpe om Sophie Hagmans utseende på sitt sedvanliga blomsterrika språk följande detaljerade beskrifning, som väl dock hänför sig tillen senare period än Drottningholmsepisoden: »Det lena, lockiga håret, den härligt hvälfda pannan, ögonen på en gång skalkaktiga och smäktande, till formen stora och tjusande, ehuru till färgen gråblå, beskuggade af långa ögonhår och under väl tecknade ögonbryn, den vackra näsan, groparna i kinder och haka, de fylliga läpparnas korall, mellan hvilkas purpur lyste en tandrad af bländande hvithet och jämn som orientaliska pärlor, en hy af lilja och ros, en hals ... jag stannar — och tillägger blott: att norden aldrig frambragt mera urbildligt danade kvinnoformer och att det för konstnären varit ett fynd att på duken eller i marmor få taga hennes växt, hennes armar, hennes hand och fot till mönster.» — Då dessa behag säkerligen redan stodo i sin knoppning hos den unga mjölkflickan, kan man väl förstå, att den lätt antändlige hertigen blef alldeles betagen. Under berättelsens fortgång omtalar också Crusenstolpe, hur hertigen för Gustaf III lämnade en entusiastisk skildring af mötet, hur konungen skämtsamt uppmuntrade honom att af den hastiga bekantskapen göra en eröfring, men hur hertigen under sina bemödanden att söka reda på och åter få träffa den vackra flickan misslyckades och först vid första uppförandet af operan »Gustaf Vasa» till sin stora glädje återfann henne bland komparserna i Christian Tyranns hof. Han »utverkade sig då genast konungens tillstånd att få taga henne ifrån teatern, där hon, nyss anställd, ännu ej hunnit göra några framsteg; och redan följande dagen hade prinsen

inackorderat henne under namnet »Sophie Hagman» i en ansedd undervisningsanstalt för unga, anständiga fruntimmer, hvarest hennes lyckliga naturanlag och finavett erhöllo den högsta, den tiden tillgängliga odling. Efter sålunda fullbordad uppfostran var mamsell Hagman ett fruntimmer af högsta värld äfvensom af största skönhet. Hertigen anvisade henne rum i sin våning på Stockholms slott. Hon var icke blott hans förklarade älskarinna utan tillika värdinna vid hans bord och i hans salong, där hon visade sig till och med i konungens närvaro.»

På ett annat ställe berättar Crusenstolpe, att det var med Badin, den ryktbare morianen, såsom mellanhand som hertigen ingick bekantskapen med Sophie Hagman.

Det kan som redan nämnts ligga sanning i dessa historier; men ett närmare skärskådande visar, att sanningen inskränker sig till hufvudfaktum, eller till att hertigen på ett eller annat sätt inledde och ordnade sitt förhållande med den sköna, medan Crusenstolpe däremot behandlat detaljerna och särskildt tidsuppgifterna med sedvanlig frihet och bekymmerslöshet om de passade ihop med verkligheten eller ej. Sålunda förlägger han tidpunkten för hertigens första sammanträffande med den vackra Sophie till ungefär samtidigt med änkedrottningens sista sjukdom och död och återfinnandet till premiären af »Gustaf Vasa». Lovisa Ulrika afled emellertid den 17 juli 1782, och det första uppförandet af Gustaf III:s, Kellgrens och Naumanns med så oerhördt bifall emottagna lyriska tragedi ägde rum den 19 januari 1786. Nu vet man dock, att hertigens och Sophie Hagmans förbindelse redan år 1780, såsom här ofvan påpekats, hade vunnit sådan stadga, att den unga damen nästan officiellt infördes i hofkretsarna, hvadan densamma säkerligentog sin början ett eller annat år tidigare, eller antagligen redan 1777 och att Sophie Hagman med anledning däraf lämnade k. teatern. Vid denna var hon nämligen, enligt meddelanden af arkivarien J. Flodmark, anställd som dansös under åren 1775—77, och hade hon förmodligen kommit dit omedelbart från barnkammarpigebefattningen hos grefvinnan Piper och efter förbindelsen med den vackra bryggaren.

Crusenstolpe har sålunda helt obesväradt ej blott i »Morianen», hvilket är mindre förvånande, utan äfven i »Medaljonger och statyetter», som dock göra anspråk på att vara ett slags biografiskt verk, försenat Sophie Hagmans uppträdande i det offentliga ungefär ett helt decennium. Af de nyss anförda uppgifterna framgår ju, att hon redan vid fjorton års ålder beträdde de tiljor, som skola föreställa världen, och att hon vid förbindelsens med hertigen ingående medhunnit de ungdomens snedsprång, som voro förbundna med den af Engeström omtalade bryggaren och möjligen med en eller annan beundrare till. Hertigen hade sålunda utan allt tvifvel uppmärksammat henne i baletten långt före uppförandet af »Gustaf Vasa», och särskildt kan man vara säker på, att han iakttog och henne sin beundran i operabaletten »Neptun och Amphitrite», som till Adlerbeths ord och H. F. Johnsens musik arrangerad af Gallodier uppfördes den 24 april 1775 och där Sophie Hagman jämte den sedermera så ryktbara mamsell Slottsberg, madame Soligny, mamsell Holmstedt m. fl. skönheter var med bland »Lyckans prästinnor». Äfven i Uttinis opera »Aline, drottning af Golconda», som första gången gafs den 11 januari 1776, intog Sophie Hagman blandherdinnorna i den af Gallodier anordnade baletten en bemärkt plats. Hennes teaterbana blef emellertid ej långvarig; antagligen lämnade hon, såsom redan framhållits, scenen redan år 1777, och hon var i alla händelser därifrån på nyåret 1779. I den Gjörwellska brefsamlingen i k. biblioteket förvaras nämligen ett bref (utan uppgift till hvem), hvari den med hela Stockholm och alla nyheter bekante, mångskrifvande krönikören bland annat meddelar: »Eljest är hela operaverket i aftagande. I mamsellerna Olin, Slottsberg och Hagman förlorades tre täcka operaflickor.»

Från och med 1775 eller 1776 tillhörde sålunda Sophie Hagman, vare sig hon förut varit barnkammarpiga eller mjölkflicka, Stockholms mer bemärkta och uppmärksammade unga skönheter, och i likhet med de flesta andra bland dessa vid teatern och baletten skulle hon ej undgå de faror, som kanske kännetecknade det gustavianska teaterlifvet i ännu högre grad än andra tidsskedens. Visserligen kan man taga för gifvet, att det ligger mycken öfverdrift i Fersens med den gamle hattchefens sedvanliga vresighet på tal om hofvets ofvannämnda julfirande på Gripsholm år 1779, då hertig Fredrik hade sin älskarinna med sig, nedskrifna anmärkningHistoriska skrifter; IV, sid. 183., att »hon hade gått ur hand i hand bland operans coulisser»; men lilla Sophie hade dock tidigt sina kärleksäfventyr, och Engeströms uppgift om förbindelsen med den vackre bryggaren (Fersen säger slaktaren) är

säkerligen sann. Den bekräftas nämligen från flera andra håll. Bryggaren hette Westman och tillhörde den bekanta Stockholmssläkten, men det är numera svårt att konstatera hvilkenaf de unga herrarna i den ganska talrika familjen, som var den rätte. Man kan med hänsyn till åldern gissa på Lorentz Lorentzson, f. 1751, Isaac Lorentzson, f. 1755 och Nils Eriksson, f. 1761, o. s. v., men däremot näppeligen, såsom Crusenstolpe gjort, sammanställa förbindelsen med Abraham Jansson, som var född 1767, tidigt gift och i så goda ekonomiska villkor, att den af Engeström omnämnda bankrutten säkerligen ej med honom stod i något samband.

Saken har emellertid ringa vikt, liksom också de öfriga förbindelser, som Sophie Hagman möjligen hade före bekantskapen med hertigen. Huruvida denna förbindelse, såsom Crusenstolpe säger, föregicks af någon den unga damens vistelse på en uppfostringsanstalt, har varit omöjligt att vinna visshet om. Troligen var så ej fallet; hertigen var enligt samstämmande uppgifter allt för het och liflig i sina passioner att underkasta sig något uppskof i deras tillfredsställande, och på samma gång man ej äger den ringaste anledning att betvifla Sophie Hagmans fina lefnadsvett och världsvana, hvilka hon emellertid utan särskild träning kunnat förvärfva genom naturlig begåfning, godt förstånd och känsla för takt, torde det ha varit si och så med den af Crusenstolpe vitsordade bildningen. Ännu bevarade bref af hennes hand visa ju, som vi framdeles skola se, betänkliga brister såväl i skönskrift som stafning, och äfven om hon, såsom tycks ha varit fallet, var rätt hemmastadd i franska språket, så kan detta nog förklaras dels därmed att franskan var det vanliga samtalsspråket i de kretsar, hon efter bekantskapen med hertigen rörde sig i, och följaktligen föremål för daglig öfning på ett effektivare sätt än genomgrammatikaliska studier, och dels att hon under flickåren kunnat göra nyttiga lärdomar i Gallodiers naturligtvis fransktalande hem.

Huru än härmed förhöll sig, kan man vara viss om, att hon i såväl yttre som inre hänseende var vuxen sin i så många hänseenden svåra och ömtåliga ställning som hertigens snart erkända älskarinna. Detta bevisas redan däraf, att hon inom kort, eller antagligen redan år 1778, fick sin bostad på Stockholms slott i hertigens våning. Denna hade år 1770 ställts i ordning åt hertigen och var belägen 2 trappor upp i södra delen af slottets vänstra flygel samt motsvaras i våra dagar af gästvåningen ofvanför de s. k. ordenssalarna.

För att bereda henne officiellt tillträde till den societet, i hvars omedelbara grannskap hon sålunda kom att lefva och med hvilkens medlemmar hon i hvardagslag säkerligen hade ett otvunget umgänge, berättar Crusenstolpe, att konungen föreslog hertigen, att hon skulle ingå skenäktenskap med någon fattig adelsman. Den härtill lämplige personen ansåg man sig ha funnit i baron August Fredrik Tilas, som hertigen med anledning af förslaget öfverhopade med artigheter, men som fann detsamma förödmjukande och hade nog själfkänsla att svara afböjande. Historien berättas äfven af en och annan bland de samtida minnestecknarne och är intressant nog såsom belysande hur Gustaf III begagnade alla tillfällen för att acceptera seder och bruk vid det franska hofvet. Emellertid behöfde Sophie Hagman ingen officiell presentation för att bevara sin ställning, hvilken hon med ett eller annat afbrott bibehöll i många år eller ändatill år 1793, då den genom vänlig öfverenskommelse upplöstes. Hennes förutsättningar att fängsla den i kärleksaffärer ej så litet ombytlige hertigens hjärta och bibehålla hans ynnest vitsordas äfven tidt och ofta i den samtida memoarlitteraturen, och i samband härmed lämnas åtskilliga upplysningar om Sophie Hagmans karaktär och personlighet, uppträdande och lefnadssätt, som äro af stort intresse för kännedomen ej blott om henne själf utan äfven om tidsandan, hennes samtida och den miljö, hvari hon lefde.

*

Bland de mer bemärkta gustavianska memoarförfattare, som lämnat meddelanden om Sophie Hagman, är i afseende på tidsföljden Ehrensvärd den förste. Hans här ofvan återgifna berättelse om nyårspresentationen 1780 föregås nämligen af ett par smärre omnämnanden, af intresse därför att man med ledning af dem kan följa utvecklingen af hertigens förhållande till sin väninna.

Den 4 augusti 1779, då hofvet vistades på Drottningholm, skrifver sålunda Ehrensvärd, hvilken såsom uppvaktande hos konungen hade väl reda på allt hvad som tilldrog sig, följande: »Då deras maj:ter skulle resa till Kina, kom hertigen af Östergötland och tycktes bli ganska väl emottagen. Han logerades uti riksmarskalkens rum

uti en af flyglarna; grenadörposter sattes utanför dörren. Han tycktes äfven göra mycket sin cour; man vet, att de hemliga motiven till denna resa är dess gälds betalande, hvilken h. m:t förr så ofta betalt. Nu har den på några år stigit till 480,000dal. silfvermynt. Det är bedröfligt, huru dessa herrar hushålla och huru detta fattiga rike skall af sina få resurser, hvilka bättre kunna användas, anslå att betala räkningar för öfverflödsvaror och mest hos contrabandiers. — När hertigen åkte till China med h. m:t, frågade h. m:t honom, om han hade mamsell Hagman med sig. Hertigen svarade, att han kunde väl passera sig af henne under denna dess sejour och att han ej vågade taga henne med sig. H. m:t svarade: Min bror behöfver inte genera sig; jag vill att alla skola vara à leur aise, och jag har befallt Muncken, såsom le gouverneur du Chateau, at låta ge henne ett convenabelt rum.»

Denna konungens älskvärdhet medförde uppenbarligen den vackra Sophies utflyttning till Drottningholm, ty den 29 augusti meddelar Ehrensvärd, att hertig Carl gaf soupé för hertig Fredrik och hans mätress mamsell Hagman hos en fransysk traktör i ett af värdshusen därstädes, som tillägger: »H. m:t, som fick veta detta, lät tillsäga dess hofmästare assessor Hedman, att i fall hertigen (Fredrik) hos sig skulle begära någon soupe, så skulle han utan hinder utur kök och källare fournera allt hvad som befalles. Genom denna och flera dylika attentioner har h. m:t så funnit hertig Fredrik, att han nu gjort en sejour af en månad vid detta hof, hvilket han förr på 8 år icke gjort.»

För öfrigt hade hertig Fredrik Adolf, åtminstone längre fram, vid Drottningholm sin egen paviljong, där han väl oberoende af konungen och »Muncken» kunde bereda sin mamsell ett »convenabelt rum». En af sidobyggnaderna till höger om slottet kallades nämligen »Hertig Fredriks pavillon» och bestod på 1790-talet af»fem rum i hvarje våning, som ömsom eller om hvarandra äro klädda med siden, väfda turkiska eller papperstapeter», och var »meublerad med speglar, mahogenibord, fanerade bureauer med marmorskifvor, bordstudsare, urnor, fauteuiller, gustavianska sängar med siden- och cattunsomhängen» m. m. Bland prydnads- och konstsaker nämnas särskildt 18 poträtt, såsom af Carl X och Carl XI med gemåler af Ehrenstrahl, o. s. v.*Anders Björklund,* Beskrifning öfver Drottningholm och China; 1796.

I slutet af december får man under den ofvannämnda trista Gripsholmsvistelsen åtminstone ett nytt ämne för hofskvallret, ty vid hertig Fredriks hof började, enligt Ehrensvärds ord »gissas, det hans mätress, den vackra mamsell Hagman, skall snart kunna lämna honom en liten pant af sin kärlek. Detta torde vara blott ett rykte, men intet är sannolikare; hon har sin sängkammare bredvid hertigens, hon har till sina andra rum undfått dem, kronprinsen nästa år skall bebo och som nu äro färdiga; hon lefver med honom i största intimitet, och tyckes det, som en gång af så många försök i ett roligt tidsfördrif ett må kunna lyckas.» — I samband härmed må nämnas, att äfven Engeström omnämner den väntade tilldragelsen, hvaröfver »konungen blef utom sig af glädje, ty han ville illustrera en bastard af svenska konungahuset. Men ett missfall gjorde slut på denna glädje, och sedan kom det aldrig så långt». Häri misstar sig emellertid Engestöm, såsom vi framdeles skola se.

Slutligen omtalar Ehrensvärd den 20 januari 1780,hur hertig Fredrik då reste till Tullgarn »med sitt lilla hof och sin vackra mamsell, med beslut att där öfver vintern förblifva. Han medtog sina möbler från slottet att möblera sitt hus därstädes. Strax efter sin ankomst sammankallade han sina grannar, gaf dem en liten fête jämte bal. Grannarna voro provinsens adel, som alla med nöje infunno sig och funno sig hedrade af denna nåd. Mamsell Hagman var alldeles som ett hoffruntimmer; damerna visade henne all aktning och kavaljererna ansågo sig lyckliga, om hon bevärdigade dem med en kort minut, och den, som fick dansa en contradans, var på höjden af all lycka. På detta sätt tyckes hertigen vilja småningom föra henne i världen, och det är redan mycket på denna väg vunnet för den, som med sopkvasten började att bli känd. Ordspråket säger, att man banar sig väg till lyckan, men om henne kan sägas, att hon sopat sig väg till henne.»

Fersen, som i sina vidlyftiga meddelanden märkligt nog ägnar det gustavianska hoflifvet nära nog lika stor uppmärksamhet som politiken, inleder sina meddelanden om Sophie Hagman med några beska betraktelser i samband med julfirandet på Gripsholm 1779. Han omtalar hur konungen till julhögtiden inbjöd flera personer än där fanns utrymme för. »Hertigen och hertiginnan af Södermanland med hela deras hof bodde och bespisades därstädes. Hertigen af Östergötland anlände äfvenledes, på konungens inbjudning, åtföljd af m:lle Hagman, sin mätress; denna senare inlogerades i de rum, som man ställt i ordning åt kronprinsen.» »Hela hofvet blef rätt

missnöjdt», tillägger den gamle själf nästan alltid missnöjde iakttagaren, och sedan handärpå gifvit utlopp åt sin ovilja genom att karaktärisera Sophie Hagman som ett yrkes-lättfärdigt fruntimmer och lättat sin ringaktning genom att omtala det redan här ofvan anförda skvallret om hennes lättsinniga lif vid teatern och att hon hade »utgjort en slaktares förtjusning och slutligen af barmhärtighet blifvit af kapten Klingenstierna inackorderad på barnsängshuset» (en möjligen sann, men hittills obevisad historia), framhåller han hofdamernas förbittring öfver »att se detta kvinnfolk logeradt såsom en utmärkt dam, under det att de själfva voro inhysta uti vindskupor. Hon var serverad från konungens kök, och konungen omfamnade henne som sin svägerska. Konungens galenskap gick så långt, att h. m:t förklarade, att om denna flicka finge ett barn, skulle det legitimeras och h. m:t skulle gifva modern en titel. Man har haft svårt att förlåta Ludvig XIV att hafva på samma sätt gått till väga med sina egna bastarder, som likväl voro födda af damer af kvalité, hvilka voro hans mätresser. Det har kostat Frankrike otroliga summor; man har känt olägenheterna däraf och Ludvig XV, oaktadt hans regellösa och omoraliska enskilda lefnadssätt, har likväl icke legitimerat något af sina oäkta barn. Emellertid ville Gustaf III legitimera sin broders, födda af en miserabel kvinnsperson, illa känd i staden och hofvet.»

Fersens indignation öfver Sophie Hagmans emottagande på Gripsholm torde ha tilltagit i styrka sedan hon blifvit riktigt bofast på slottet, nämligen i hertig Fredriks af fyra rum och tambur bestående våning å vinden mellan Teatertornet och Vasatornet. De ännu i så godt som orubbadt skick bevarade rummen skänkamed sina målade kinesiska sidentapeter, sina enkla men vackra möbler o. s. v. en intressant inblick i den miljö, hvari den vackra Sophie framlefde sina dagar å den gamla borgen. I hertigens sängkammare hänger hans sannolikt af J. Björck målade porträtt, och i Sophie Hagmans rum ses hennes porträtt i pastell af Johan von Rosenheim.

Det skulle emellertid ej dröja länge innan Fersen erhöll en annan uppfattning om denna »miserabla kvinnsperson» och äfven, ärlig som han var, nedskref densamma. Detta skedde år 1781 med anledning af hertig Fredrik Adolfs plötsligen uppflammande kärlek till fröken Margareta Lovisa Wrangel. Vare sig hertigen redan tröttnat på sin vackra Sophie eller han, hvilket är troligare, jämte henne önskade sig äfven en lagvigd följeslagerska genom lifvet, hvarför han för öfrigt tidt och ofta visade sig benägen, så hade han gripits af en häftig passion för nämnda unga dam, som var dotter af riksrådet, grefve Anders Reinhold Wrangel, och hans frieri väckte mycket uppseende i hofkretsarna och tillika medlidande med Sophie Hagman. Sålunda skrifver Fersen: »Denna prins blef aldrig kär utan med afsikt att gifta sig. Hans passion för min nièce (Ulla Fersen), nu änka efter baron Höpken, för prinsessan af Brunswick, som han begärde få äkta och sedan försummade, för min dotter Sophie, må tjäna till bevis på den riktning, i hvilken hans hjärta förde honom. Fröken Wrangel var väl växt och såg tämligen bra ut, ehuru hon ej kunde kallas skön, emedan hon hade för små ögon och för stor mun. Hon var oändligen mindre vacker än mamsell Hagman, prinsens mätress, men denna flicka blef dock

SOPHIE HAGMAN

Efter *J. von Rosenheims* pastellporträtt å Gripsholm.

bortskickad; det var ett offer, som prinsen ägnade åt sin kärlek för fröken Wrangel: men hertigens finanser, som alltid voro derangerade, och det oegennyttiga uppförandet hos denna flicka (m:lle Hagman), som, ehuru af de lägsta klasser, haft nog mycken finkänslighet för sin höge amant, för att ej ruinera honom och därigenom skaffa sig en sparpenning, voro tillräckliga orsaker att sätta henne på bara backen, utan någon försörjningsutväg. Alla ömkade sig öfver henne, ty hon hade intagit alla till sin fördel, den tid hon lefde med hertigen. Konungen lofvade henne en pension af 2,000 plåtar. Emellertid var h. m:t ganska bekymrad öfver sin broders nya passion, men han hade ej styrka att förhindra densamma, emedan han ansåg denna tilldragelse fördelaktig att skilja sin broder från moderns deltagande, som han visste vara emot detta engagement.»

På ett annat ställe skrifver Fersen att hertigens böjelse för fröken Wrangel gjorde hastiga framsteg, men att han för sina planers förverkligande erhöll hvarken änkedrottningens eller hertig Carls bistånd och att konungen intog en mycket egendomlig och opålitlig hållning.

Äfven Adolf Ludvig Hamilton, den för sin hätskhet mot Gustaf III kände och på grund däraf ej synnerligen opartiske men i alla händelser mycket underhållande memoarförfattaren, sysselsätter sig med denna frierihistoria och omtalar i samband därmed en för Sophie Hagmans goda hjärta och nobla tänkesätt belysande episod:*Hamilton, A. L.*, Anekdoter till svenska historien; s. 107. »Vintern mellan 1780 och 1781 hade

blifvit utan andra talämnen än de som nya modet à la Spaa kunde uppväcka hos de sysslolösa, därest ej prins Fredriks kärlek för en fröken Wrangel, riksrådets dotter, åter hade hotat med en förmälningsakt. Den fick samma öde som de förslag, han förr haft i samma ämne. Fröken Wrangel blef gift med en Aminoff, och prinsen återtog sin forna mätress, en mamsell Hagman, nog intagande så till det yttre som inre för att slutligen fästa prinsens ostadiga hjärta. Det var omöjligt i hennes stånd att tänka ädelmodigare. Som prof härpå kan anföras hennes uppförande mot en fattig juvelerare. Prinsen hade på kredit köpt en dyrbar ring af honom till mamsell Hagman, men vid betalningsterminen måste han efter antagen sedvana förlora sin tid ohulpen i prinsens förmak. Mamsell Hagman såg honom i förbigående så ofta, att han fäste hennes uppmärksamhet. Då hon utforskat hans ärende, sade hon honom: »Prinsen är för närvarande ej stadd vid penningar, jag kan allt för väl umbära denna prydnad men ej er välfärd». Hon återställde honom ringen och anbefallde honom tystnad, men hans erkänsla utspridde snart ryktet härom. — Det händer understundom ... så när hade jag sagt ofta ... att själfva giftermålsguden ej medgifver sådana tänkesätt.»

Den med anledning af hertigens giftermålsplaner inträffade brytningen med Sophie Hagman blef ej af lång varaktighet. Hon återtog sin plats redan efter några månader och behöll den hela 1780-talet ut och ett godt stycke in på 1790-talet. Af intresse är att läsa, hur själfve Fersen, hennes fordom så stränge domare, nu skänker henne sitt erkännande.

År 1784, under konungens vistelse i Rom,

skrifver sålunda Fersen på tal om den kungliga familjens lefnadssätt: »Hertigen af Östergötland lefde i tillbakadragenhet med mamsell Hagman, som med honom sammanbodde på slottet och gjorde les honneurs vid hans bord. Hertigen roade sig för öfrigt med att måla, att rita, röka sin pipa och på eftermiddagarna spela kort, hazard- och andra spel, som kvarhöll honom ofta till 3 eller 4 på morgonen. Han förlorade alltid och gjorde skulder för att kunna fortsätta sitt spel.» I december samma år tillägger han: »Hertig Fredrik var ömt tillgifven mamsell Hagman, som verkligen visade förtjänst och ett godt uppförande i sitt förhållande till denne furste. Konungen hade gifvit henne ett Pensionsbref på 2,000 rdr., att årligen betalas från och med det år, då hon upphörde att sammanlefva med hertigen, för att hon i händelse af disgrace ej skulle befinna sig på bara backen. Hertig Fredrik förnötte sin tid med denna sin mamsell, med spel, hvarå han förlorade mycket penningar, med jakt, med målning, för hvilken han hade talang, med sin tobakspipa, promenader och resor i orten. Mamsell Hagman följde honom öfverallt: till Gripsholm, Drottningholm och på regementsmötet med Wästmanlands regemente. Hertigen försummade konungens och isynnerhet sin bror Carls hof, äfvensom sin syster och lefde mycket tillbakadraget med några unga karlar. Man kunde aldrig se en konungason vid hans ålder mindre tracassier och mera stillsam; hans hjärtas godhet tillskyndade honom allmänhetens deltagande.»

Det var mot slutet af denna lyckliga och i förhållande till den vanliga oron och det ständiga jäktandet, förtalet och skvallret i hofkretsarna jämförelsevis

lugna period, som en händelse inträffade, hvilken kunnat ge Gustaf III en anledning att »illustrera en bastard af svenska konungahuset». Hertigens och Sophie Hagmans förbindelse belönades nämligen i februari 1787 med den förut så efterlängtade kärlekspanten, fastän hela saken nu af en eller annan anledning inhöljdes i hemlighet. I k. hofförsamlingens dopbok för den 20 februari nämnda år finnes nämligen följande anteckning: »Döptes *Sophia Fredrika*, föräldrarnas namn förtegat, emedan detta barn blifvit upphittadt uti hans kungl, höghet hertig Friedrichs garderobstrappa.» Såväl af dopnamnen som af de antecknade faddrarne, h. k. h. hertigen af Östergötland, kammarherren och riddaren grefve Ad. Piper, majoren Pehr Reinhold Tersmeden, majoren grefve Carl Posse, majoren och riddaren Pehr Sparre, professorn och riddaren Schulzenheim och mademoiselle Anna Sophia Hagman, kan man sluta sig till barnets börd. Men antagligen dog den lilla flickan i mycket späd ålder,

eftersom inga underrättelser om henne sedermera kunnat erhållas.

Till det första decenniet af hertigens och hans vackra väninnas sammanlefnad förlägger Crusenstolpe liksom ett par andra författare några rätt underhållande men sannolikt ganska utbroderade berättelser om lifvet på Tullgarn och om Sophie Hagmans emottagande af och ställning till ortens ståndspersoner.

Bland Crusenstolpes meddelanden, som återfinnas i tredje delen af »Morianen», må vi här endast dröja vid dem, som handla om ett hertigens besök i Nyköping, afsedt att förödmjuka stadens och traktens adelsfamiljer, hvilka med häradshöfdingen von Jacobsson och hans fru i spetsen skulle visat sig ovilliga att umgås

med Sophie Hagman, och att i stället intaga och vinna den ofrälse societeten. Åter var det Badin, som skickades till Tullgarn för att ordna för vistelsen där och till Nyköping för hyrande af lämplig bostad åt hertigen och hans sällskap, och när allt var klart, lämnade Fredrik Adolf hufvudstaden med sin Sophie och nödig betjäning.

»Hertig Fredrik uppträdde nu», skrifver Crusenstolpe, »i hela glansen af sin börd och hela älskvärdheten af sin personlighet. Han befallde till sin taffel, han hedrade med nådiga besök, tog emot uppvaktningar, lät öfverallt visa sig kunglig utmärkelse, tog i ögonsikte inrättningar och tillställningar, uttalade myndiga omdömen, utdelade uppmuntringar, bifall och löften, slösade nådiga ord. Vid alla tillfällen, då det passade, att ett fruntimmer syntes vid hans sida, innehade mamsell Hagman denna plats, och hemma hos honom gjorde hon les honneurs, icke med en furstinnas nedlåtande stolthet, men med en god värdinnas ur medelklassen okonstlade belefvenhet. Och hvilken värdinna denna var! Ett utseende af en Venus, ett skick af en Juno, behag af en Hebe. — På hertigens vink gåfvos nu offentliga dansnöjen i Nyköping och det var egentligen dessa, han utsett till fält åt mamsell Hagmans upprättelse och för de förödmjukelser, han ämnat den trotsiga landsortsadeln, som gjort invändningar vid hennes emottagande i sina cirklar. Hertigen for i hennes sällskap till assembléerna, inträdde i samlingsrummen förande henne under armen, lät sin vakthafvande kavaljer bjuda upp dem, med hvilka hon ville dansa, härutinnan iakttagande samma etikett som verkliga furstinnor, och stod under hela dansen själf vid

hennes sida, hållande hennes schal, den han med mycken omsorg och artighet svepte kring henne, så snart dansen upphört. Hon dansade, enligt hertigens uttryckliga önskan, endast med personer af ofrälse börd, och svarade helt kallt »nej, jag tackar», då någon bland adeln, låtsande ej märka den ceremoni, hvarmed hon själf bjöd upp, i sådan afsikt anmälde sig.»

Till Tullgarnsminnena om hertig Fredrik och Sophie Hagman ansluter sig äfven en i *Hermoder*, »veckotidskrift för politik och litteratur», den 3 april 1847 under titeln *Hertig Fredrik, Mamsell Hagman och gamla Margaretha* införd uppsatsTill större delen omtryckt i *B. Schöldströms:* Mörkt och ljust; 1893. , hvilken angifver sig som »tendens-novell» och skildrar en jakt i det vackra lustslottets omgifningar. Ur densamma må anföras följande: »Tullgarn fick ett nytt lif, sedan det ur grefve de la Gardies händer vandrat i hertigens af Östergötland.Här må erinras om, att Tullgarn, då det år 1772 af rikets ständer inköptes och anvisades åt hertig Fredrik Adolf, ej innehades af De la Gardieska släkten utan af riksrådet grefve Melcher Falkenberg. För skönhet och ridderligt väsen utmärkt bland Sveriges furstar, som nära nog mangrant ägt dessa afundsvärda och lysande egenskaper, förde han en tid bortåt på Tullgarn »ett lif af kärlek utan sorg», ett lif så rikt på poesi, att mångens samlade dikter kunde vara nöjda med hälften, likasom mången »romaunt» är vida mindre romantisk. Bland prinsens favoritnöjen var jakten det förnämsta och därföre det oftast återkommande. Den glada jägarskaran spridde sig omkring de då af villebråd öfverflödande skogarnakring Tullgarn. Alla de unga, vackra, belefvade jägarnas uppmärksamhet var likväl mindre fästad vid självfva jakten än de jagande:

Som en stjärna på en vårsky sitter hon på en gångare hvit, Hälften Freja, hälften Rota, skönare än bägge två, Och från lätta purpurhatten vaja högt de fjädrar blå. Se ej på de ögons himmel, se ej på de lockars gull! Akta dig, det lif är smidigt, akta dig, den barm är full.

Om någonsin kunde den varningen behöfvas för hvarje manligt hjärta vid anblicken af Sophie Hagman, där hon i en grön jägardräkt med jaktväskan, knuten af silfvertrådar, hängande öfver sina fylliga skuldror och med en bössa af det finaste Liège-arbete, sprängde fram på sin snöhvita gångare af andalusisk ras. Hennes porträtt ligger

i detta ögonblick på författarens bord, ett ojäfaktigt vittnesbörd icke blott att hon var en bland de skönaste kvinnor på sin tid, utan att hon i hela sitt väsende hade en i alla tider sällsynt prägel af kunglighet. Naturen roar sig ibland med sådana anomalier, och då naturen skämtar, öfverträffar hon som alltid hvarje mänskligt skämt. I kojan födas gestalter, på hvilkas hjärtan skaparen liksom vill passa en konungs krona, och i purpurvaggan fostras stundom varelser ämnade till »pass-opp».

Efter dessa djupsinniga betraktelser följer själfva berättelsen, som emellertid är af ringa intresse. Den innehåller nämligen blott en skildring af jaktens förlopp och hur Sophie Hagman sammanträffar med »gamla Margaretha», en gammal gumma, som hon får tillfälle att lämna bevis på sin vänlighet och sitt goda hjärta. — Episoden tycks ha ägt rum år 1791, ochbland jaktsällskapet nämner författaren kammarherren Heijkenskiöld och kavaljererna frih. Lars Hierta, grefve Adolf Stackelberg och frih. Gustaf Sture.

*

Från de senare åren af Sophie Hagmans förbindelse med hertigen, hvilken enligt L. von Engeströms utsago upphörde år 1793, äro uppgifterna fåtaligare och knapphändiga. Det vill synas, som om den vackra Sophie lefvat mer obemärkt och hållit sig undan från världen eller särskildt hofkretsarna, i hvilka stämningen för öfrigt under de sista åren af Gustaf III:s regering till följd af missnöjet med hans politik m. m. var tryckt och vida olika mot under de första femton åren af hans kungatid. Emellertid träffas ett och annat meddelande, som är af intresse.

Sålunda skildrar hertiginnan Charlotte i september år 1788 i sin dagbokDel II, sid. 345 o. f. sin oro öfver prins Fredriks uppförande under och efter finska kriget, hvarunder han, trots sin höga ställning som fältmarskalk, blott två gånger erhöll något befäl, och hans därefter följande brouillerie med konungen. Prinsen säges här ha blifvit så förargad, »att han bestämdt förklarade det vara under sin värdighet som fältmarskalk vid arméen att stå under sin broders (hertig Carl) befäl. Oaktadt kungen för honom framhöll, att hertigen såväl var den äldre brodern som äfven i sin egenskap af storamiral innehafvare af ett utaf de fem högsta riksämbetena, begärde han genast sitt afsked samt förklarade sig aldrig mera vilja vara i konungens tjänst;

HERTIG FREDRIK ADOLF

Af *L. Pasch* d. y. (Gripsholm).

de skildes åt fullkomligt brouillerade med hvarandra. Sedan han kommit ut från konungen, fällde han till råga på olyckan det högst oförsiktiga yttrandet, att om han också under kungens lifstid ej mera ville göra någon tjänst, var det dock hans afsikt att behålla sitt regemente, på hvars tillgifvenhet han litade, samt, om så påfordrades, att tjäna sitt fosterland, och detta upprepade han för alla officerare, som han råkade före sin afresa från Finland».

För biläggandet af missämjan försökte såväl hertiginnan som prinsessan Sofia Albertina tala förstånd med prinsen, men som det synes med ringa framgång, hvarför man gjorde sig beredd att anlita mamsell Hagmans bistånd. Sålunda skrifver hertiginnan i ett bref till hertigen (Carl), från Carlberg den 20 september, följande: »Er syster, som ätit middag hos mig, lämnar mig just nu härmed ett bref, som hon skrifvit till svar på edert rörande eder broder. Hon ämnar göra allt hvad hon kan för att lugna honom, och om ingenting annat hjälper, skall man begagna sig af Hagmans mellanhand, ty efter hvad man vet, är hon förtviflad öfver hans beslut att återvända hit. Om det behöfves, tänker till och med jag skicka efter Hagman för att tala med henne; detta är mitt fasta beslut, ty ingenting afhåller mig från att om möjligt söka vinna ett så godt mål, och det vore ju förfärligt, om han skulle fortfara i sin motsträfvighet och sitt högljudda klander af hvad kungen gör.»

Äfven Gustaf III själf befinnes ha tänkt på Sophie Hagman för att få slut på den obehagliga spänningen. I ett bref från Göteborg den 8 oktober 1788 till Sofia Albertina skrifver han nämligen: Nihar säkerligen träffat vår broder. Man påstår, att han väsnas lika mycket som någon af de officerare, som tagit afsked. Vid Gud, det är just tid att frondera, då hela vår tillvaro står på spel för oss alla, då om någonsin är det tid att hålla ihop; man kan ju återgå till att frondera efteråt. Jag vill i alla fall inte tillråda eder att moralisera honom, ty jag befarar, att ni endast

bortkastar eder tid förgäfves. Om någon skulle kunna bringa honom till förnuft, så är det hans sköna».

Emellertid reste hertig Fredrik i Oktober till Tullgarn med afsikt att stanna där hela vintern och lefva borta från oron och missämjan, men den som hade förmått honom härtill var, enligt ett bref från hertiginnan den 21 i samma månad, ej Sophie Hagman, utan prinsens handsekreterare Zibet.

Om Sophie Hagman icke ingrep eller försökte använda sitt inflytande, så var det nog därför, att hon nu betviflade dettas kraft, ty hertigen hade grundad anledning att vara missnöjd äfven med henne. Hon hade nämligen under hans frånvaro i kriget varit honom otrogen, och som bevisen härför började blifva tydliga nog, må man ej undra öfver att hertigen ställde till ett uppträde och att i förhållandet inträdde en brytning, som dock ej blef af lång varaktighet. Förloppet var enligt Crusenstolpe, som vid dess skildrande ovanligt nog ej afviker från andra sagesmän, i all korthet följandeMedaljonger och statyetter; sid. 508 o. f.: »Emellertid utbrast krig, och prinsen fick ett befäl i Finland(?). Mamsell Hagman flyttade till Tullgarn för att där afvakta hans återkomst. En ung, ganska förmögen brukspatron, af

fördelaktigt utseende och umgängessätt, vid namn Hahr, hvars bekantskap hon redan gjort i hufvudstaden, infann sig nu ofta på lustslottet för att skingra enformigheten af hennes ensliga lefnadssätt. Han vågade uppträda som hertigens medtäflare, men med hederliga och allvarsamma afsikter. Detta verkade afgörande. Mamsell Hagman föresatte sig att bryta det olofliga band, som lösligt fästade henne vid konungens bror, för att i stället bli en af hans undersåters lagliga hustru. Men en kvinna, som en gång förgått sig, har ej mera något värn mot nya anfall. Hahr intog helt och hållet hertig Fredriks ställe, hvaraf synbara tecken visade sig, då han från krigsteatern återvände hem. Ett häftigt uppträde föreföll mellan den höge älskaren och hans otrogna älskarinna. Hon begärde ej bättre än att få bryta med honom och gifta sig med Hahr, som därtill förklarat sig beredvillig. Men därtill ville hertigen icke samtycka. Han förlät henne hellre allt framfaret och utfäste sig för framtiden till nya uppoffringar, för att få behålla sin Sophie, hvars älskvärda umgänge blifvit honom nästan mera oumbärligt än hennes kärlek».

Försoningen bekräftas af bland andra Elis Schröderheim, som under Gustaf III:s vistande i Finland 1789 tyckes ha haft till uppgift att meddela monarken allehanda nyheter och skvaller. I ett bref den 4 november nämnda år skrifver han nämligen: »Hertigen af Östergötland skall ämna tillbringa vintern på Tullgarn. Hans sekreterare sliter ondt. Mamsell har återtagit sitt förra välde; man vet ej, om åren gifva mer tranquillité, eller om hon mer behagar sig af les environs; men hennes tycke lärer fixera sejouren».

Apropos Sophie Hagmans förbindelse med Hahr, hvilken bar dopnamnet Anders och bland andra gårdar ägde det i närheten af Gnesta och vid sjön Sillen belägna och sålunda från Tullgarn ej långt aflägsna Sörby, torde densamma varit bekant såväl för hertigen som för Gustaf III redan under deras vistelse i Finland. Det berättas nämligen, att konungen vid underrättelsen om sin broders affärd från krigsskådeplatsen skall ha yttrat: »Han har väl rest hem för att se efter sina harungar».

Några år senare, 1793, upplöstes emellertid Sophies förhållande till hertigen, efter allt att döma utan några större slitningar. Hertigen ingick en ny förbindelse, säger L. von Engeström, »med en mamsell Löf (Euphrosyne) — denna släkt räckte till åt alla —, och jag tror, att den öfvergifna var tämligen nöjd med sin lott, ty umgänget blef tröttsamt», och hans vackra väninna förekommer ej mer vare sig på Stockholms slott eller Tullgarn.

Härmed ha vi följt Sophie Hagman till slutet af hennes bana såsom hertig Fredrik Adolfs älskarinna. Det återstår nu att lämna några meddelanden om hennes mer personliga eller privata förhållanden ock om hennes återstående lefnad; men dessförinnan må de samtida memoarskrifvarnes meddelanden fullständigas med ännu en skildring, som kan påräkna särskildt intresse, allrahelst densamma i sin originalpublikation nu mera är sällsynt och svåråtkomlig och följaktligen föga uppmärksammad. Det är Adolf Fredrik Ristells, den märkvärdige och olycklige bibliotekariens och teaterdirektörens, på intim kännedom om det gustavianska hofvet grundade berättelse, som återfinnes i

hans år 1790 på franska och engelska, men först 1820 på svenska utgifna »Anekdoter» och som med några förkortningar och förtydligandenTill följd däraf att Ristells skildringar publicerades så nära inpå den tid, då de

skildrade personerna lefvat eller medan många ibland dem ännu funnos i lifvet, äro i den svenska upplagan de flesta personnamnen ersatta af initialbokstäfverna och tre stjärnor. Det är emellertid lätt att identifiera hvilka som menas, och detta har här till läsarens tjänst utförts. är af följande lydelse:

»Prins Fredrik, hertig af Östergötland, konungens andra broder, är allmänt erkänd för att vara ganska vacker. Det mest bildade och fina sätt att vara och allt hvad som tillkommer en god karaktär, tillvann honom tidigt allas kärlek, som hade tillfälle att se och lära känna honom.

Hertigens figur gjorde honom tidigt till en favorit hos det täcka könet, och han var äfven långt ifrån att blifva känslolös för dess behag. Det var redan bekant, att han fästade sin uppmärksamhet vid grefve Axel Fersens dotter, och det i afsigt att gifta sig med henne. Detta fruntimmers och hennes föräldrars kloka och försigtiga uppförande vid detta tillfälle gjorde att fröken Fersen undgick att därigenom på något sätt lida till sitt rykte, men ett annat lika intagande ungt fruntimmer, det aflidna riksrådet grefve Wrangels äldsta dotter, var mindre lyckligt i detta hänseende. Som konungen icke hade vägrat hertigen sitt samtycke till giftermål med henne, men blott uppskjutit sitt formliga samtycke till ett annat år, i anseende till de utgifter, som brölloppet skulle förorsaka, så mottog den tillkommande bruden sin älskare

med dess moders samtycke, och hertigen ansåg så liten försiktighet nu mer behöfvas, att han vid hvarje stund på dagen sågs liggande i hennes fönster och åtföljde henne öfver allt som hennes skugga. Men hans kärlekseld liknade solens; så snart den upphunnit sin höga orbita, såg man den sedan för hvarje dag åter aftaga, och, förrän den af konungen utsatta tiden var förfluten, hade hertigens tycke äfven förändrat sig och återgått till en af dess förra subordinerade affektioner. Den stackars tröstlösa flickan gifte sig sedan med en ung officer, och det var icke någon hemlighet, att hertigen hade åtagit sig att bestrida kostnaderna vid detta giftermål.

Det föremål, som efterträdde fröken Wrangel i hertigens tillgifvenhet och som genom en lång föregående bekantskap redan ägde en gammal rätt till hertigens kärlek, var mamsell Hagman, kan hända inom hela Sverige det skönaste fruntimmer bland alla sina likar. Jag säger bland hennes likar, i anseende till hennes härkomst och den klass, hvartill hon måste räknas; ty hvad åter hennes egenskaper angingo, så voro de af den utmärkande förträfflighet, att hon i hvad stånd som helst väl hade få sina likar. Hon hade i sin första ungdom kommit i tjänst hos baron Manderströms; en ung köpman, som hade affärer med familjen, fattade tycke för henne, föreslog genast att gifta sig med henne, tog henne ur tjänsten och satte henne i pension hos ett fruntimmer, som lärde henne brodera och sy; men han dog, förrän hon gjort några betydande framsteg, och efterlämnade intet till hennes understöd. Då hon nu blef nödsakad att försörja sig själf och äfven icke var böjd att återvända till sitt

förra stånd, sökte och erhöll hon en plats vid operan, der hennes utmärkt vackra figur och någon skicklighet i dans voro rekommendationer nog. Vid hennes första uppträdande på theatern blef hon bemärkt af hertigen, som snart gjorde henne förslager, hvilka hon icke hade styrka att afslå. Hertigen upptäckte snart hos henne själsegenskaper, som i så hög grad intogo honom, att han icke kunde umbära hennes umgänge; han gaf henne därför egna rum hos sig på kungliga slottet, lät henne intaga en värdinnas plats vid sitt bord och bemötte henne i alla afseenden med den mest smickrande och grannlaga uppmärksamhet. Hon befann sig nu inom en krets, som i högsta grad var olik den, hvaruti hennes lefnad började, och för att underhjälpa bristen af en mer sorgfällig och liberal uppfostran, använde hon sin mesta lediga tid till läsning. Inom kort tid hade hon lärt franska språket till den grad, så att hon kunde börja att tala det, och blef efter hand och skyndsamt befunnen hemma i alla de kunskaper, som erfordrades inom den högre umgängeskrets, hvaruti hon nu vistades. Hennes umgängeston och hela hennes sätt att vara voro så modesta och behagliga, att till och med änkedrottningen, hertigens moder, oaktadt all den stränghet i tänkesätt, som var rådande hos henne, likväl icke kunde underlåta att blifva intagen af henne, vid ett tillfälle då hon besökte sin son på dess slott Tullgarn, der hertigen presenterade mamsell Hagman för sin moder som ett fruntimmer, hvilket åtagit sig att förestå hans hushållning; och änkedrottningen låtsade äfven vara okunnig om allt annat förhållande mellan sin son och henne.

I början af sin relation till fröken Wrangel hade hertigen varit nödsakad att skilja sig från mamsell Hagman, och det blef allmänt sagdt, att han hade gjort detta med nog liten grannlagenhet. Hon var i första början till högsta

grad träffad af denna oväntade förlust; men hon bar snart sitt missöde med undergifvenhet och var redan återställd från sin kärlek till honom, då han återkom till henne med ånger. Hon gjorde nu ingen hemlighet af förändringen i sina känslor; hon sade honom helt öppet, att vänskap och tacksamhet voro de enda känslor, hon hädanefter vore i stånd att hysa för honom. Hertigen beslöt att nöja sig med dessa och gjorde sedermera äfven sitt bästa för att förtjäna dem, emedan han allt sedan fortfarit att vara henne trogen. Han har äfven skänkt henne en ganska vacker landtegendom och skulle därmed tillika förenat titeln af grefvinna, så framt icke konungen, hans broder, vägrat att därtill bifalla, intill dess hon kunde skänka honom en son, något, som ännu icke ägt rum.»

*

Liksom hertig Fredrik lät mamsell Euphrosyne Löf eller Löven, om hvilken vi framdeles få tillfälle lämna några upplysningar, efterträda Sophie Hagman, tycktes det ej ha dröjt länge innan också hon skaffade sig en ersättning för hertigen. Det uppgifves nämligen med säkerhet, att hon hade en förbindelse med Johan Edvard du Puy, den berömde sångaren och oemotståndlige kvinnotjusaren — en förbindelse, visserligen af kort varaktighet, men allvarlig nog, i det att den gaf upphof åt en ny liten världsborgare. Enligt meddelande af B. Schöldström finns en anteckning härom i de

40Wärnhjelmska samlingarna, och äfven Crusenstolpe omtalar hur Sophie omedelbart efter brytningen med hertigen blef du Puy's älskarinna och intogs af en så häftig lidelse för den förföriske mannen, att hon äfven sedan han börjat tröttna på förhållandet reste efter honom till Tyskland, men genom sin enträgenhet endast möttes med likgiltighet och köld.Medaljonger och statyetter, sid. 509. Denna historia kan mycket väl vara sann, men som vanligt hos Crusenstolpe passa ej tidsuppgifterna ihop med de timade händelserna, såvida ej bägge parterna företagit någon extra tripp, hvarom nu mera ej föreligger några uppgifter. Om du Puy vet man, att han år 1793 anlände till Stockholm, där han den 16 juni gaf sin första konsert och som violinvirtuos skördade lika stora triumfer som förut på kontinenten. Han anställdes samma år, antagligen redan i september, som violinist och konsertmästare vid k. operan och sedermera, den 1 mars 1799, tillika som sångare. Under dessa år, 1793—-99, vet man ej om han lämnade Stockholm, hvilket ju emellertid mycket väl kan ha händt särskildt under sommarmånaderna, då operaverksamheten var inställd. I november 1799 blef han däremot till följd af sina sympatier för Bonaparte och sina revolutionära åsikter af Gustaf IV Adolf utvisad ur riket och ställde då kosan till Köpenhamn, där han anställdes som konsertmästare och skådespelare vid k. teatern. I Köpenhamn stannade han till 1809, då han blef förvisad från Danmark, hvarpå han åter begaf sig till Sverige och 1812 ånyo anställdes vid k. operan samt slutligen afled den 3 april 1822. Sophie Hagmans och hans sammanträffande

i Tyskland skulle sålunda antagligen ha ägt rum i samband med någon du Puy's afstickare från Köpenhamn under tiden mellan november 1799 och 1809. Men detta stämmer ej med hvad man vet om Sophie Hagmans resor. Engeström berättar, att hon företog två sådana till Frankrike, då hon ju möjligen äfven passerade och uppehöll sig i Tyskland. Men när dessa färder företogos framgår ej af meddelandet, och det torde vara ganska visst, att hon ej gjorde någon särskild Tysklandsresa i den här menade bemärkelsen. Däremot vet man med säkerhet, att hon år 1795 besökte Köpenhamn och enligt ett meddelande af B. Schöldström skulle hon ha varit där äfven i början af 1800-talet. Nyssnämnda sagesman uppgifver att hon då kallade sig »fru Hedengrahn» och lefde tillsammans med du Puy, med hvilken hon fick ett barn. Som Schöldströms uppgifter äro hämtade ur de Wärnhjelmska papperen, torde de vara exakta. Antagligen har äfven Crusenstolpe haft reda på rätta förloppet af Sophies och du Puy's bekantskap, men för effektens skull skildrat detsamma något mer dramatiskt, än det i verkligheten var.

Beträffande Sophie Hagmans första vistelse i Köpenhamn föreligger ett intressant meddelande af en framstående finsk forskare, dr Gunnar Castrén, hvilket infördes i Svenska Dagbladet i april 1908. Det innehåller nämligen en redogörelse för hur den vackra Sophie i den danska hufvudstaden sammanträffade med Franz Michael Franzén, hvilken i sin dagbok entusiastiskt skildrat mötet, och är af följande lydelse:

»*Franzén och mamsell Hagman* — det är en sammanställning som verkar som ett uppsluppet skämt,

som titeln på en glad vaudeville, där fantasien dansar yrande ringdans med historiens ryktbara namn. Och dock ligger där historisk verklighet bakom, de två ha mötts en gång om ock blott för några flyktiga stunder en vacker

sommardag. Den intressanta, sakrika studien öfver Sophie Hagman, som nyligen ingick i Svenska Dagbladet, kallade fram i minnet den bild Franzén då i några hastigt nedkastade satser tecknade af denna okrönta furstinna, hvars vackra linjer i den åtsittande pagedräkten så tjusade hertig Fredriks annars lika ombytliga som lättandtändliga hjärta, att han för åratal blef hennes trogne riddare — en bild som just därför att den är nedskrifven under det lefvande intrycket af hennes personlighet har impressionistisk friskhet och omedelbarhet.

Det var i Köpenhamn de råkades en dag i juni 1795. Franzén hade just begynt sin stora utrikesresa, som han företog som ledsagare åt en ung, förmögen handlandeson Bremer — han som sedan blef Fredrika Bremers fader. Hans sinne var fylldt af oändligt jubel öfver allt hvad han skulle få skåda och upplefva: 'Jag står som en fågel på tröskeln af sin bur med lyfta vingar', skref han, då han reste ifrån Åbo. Och han hade skäl att glädja sig åt lifvet; han var 23 år, han hade vunnit ryktbarhet öfver allt Sveriges rike som skald, och hans vänner i Åbo hade förvärfvat honom en säker lefnadsställning. Nu på resan hade han blott att njuta af lifvets rikedom och skönhet i fulla drag. Men trots ryktbarheten och trots glansen kring hans namn hade han kvar all barndomens oskuldsfulla, naiva entusiasm, all dess blygsamma, tillbakadragna anspråkslöshet.

Han hade med sin reskamrat några dagar vandrat omkring i Köpenhamn, sett på alla dess sevärdheter med detta underbart vidtfamnande intresse, som turisten äger blott under sin resas första tider, vandrat i kyrkor och torn, skrifvit upp omdömen om utsikter och statyer, besökt storheter af olika rang och art, till hvilka han hade rekommendationsbref, och gjort jämförande annotationer om de *fortryllende söde pigernes* älskliga språk och enkla, smakfulla klädedräkt. Bland dem han under dessa färder råkat på var ock den beryktade dödsdömde men benådade politiske skriftställaren, svedenborgianske svärmaren och hänsynslöse sanningsägaren Halldin, som då hade sin bostad i Köpenhamn, och genast anslöt sig till Franzén och hans sällskap på deras upptäcktsfärder och besök.

En dag — det var den 12 juni — beslöto de sig för att se Köpenhamns bomullsväfverier. Samvetsgrant antecknar Franzén ett och annat om de tekniska iakttagelser han där gjorde, men intressantare är ett annat stycke af annotationerna i hans outgifna dagbok. Franzén må själf tala:

Efter middagen besökte vi bomullsväfnadsfabriken. Där fingo vi oförmodadt träffa tvenne köpmansfruar ifrån Stockholm. De väckte min uppmärksamhet genom något, som liknade mera hofdamer än bagarfruar. De talte mest fransyska: den ena kunde ganska litet svenska. I början runkade jag på hufvudet, då jag jämförde deras prakt och ton med de landtliga borgerliga danska damernas simpla natur, i hvilkas sällskap vi varit. Men jag fann så mycken värdighet i den enas väsende, så mycket förnuft och godhet i hennes tal, som stack alltför mycket af emot sminket på hennes

kind, hvilket hos andra än hoffruntimmer är alltid miss-tänkeligt, att jag icke visste hvad jag skulle tänka. Dessutom var hon, ehuru redan 30 år, ännu ganska skön och syntes ha varit en fullkomlig skönhet. Den andra var en skön brunett med stora bruna ögon och kvick och lefvande som en brunett och en fransyska. Deras namn föreföllo mig äfven misstänkliga: den ena kallade sig fru Hedengrahn, den andra fru Berg. Och Secret. Halldin, som kände dem, hade en så skalkaktig mine, då jag frågade honom ytterligare, hvad de voro för damer. Till slut fick jag veta att det var icke mindre än en furstlig person, i hvars sällskap vi voro: ty hvad felas att hon icke är en furstinna annat än ceremonin. Det var nämligen den bekanta mamsell H. och den andra var fru S. (säkerligen felskrifvet i stället för J.) som är gift med hertigens hofmästare. Vi reste sedan till Frederiksberg och därpå till ett värdshus Skydebanen, där vi åto aftonmåltid. Fransyskan var kvick och munter. Mamsell H. betraktade jag nu med andra ögon ifrån topp till tå, och fattade verkelig högaktning till det förnuft och den godhet, som lyste i allt hennes väsende. Hon förtjänar att högaktas för det hon icke missbrukar den makt hon har på hertigen. Hennes syster- och brorsbarns uppfostran låg henne på hjärtat. Hon talte om att skicka den ena till Ostindien på handel.

Cypria mater!

Så långt dagboken.

Hvilket dallrande, lockande skimmer ligger det icke öfver den lilla supén i junikvällsskymning borta på

Skydebanen, där representanter för så olika sidor af det döende sjuttonhundratalet möttes i stilla, idyllisk

frid till glädtig fest. Den ännu vackra om än något mognade mamsell Hagman i sin alltför påfallande toalett och med sminket på kinderna, den hertigliga mätressen, hvars bana, låt så vara att den icke fört henne alltför djupt ned bland dräggen, dock ej kunnat undgå att lämna bittra och tydliga spår i sinnet — och bredvid henne sitter den blyge skalden, som rodnade för en blick ur en oskyldig flickas öga och hvars fantasi blott sväfvat bland eteriska gracer i paradisiskt ljusa nejder! Som deras gemensamme beskyddare slutligen den snart sextioårige, i privatlifvet lika beskedlige som i sina skrifter hätske publicisten, hvars tal enligt Franzéns skildringar var mycket förståndigt, så länge man ej berörde religiösa spörsmål, men då drog han med fanatisk ifver fram sin älskade Svedenborg. Och karaktäristisk för tiden är slutligen den snusförnuftiga moraliska betraktelsen, som vid tanken på »hertiginnans» klokhet och hennes välvilja mot sina släktingar glömmer allt klander mot hennes lif.

Två dagar senare reste Franzén från Köpenhamn västerut, till London och Paris. Och hans och mamsell Hagmans banor torde nog icke senare i lifvet ha korsats.

Men i hans dagbok vittnar en sida om huru lifligt hans romantiska sinne anslagits af detta möte.»

Sophie Hagmans följeslagarinna under denna Köpenhamnsvistelse, som af Franzén benämnes fru S., var utan tvifvel hennes trogna väninna fru Jouffroy, gift med hertig Fredrik Adolfs hofmästare eller ekonomiförvaltare. »Sekreteraren Halldin», som presenterade Franzén för damerna, var såsom Castrén anger, den under Gustaf IILs tid mycket bemärkte och omtalade

bokhandlaren och e. o. kanslisten i k. biblioteket Johan Gustaf Halldin, som år 1779 för några artiklar i tidningen *Stockholmsposten* om lagligheten af bränneriförfattningen dömdes till döden men benådades. Efter benådningen bedref han hufvudsakligen journalistisk verksamhet och utgaf bland annat från och med 1784 tidningen *Aftonbladet,* men han var kanske ännu mer uppmärksammad som religiös svärmare och för det obesvärade sätt, hvarpå han plägade uppvakta Gustaf III och dennes vänner och säga dem sina åsikter om de regeringsåtgärder, som ej föllo honom i smaken. Härom skrifver Elis Schröderheim: »Aldrig har någon vän sagt den andra sina fel mera consement eller någon kollega scholæ plumpare läst moral i sin klass, än Halldin gjorde bägge delarna med Gustaf III och några af oss, hvilkas omvändelse han syntes åtaga sig. För öfrigt var Halldin en besynnerlig man, både ut- och invärtes, sekterisk i religion, utan att höra till någon viss, heterodox äfven i sin politik, fanatisk, sträng, uppriktig, oförsagd, stundom i yttersta misère, stundom uti ett visst öfverflöd, icke alltid bevarad till sina sinnen, försedd med mycken kunskap, talar och skrifver de flesta europeiska språk och har uti skicklighet att skrifva det fransyska, efter salig kungens tanka, öfverträffat alla svenskar. Han har gjort många och vidsträckta resor och länge underhållit en vidlyftig brefväxling, men i senare tider mest med Svedenborgianer, för hvilkas satser han är den ifrigaste förfäktare.» Äfven de flesta öfriga af de gustavianska memoarförfattarne sysselsätta sig med Halldin, till hvilken vi torde återkomma just med anledning af en bland hans sedvanliga moralpredikningar.

Efter förbindelsen med du Puy har ej historien bevarat några minnen eller meddelanden om att Sophie Hagman knöt några nya erotiska band. Hon nalkades ju också nu under 1700-talets sista lustrum lifvets middagshöjd och hade väl haft nog af kärlekens både glädje och missräkningar. Visserligen berättar landshöfding J. af Nordin i sin »Hofkrönika»Tryckt i Ahnfelts »Ur svenska hofvets och aristokratiens lif». den 6 juli 1801, att hon skulle varit betänkt på att ingå äktenskap med f. d. kaptenen vid Drottningens lifregemente Carl Christian Ehrenhoff. Denne var son af presidenten C. G. Ehrenhoff och tillhörde en god familj, men var enligt Nordins utsago en »soi-disant aventurier» och misstänkt för att bedrifva lurendrejeriaffärer. Han hade af Gustaf III blifvit utstruken ur regementet på grund däraf att han varit inblandad i den bekanta schatullaffären, och »den ännu täcka» Sophie Hagman föredrog väl att så att säga vara änka framför att förena sina öden med en äfventyrlig och föga ansedd man.

Emellertid bestyrkes denna Sophie Hagmans förbindelse med Ehrenhoff på sätt och vis af Gjörwell, fastän den förlägges till en något tidigare tidpunkt. I ett bref till C. A. J. Mandorff (i k. biblioteket) af den 31 maj 1796 skrifver nämligen G: »Apropos af jungfrur, så har denna stora skara för icke längesedan gjort en märkvärdig och

sensible förlust i mamsell Hagman, ty tänk! hon har rest härifrån först till de varma baden och sedan till Paris, dit convoyerad af den med sin fransyska fru retournerade Capitaine Ehrenhoff, förmodeligen för att där smaka på egalitetens nöjen, sedan hon här ständigt lefvat med inegaliteten.» I samband

härmed tillägger Gjörwell några upplysningar om den sköna, som möjligen ha någon sanning, men i belysningen af hvad som ofvan angående hennes lefnadsöden anförts dock öfverhufvud verka som ogrundadt skvaller. De lyda sålunda: »Hon skall vara bördig från staden Strengnäs, tjänte hos hofdamerna och äfven hos fru grefvinnan Lövenhjelm, den tid hon bodde på slottet, kom således i en mycket oskyldig bekantskap med pagerna, isynnerhet med den sköne Silfverhjelm, samt avancerade sedan allt vidare. Någon tid höjde hon också sin fot på teatern, på det ingenting måtte fattas för det snille, som framdeles vill anställa en uppbyggelig jämförelse med mamsell Slottsberg, som ännu briljerar med sitt equipage på våra gator, och mamsell Hagman ... Mamsell Eckerman for också, sedan hon spelat les premieres rôles på nya Opera-theatern till Paris, men kom vackert tillbaka, lefde af sina räntor och dog här i Stockholm. Om alla dessa damers adorateurer, jouisseurer och rivaler är mig omöjligt att något förmäla.»

Det var väl efter återkomsten från denna Parisfärd, som Sophie Hagman på allvar ordnade sitt eget trefna och eleganta hem, om vintrarna i Stockholm, somrarna vid Kina nära Drottningholm. Under hertigens tid hade hon ju sommartiden och äfven emellanåt om vintrarna vistats på Tullgarn, men äfven på de landtgårdar, hon erhållit af sin furstlige älskare. Hon ägde sålunda först Säby i Frustuna socken i Södermanland, och år 1787 fick hon sig upplåten på lifstid och under frälsefrihet egendomen Wappersta (med underlydande 3 ½ mantal frälse och skatte), i Vagnhärads socken och belägen ej långt från Tullgarn vidsydvästra stranden af den vackra sjön Sillen. Efter brytningen med hertigen flyttade hon emellertid ifrån denna gård till Stockholm, och det finns en anteckning (i de Wärnhjelmska papperen) om hur prästerskapet i orten vägrade uppläsa kungörelsen om den auktion, som hon på Wappersta anordnade på en del af sitt bohag. Prästerskapet drabbades med anledning häraf af åtal och erhöll en skrapa. Hon skall äfven af hertigen ha erhållit Nedre eller Lilla Frösunda i Solna socken, nära Haga, hvilken egendom hon sedermera försålde.

Emellanåt tycks hon ha besökt bekanta i landsorterna. I Wernerska samlingarna finnes härom en belysande anteckning: »I ett album, som såldes bland böcker efter grefve Nils Gyldenstolpe, hade mademoiselle Hagman antecknat: ’Le charmant Finspong ne sera jamais effacé de mon souvenir. Le 30 de May 1793. Sophie Hagman.»

Det finnes ej angifvet hos hvem Sophie var gäst på Finspong, men det är icke uteslutet att det var hos självfva dåvarande slottsfrun, den vackra och för sin glada lifsåskådning bekanta friherrinnan Fredrika Aurora De Geer, f. Taube.

I hufvudstaden fick Sophie Hagman som förut nämnts redan snart efter bekantskapen med hertigen sin bostad å Stockholms slott, och där bodde hon kvar ända mot förbindelsens slut. Enligt 1790 års mantalslängd tyckes hon emellertid då ha haft eget hushåll, ty förteckningen uppger såsom varande i hennes tjänst: jungfru Hyllengren, pigan Anna och lakejen Almgren. År 1792 köpte hon huset nr 3 i kvarteret Hägern, d. v. s. det nuvarande nr 33 vid Drottninggatan, hvilket sedermera ägdes af kommerserådinnan Brandenburg ochhennes arfvingar, brukspatron J. Edbergh och efter honom af hans dotter Martina, gift med presidenten i Svea hofrätt C. E. Isberg, o. s. v. Under presidentskan Isbergs besittningstid hade förf. ofta tillfälle att bese den trefliga och eleganta våning, som Sophie Hagman bebodde och där dörröfverstycken med målningar i pompejansk stil ännu funnos kvar i den förut med röda sidentapeter klädda salongen. Hur länge hon var ägarinna af detta hus är ej utredt, men i början af 1800-talet flyttade hon till huset nr 6 i kvarteret Hästen (hörnet af Smålands- och Regeringsgatorna), och där utgjordes hennes hushåll enligt mantalslängden af systerdottern, underofficersänkan Elisabeth Bjurström — antagligen felskrifvet i stället för systern, som hette Elisabeth, medan dennas båda döttrar buro namnen Sophia och Augusta —, mademoiselle Justina Hyllengren (jungfrun på slottet hade stigit i graderna!) huspigan Greta Fahlstedt och kökspigan Lisa Gustafsdotter. Sophie Hagman uppgifves nu (år 1800 eller 1801) vara 36 år gammal, hvadan hon uppenbarligen skattade åt den bland fruntimmer ej ovanliga benägenheten att anses yngre än de i verkligheten äro, men för öfrigt skattade hon äfven enligt tidens sed åt andra fåfängligheter, såsom för

ägandet af guldur och sidenpersedlar (16 skilling bko), för sidenmöbler med förgyllningar, för öfverflöd (1 rdr 16 sk. bko) o. s. v.

Från Regeringsgatan flyttade Sophie Hagman, antagligen i början af 1820-talet, till huset nr 5 i kvarteret Tigern, som då ägdes af en brukspatron Hisinger från Finland och i våra dagar motsvaras af fastigheten nr 30 vid Fredsgatan, utgörande bankaktiebolaget Stockholm—Öfre Norrlands prydliga palats, och slutligen 1826,då hon den 6 maj bortrycktes af döden, var hon enligt Clara församlings dödsbok boende i kvarteret Skansen nr 4 (= nuvarande nr 40 vid Drottninggatan). Däremot har hon säkerligen icke bott i det hus vid Salviigränd, som sedan många år upptages af det nuvarande Hotell Östergötland och dettas föregångare, den gamla välkända Rosengrens källare. De tre rum i våningen två trappor upp, som med sin ännu bevarade och mycket väl behållna dekorering i gustaviansk stil (antagligen af Masreliez) i allmänhet gå under benämningen »Sophie Hagmansrummen», ha nämligen i mantalslängderna icke påträffats i något samband med henne. Huset ägdes under decennierna 1790—1820 af en kramhandlare W. Swartz och de ifrågavarande rummen beboddes mot slutet af 1790-talet af mamsell Slottsberg, hertig Carls bekanta älskarinna. Som detta fruntimmer ej åtnjöt det bästa rykte, är det möjligt, att man för att höja husets anseende eller för att göra det intressantare längre fram i tiden i stället förbundit dess historia med Sophie Hagmans. Rummen, pietetsfullt vårdade af hotellets nuvarande innehafvare källarmästaren Lagerström, äro i alla fall af stort intresse för den inblick, de skänka i den gustavianska tidens eleganta och förfinade smakriktning.

Sitt lilla men eleganta hem delade Sophie Hagman alltifrån det nya århundradets ingång, kanske redan från något af de senare åren af 1790-talet, med nära anhöriga af sin egen släkt. Den här ofvan lämnade uppgiften om »systerdottern underofficersänkan Elisabeth Bjurström» måtte dock bero på någon förväxling, ty detta fruntimmer var utan tvifvel hennes syster Elisabeth, som i gifte med fänriken Anders

52Bjurström efterlämnade sonen, sedermera tullförvaltaren Pehr Bjurström samt döttrarna Sophia och Augusta B. Dessa tre syskon upptogos i bouppteckningen efter Sophie som hennes arfvingar, och hon benämner dem i sitt testamente sina älskade barn. Däremot ha inga uppgifter kunnat anträffas, att hon, såsom Franzén antyder i det här ofvan anförda brefvet, hade några brorsbarn.

Allt fortfarande uppmärksammad af sina samtida men nu mera med mindre närgångenhet än under hertigens tid, framlefde Sophie Hagman de tre sista decennierna af sitt lif i en efter allt att döma allt anseddare ställning, beundrad för sin länge bevarade skönhet och sitt älskvärda, behagfulla väsen samt omtyckt och aktad för sin vänfasthet och sitt goda hjärta. Också umgicks hon i de bästa kretsar och såg själf emellanåt i sitt hem gäster, bland hvilka träffas åtskilliga bemärkta personer och ryktbarheter såväl inom societeten som från de sköna konsternas värld.

Sålunda berättar Engeström, att »mamsell Hagman hade sitt eget hus rätt väl möbleradt, lefde mycket med Jouffroys hustru, som också var rätt täck och såg godt sällskap. Ännu år 1807 såg hon väl ut. Hon var god, artig nog och blandade sig aldrig i något annat än det henne angick», och Lars Jakob von Röök, den sedermera så originelle hofintendenten, som ännu vid nära nittio års ålder vid 1860-talets midt plägade roa vännerna i societeten med sina minnen från den gustavianska tiden, säger i sina memoarerUr svenska hofvets och aristokratiens lif; d. 1. från 1801: »Bland nya bekantskaper, som jag förvärfvade mig, dåjag efter julen åter kommit upp till Stockholm, kan jag icke förbigå mamsell Hagman, hos hvilken Gyllenkrook skaffade mig introduktion. Hon var ännu vacker och ganska älskvärd, och på de små baler och supéer hon gaf, roade man sig obeskrifligt.»

Bland Sophie Hagmans umgängesvänner må särskildt ihågkommas Sergel, den store konstnären, som var en lika entusiastisk beundrare af vackra fruntimmer som af det förfinade bordets njutningar. Säkerligen var den lilla middag icke den enda i Sophie Hagmans sällskap, som han en dag år 1811 gaf för tre »jolies femmes», nämligen henne, »madame Noer och madame Gjörwell».*G. Göthe.* Johan Tobias Sergel, hans lefnad och verksamhet; sid. 246.

Äfven Bellman skymtar fram i Sophie Hagmans umgängeskrets. I k. bibliotekets samlingar förvaras ett från

Tullgarn i juni 1790 afsändt bref från Sophie till skalden, som vittnar härom och är af följande lydelse:

»Högädle Herr Hofsecreterare!

Jag har med mycket plaisir bekommit ert bref af den 9 Junii, hvaruti jag finner er lika benägen att göra menniskor nöjen, som ni alltid har gjordt, för hvilket jag bär en efwig reconnaisence.

Hvad Wisorna vidkommer, så skall dependera helt och hållet af Er sjelf att säga hvad noter Ni finner bäst passande; men efter mitt tycke, så skulle de noter, som äro marquerade med ett kors, bäst passa att sjunga vid Bordet; och den andra kan vara utan melodie, ty den ges om morgon med en Bouquette.Dessa Wisor tar jag mig den friheten att wänta med det första, hvaremot jag har äran att wara med fullkomlig estime

Högädle Herr Hofsecreterarens

Ödmjuka tjänarinna

Anne Sophie Hagman.»

Härunder har skalden fogat följande anteckning:

»Detta bref sätter jag så mycket värde på efter det är skrifvet af En gudinna i skönhet, wän af Nordens Adonis och hela hennes varelse en festin för mina ögon.

Bellman.»

I K. F. Werners samlingar förvaras en afskrift af detta bref, hvarå samlaren antecknat: »Mamsell Hagmans handstil är ovanligt ledig och vacker, nästan liknande vacker manshandstil. Brefvet angår förmodligen firandet af Adolfsdagen den 23 juni.»

I sin förmodan angående stilen torde emellertid den framstående stockholmskännaren liksom äfven Bellman ha misstagit sig, ty den öfverensstämmer ej med pikturen i två andra i k. biblioteket befintliga bref, till fru Krafft och mamsell Jeanette Stenström, hvilka utan trifvel äro skrifna af Sophie Hagman själf och rätt väsentligt afvika från den sirligt utförda skrifvelsen till Bellman. Äfven i dessa bref är stilen visserligen ganska vårdad och vacker, men stafning och kommatering äro ganska bristfälliga. Ehuru till innehållet skäligen intresselösa, må de dock här återgifvas, såsom vittnande om hur den vackra afsändarinnan dels var angelägenom att iakttaga artighetens fordringar, dels ej var främmande för hushållningens praktiska angelägenheter.

Brefvet till fru Krafft är en helt liten biljett med utanskriften:

»Madame,

Madame Krafft» och af följande lydelse:

»Min sötaste fru,

för lenge sädan har jag ämnat göra en visit Hos min vän, men Elack veder, och små opassligheter har hindrat mig, men Efter Häldagarna skal jag vist hafva det nöjet, må väl och glöm ej sin vän,

Sophie Hagman.»

Biljetten är odaterad. »Madame Krafft», var antagligen den berömde porträttmålaren professor Per Krafft d. ä:s maka, Maria Wilhelmina Ekebom, eller kanske hans sonhustru, den yngre Kraffts fru, Sofia Robsahm. Kraffts hörde till den lilla Stockholms-societet i slutet af 1700- och början af 1800-talet, som med konstnärliga och litterära intressen bland sina medlemmar räknade Sergel, bröderna Martin, Gjörwell o. s. v. och med hvilken Sophie Hagman hade många förbindelser

Mamsell Stenström tyckes ha tillhört Sophie Hagmans intimare umgänge, ty hon blef, såsom framdeles skall visas, ihågkommen i hennes testamente. Det ifrågavarande brefvet, skrifvet å papper med svarta kanter men odateradt, förefaller att vara afsändt från Kina och i början af 1800-talet (sorgkanterna å papperet kunna möjligen häntyda på, att det var 1803 efter hertig Fredriks död) och lyder sålunda:

SOPHIE HAGMAN

Efter gravyr i *Martins* skola.

»A Mademoiselle

Stenström.

Min älskade Jeanette, hvem är ledsen Om ej jag som såg dig fara fram och tillbakas, och ej kjenna igen att dett var Du, ty jag var så seker på att tjenna igen Excellensens Liveri, och som jag ej såg dett, satt jag tranquilt stilla hos Karstens, men jag kan aldri förlåta min Justin som ej skickade Efter mig, af ditt sennare bref ser jag med största plaisir att du fådt dinna Rum väl uthyrda.

Hvad ätickan angår Skal den vara Stark, den jag såg köppes på Söder Hos en vid nam Målström — til var kanna tagas 1 mark Dragon som Plåkas väll Skielkarna då Stoppas Dragon utti en stor Boutell hvar uti Efven läges Krydpeppar, Näulekor, Muskott Blomma samt något röllök i Klyfta til var kanna, sedan tappas ätickan där på, kårkas väll Binder skin öfver Kårken, Boutellerne settas uti Solen skakas om som åftas, och när den har Dragett at den finnes nog stark, sillas den på Bouteller, kårkas och harsas, men Sedan bör den ej förvaras utti Kjällarn men utti någott warm-Rum.

Nu lär du vara utti fult arbete med dinna Ljus och som Behöfves ty Ljustiden börjas nu, Adieu min aldra Bästa vän, framför min vördnad til den respectabla och söta grefvinnan från din Sophie och vän.

Kullan går nu til Stan för att se om sin Dotter som har fåt en son.»

Oafsedt receptet på den starka ättikan, som väl var den fordom till inläggning af gurkor o. s. v. använda s. k. dragonättikan, har brefvet intresse för denupplysning det lämnar om, hur till Sophie Hagmans umgänge äfven hörde »Karstens», d. v. s. Christofer Christian Karsten, den berömde sångaren och aktören och hans familj. Det var nog en bekantskap ända från teatertiden på 1770-talet, ty Karsten anställdes vid k. Operan redan från dess första öppnande och tjänstgjorde i kören till år 1776, då han debuterade såsom *Adonis* i operabaletten af samma namn. Vid operans indragning 1806 fick han afsked med pension, men uppträdde emellanåt äfven under det följande decenniet mot särskildt arfvode och sista gången den 6 november 1821. Han bodde om somrarna på Kanton vid Drottningholm, där han afled den 7 augusti 1827, och alltså under många år var Sophie Hagmans granne.

Karsten var gift med den såsom sångerska och utmärkt harpospelerska bekanta Mariane Sophie Stebnovska (af polsk nationalitet samt anställd som första aktris och sångerska vid k. Operan från 1 december 1782 till 1803), som afled på Kanton vid 95 års ålder den 16 februari 1848. Ehrensvärd berättar i sina Dagboksanteckningar, att mademoiselle Stebnovska hade kommit till Stockholm från Paris med engelske ministern sir Thomas Wroughton, som »spelade mycket väl på Davids harpa. Acteuren Karsten gjorde henne då sin cour och friade till henne, och hon blef äfven gift med honom, och som Wroughton intet gärna ville samtycka till att skiljas vid hennes sällskap, lärer det gifvit anledning till harpans förändrade ljud».

*Det återstår nu att lämna några meddelanden om Sophie Hagmans ekonomiska förhållanden.

Enligt samstämmiga uttalanden af de författare och forskare, som sysselsatt sig med hennes personlighet och lefnad, begagnade hon aldrig sitt förhållande till hertig Fredrik Adolf för att rikta sig med gods och ägodelar. Däri var hon sålunda ganska olika andra samtida damer i analog ställning, och vi ha också sett, hur denna hennes oegennytta var en bidragande orsak till den aktning och den sympati, som ägnades henne äfven från håll, där man bedömde hennes vitæ genus med stränghet. Enligt den den 7 juli 1826, eller blott två månader efter hennes död, upprättade bouppteckningen efterlämnade hon ej heller någon förmögenhet att tala om. Boets tillgångar utgjorde i rdr. banko 3,970 rdr, 42 sk. och 6 runstycken, och sedan därifrån afdragits skulder, begrafningskostnader m. m. till ett belopp af 2,743 r., 39 sk. och 3 runst, uppgick behållningen till 1,227 rdr., 3 sk. och 3 runst. banko, och äfven om värderingen af kvarlåtenskapen som vanligt var mycket låg, så motsvarade ju de belopp, hvilka

fördelades mellan arfvingarna, tullförvaltaren Pehr Bjurström och hans systrar Sophia och Augusta Bjurström, blott ungefär hvad de enligt mosterns testamente voro afsedda att vara, nämligen »en liten penning att räkna på för en framtid».

Men om kvarlåtenskapen efter Sophie Hagman sålunda var jämförelsevis obetydlig, må man ej därför föreställa sig, att hon hade lefvat i umbäranden eller små omständigheter. Så länge hertig Fredrik lefde saknade hon säkerligen ej sitt rikliga underhåll; de ofvannämnda landtgårdarna, som hon erhöll, voro också vittnesbördom hans frikostighet, som kanske var kännbar nog, då han städse kämpade med ekonomiska svårigheter och hade stora skulder, och efter hertigens frånfälle erhöll hon rikligt tilltagna pensioner, nämligen dels från konungens privatkassa (660 rdr. årligen), och dels — betecknande för tiden! — af svenska statsverket. Genom ett k. bref af den 3 februari 1804, d. v. s. redan sju veckor efter hertig Fredriks död (den 12 december 1803 i Montpellier, dit han rest för att vårda sin förstörda hälsa), tilldelades hon nämligen en »årlig gåfva af 1,000 rdr. att utgå från Statskontoret». Denna på den tiden och särskildt för en person i hennes ställning mycket stora pension motiverades naturligtvis genom de alldeles särskilda meriter, hon visat; men den undgick ingalunda, fastän det väl då ej fanns någon statsrevision motsvarande våra dagars, klander och anmärkningar. Sålunda berättar L. von Hausswolff, den gamle sirlige ceremonimästaren, i sina memoarer Utgifna i: För hundra år sedan. Skildringar och bref från revolutionsåren 1809—1810. Utg. af *S. Clason* och *C. af Petersens*, Sthlm 1909. från 1809, hur en frih. Staël von Holstein på Riddarhuset ställde till scener, därför han bland annat »kommit underfund med huru olika pensioner blifvit utdelade, då m:lle Hagman har 1,000 rdr., en kammartjänareänka 300 rdr. och en båtsmansänka 3 rdr.»

Vidare innehade Sophie Hagman »China boställe» eller det s. k. Lilla Kina vid Drottningholm, som då hon ej bodde där själf uthyrdes fullt möbleradt och t. ex. sommaren 1825 inbringade ej mindre än 400 rdr. b:ko. Det är sålunda uppenbart, att hon efter dentidens penningevärde hade fullt tillräckliga inkomster för att lefva det visserligen ej öfverflödiga men angenäma lif, som mycket tyder på att hon förde och hvarom äfven hennes eleganta och ganska välförsedda bo bar vittnesbörd.

Till belysande häraf äro några uppgifter ur bouppteckningsinstrumentet af intresse.

Våningen i huset n:o 40 vid Drottninggatan innehöll sängkammaren, blå förmaket, gula förmaket, salen, pigkammaren och köket, och Kina boställe, om hvars utseende och omfattning man kan erhålla en föreställning i den ännu kvarstående, så godt som oförändrade byggnaden i Drottningholmsparken ej långt från Kina slott, bestod af gröna sängkammaren, blå förmaket, gula förmaket, gröna förmaket, matsalen, gula sängkammaren, rummet n:o 2, rummet n:o 3, rummet n:o 4, pigkammaren samt kök och nödiga uthus. Som alla dessa lägenheter voro fullständigt möblerade, upptager förteckningen ett stort antal möbler och annat bohag, och en del af detta var nog både vackert och dyrbart. Det vore emellertid att ingå i alltför omständiga detaljer att härför lämna en utförligare redogörelse; men då det kan vara af intresse att lära känna hur ett i många hänseenden så intressant fruntimmer som Sophie Hagman hade sitt hem inrättadt, må här följa några utdrag ur bouppteckningen.

Möblemanget i sängkammaren i stadsvåningen utgjordes af: soffa med tagelmadrass och 5 ryggdynor samt 4 stolar med kattunsbeklädnad och lärftsöfverdrag; pärlfärgad utdragssäng med omhänge af kattun; en stor spegel i förgylld ram; en toalettspegel och ett gammalt träbord; en liten ljuskrona med 3 pipor; enmahognychiffonier med hvit marmorskifva; en dito byrå med dito; en nattkomod af etsad björk; en lackerad lampa; ett sängöfverdrag af cambric; två par gamla netteldukscgardiner med brickor och två gamla rullgardiner. I blå förmaket, som tycks ha varit det förnämligaste rummet, härskade uppenbarligen den typiska gustavianska stilen med dess rätt vanliga stelhet men äfven prydlighet och smakfullhet i detaljerna. Sålunda träffades här en af dessa långsoffor med 7 stycken ryggdynor och hård tagelstoppning, som man nu för tiden oftast plägar få se undansatta i gästrummen på gamla herresäten, där de åtminstone fordom, då anspråken på bekväma och rymliga sängar ej hunnit göra sig så gällande som nu, fingo lämna sofplatser åt två, kanske flera personer, som lågo »skaffötters». Men Sophie Hagmans långsoffa var klädd med damast och motsvarade säkerligen, liksom de åtta länsstolarna och de fyra taburetterna, de anspråk, som kunde ställas på en förmaksmöbel. Så var nog också förhållandet med det förgyllda

pelarbordet med dess hvita marmorskifva, den stora väggspegeln, ljuskronan och bordstudsaren under sin glaskupa, och till gemakets säkerligen behagliga prägel bidrogo utan tvifvel äfven gardinerna af »brocherad nettelduk med förgyllda brickor». I den rymliga salen funnos två matbord, ett spelbord af mahogny med fällskifva, ett litet tebord af mahogny, sex korgflätade stolar, en målad skänk, en salslykta och två rullgardiner, men gula förmaket var tydligen ett helt litet rum, ett kabinett, hufvudsakligen afsedt för blott smärre samkväm och tedrickning, ty enligt bouppteckningen utgjordes möblemanget här hufvudsakligen af ett tebord af mahogny, ett spelbord, ett sybord o. s. v.

I bostaden vid Kina var möbleringen utan tvifvel enklare, och det hela hade väl öfver sig den ganska nspråkslösa men ovanligt trefliga stämning, som följde med den gustavianska tidens hvitmålade eller pärlfärgade och med blommigt kattun klädda möbler, sängar med omhängen, nettelduksgardiner med bollfransar o. s. v.; en äfven här hade blå förmaket en prydligare och dyrbarare utstyrsel, afsedt som det utan tvifvel var till mottagnings- och sällskapsrum, medan de öfriga gemaken och rummen mest voro ordnade som sofrum. Nämnda förmak var sålunda möbleradt med soffa med tagelstoppning och röd merinobeklädnad och sex ryggdynor, klädda med kattun, sex stolar och två länstolar, ett mahognybord med skifva, ett rundt mahognybord och en stor förgylld spegel, och bland prydnadssaker märkas en byst af gips på piedestal af trä, potpourri-kruka af ostindiskt porslin o. s. v.

Förteckningen å husgerådet erbjuder mindre intresse, fastän t. ex. de här omnämnda serviserna af Rörstrandsporslin och de slipade dricksglasen, likörglasen med förgyllda stjärnor, tekannorna och skålarna m. m. af svart engelskt porslin o. s. v., nog i våra dagar skulle uppskattas som värdefulla rariteter. Silfver och koppar fanns på gammalt hedervärdt sätt ej i obetydlig mängd, såsom ej mindre än 756 7/8 lod af det förra af 115 1/2 marker af det senare. Bland silfverpjäserna må nämnas 2 sockerskrin, kaffekanna, 8 hela kuvert, förgyllda teskedar, ett handfat m. m.

Af större intresse äro emellertid uppgifterna om den bortgångnas så att säga mer personliga kvarlåtenskap: smycken och nipper samt garderoben. Man kunde ha väntat att en så elegant och uppmärksammad dam

som Sophie Hagman skulle ha efterlämnat ett mycket rikligt försedt juvelskrin, men så var näppeligen fallet, vare sig hon möjligen vid mognare ålder af ekonomiska eller andra skäl hade afyttrat en del smycken, som hon till äfventyrs ägt, eller anspråkslös och grannlaga som hon var aldrig hade lagt an på att förvärfva sådana i sådan myckenhet som t. ex. hennes samtida mamsell Slottsberg eller andra damer tillhörande den verkliga gustavianska demimonden.

Under rubriken »juveler, guld och nipper» upptager sålunda förteckningen endast följande saker, af hvilka några dock voro värdefulla nog: ett par armband med 652 äkta pärlor och juvelslås (454 rdr. 32 sk. b.), ett par briljantörhängen (166 rdr. 32 sk. b.), två briljantringar, två ringar med infattade rosenstenar och kulörta stenar, fem ringar, vägande 3 1/2 dukater, och ett guldhjärta med glasinfattning. Främst i den långa förteckningen på gångkläderna upptages en grå levantinspelis med bräm af islands-björnskinn, och sedan följa en svart sådan med gråverk, en hufva kantad med sammet, en kapott af svart siden med stoppning, en d:o af grönt d:o med d:o, två ginghamsrockar med sidenfoder, en hvit cambricsrock med garnering, klädningar af svart och grått siden, mörkblått ylle, rutigt gingham, broderad cambric och nettelduk, en stubb af sticktyg, flera schalar, en mängd s. k. onämnbara plagg, en krage af gråverk, en hvit hatt med kulörta plymer, en florshatt med blommor, två svarta sammetshattar med plymer, ett par toque'r af svart sammet, en »Canton med tre hvita plymer och åtskilliga bouquetter», en tyll-coiffure med blommor, tyllmössor, »galoscherade» kängor, skor af grönt siden

o. s. v. Vid några af dessa persedlar finnes angifvet, att de voro »gamla», hvadan de antagligen utgjorde rester från ägarinnans blomstringstid, men äfven om garderoben kanske också i öfrigt ej kunnat undgå att nås af tidens tand, får man dock det hufvudintrycket, att Sophie Hagman äfven på gamla dagar var en mycket elegant dam och att det ännu vid midten af 1820-talet måtte ha hvilat en säregen rokoko-prägel öfver hennes toaletter af frasande siden, broderad nettelduk och garnerad cambric.

Sedan begrafningskostnaderna, utskylder och en del andra utgifter samt boets skulder, hvilka hufvudsakligen

utgjordes af räkningar hos diverse handlande och handtverkare afdragits, bestod behållningen såsom här ofvan nämnts af 1,227 rdr. 3 sk. 3 r. banko, hvilka tillföllo den aflidnas systerbarn enligt efterföljande om gifvarinnans goda hjärta och vackra lifsåskådning men äfven rätt klena rättstafning vittnande testamente:

»Min sista vilja är att mina 3:ne systerbarn Petter Bjurström, Sophie Bjurström samt Gustafva (Augusta?) Bjurström skal obehindrat ärfva min qvarlåttenhett. Efter min död, sedan min Begrafn. är gord, som skal blifva som följer, min krop skal liga En dag i sängen kvar sedan den Högste Guden behagat kalla mig Hedan, kroppen skal läges uti Ett Lakan och ingen annan svepning, kista skal vara ganska Simpel utan Decoratjoner; Begrafningen får ej ske för En 4—5 Dyng efter min död, Kjörkans folk skal Bära Likett, ingen bjudning af andra personer, inga klockor uttan när tacksägelse sker till Gud som behagat kalla mig hedan, den qvarlåtenhet som kan vara Efter mig skal sälja(s) och Summan däraf skal placeras på något

sekert Stelle, så att minna systerdötrar kan ha en litten pening att rechna på för en framtid, Bjurström tager Efven sin dell af revenue, Schanette Stenström skal ni gifva 100 RD Banko ått, min kropp skal begrafvas där jag kan få kjöppa Ett grafställe, som jag hoppas skal skä medan jag lefver, hvar om ej Så vil jag att grafven skal muras med sten inått, och betekas med en stor sten, denna min yttersta vilja Hoppas jag blir Efterföljd af minna älskade Barn, Som jag nu tager Ett ömtt afsked af samt gär dem min välsignelse, både för nu, och för Evighett Gud Fader i himmelen Bevare Eder.

Sophie Hagman.

»Att Detta är gord med sund förnuft intygas de (af) undertecknad. Drottningholm den 14:de October 1824.

Cathrine Stenström.»

Af testamentets bestämmelser är den angående inköpet af en murad graf af särskildt intresse såsom samhörande med den af en och annan bland Sophie Hagmans biografer dryftade men ej utredda frågan om hvar hennes jordiska kvarlefvor blefvo begrafna. Bland de i bouppteckningen under rubriken »Skulder» upptagna utgifterna träffas följande post: »Köpesumman för en murad graf 85 riksd. 32 skill. b:ko», och man kan följaktligen vara viss om, att testamentets bestämmelse blef fullgjord. Men hvar inköptes grafven? I mars månad 1910 framställdes denna fråga i en till Svenska Dagbladet insänd och införd artikel, hvars författare (signatur A. G—n) framhöll, hur det låg nära till hands att antaga, att Sophie Hagman blef begrafven

å Clara kyrkogård, eftersom hennes frånfälle finnes antecknadt i församlingens dödsbok. Men af insändaren verkställda forskningar hade visat, att någon graf i samband med hennes namn ej finnes upptagen vare sig å förvarade grafkartor eller i grafböckerna. Med anledning häraf skref insändaren: »Har den murade grafven blifvit jämnad med jorden, eller fick Sophie Hagman måhända sitt sista hvilorum på någon annan kyrkogård än Clara församlings?» Denna fråga har ej trots förnyade efterforskningar kunnat besvaras. Den föranledde emellertid några dagar efter dess framställande i Svenska Dagbladet ett meddelande från en herr C. Hedström i Flen, hvilken skref, att han genom A. G—ns artikel erhållit en erinring om, hur han »som pojke stått på den plats, där enligt traditionen Sophie Hagman fått sitt sista hvilorum — på Vagnhärads kyrkogård i Södermanland. Uppgiften har jag i första hand fått från min mor, hvars far var kyrkoherde i Trosa lands- och Vagnhärads församlingar åren 1835— 1862. Uppgiften förefaller så mycket troligare, som det är bekant, att Sophie Hagman ägde och bebodde Vappersta gård i samma socken. Min mor erinrar sig också att vid ett tillfälle en person i socknen ville ha sin mor jordad på den plats, där Sophie Hagmans graf uppgafs vara belägen, men af pietet för hennes minne lät afråda sig därifrån.»

De efterforskningar, denna skrifvelse föranledt, ha icke lämnat några bevis för att brefskrifvarens förmodan är riktig. Kyrkoherden i Trosa landsförsamling, Vagnhärad, kontraktsprosten E. A. Petterson, har nämligen meddelat, att någon anteckning ej kunnat anträffas om någon graf å ifrågavarande kyrkogård för Sophie

Hagman; men han anser det dock icke, med stöd af den tradition, som ligger till grund för meddelandet, osannolikt att hon där kunnat få sitt sista hvilorum.

*

Till sist må erinras om, att det af Sophie Hagman finnes åtskilliga porträtt, vittnande om hur uppmärksammad hon af sin samtid var för sin skönhet och sitt älskvärda väsen.

Här ofvan har omnämnts hennes porträtt i hertig Fredriks våning på Gripsholm, i pastell och enligt katalogen öfver slottets samlingar utfördt af Jonas Forsslund, medan en och annan konstkännare (särskildt N. Sjöberg) håller troligare, att det målats af Gustaf Lundbergs elev Johan von Rosenheim. Det är ett bröststycke, synnerligen vackert och säkerligen af stor likhet, och har enligt katalogen skänkts till samlingarna af brukspatron F. Rönqvist, hvadan det icke, såsom man i allmänhet tror, fanns där redan på hertigens tid. Vidare märkes det välbekanta af Elias Martin år 1782 utförda, ofta reproducerade porträttet.

I G. Göthes »Johan Tobias Sergel, hans lefnad och verksamhet» upptages i förteckningen på den store konstnärens verk äfven en medaljong af Sophie Hagman.

*

CHARLOTTE SLOTTSBERG

Charlotta Gustafva Slottsberg.

Bland de talrika utöfvare af perukmakareyrket, som under de sista decennierna af 1700-talet enligt mantalslängderna hade slagit sig ner i staden mellan broarna, träffas en Anders Slottberg, Namnet *Slottberg* torde vara det riktigaste, men familjens ryktbaraste medlem, den här ifrågavarande mamsellen, skref sig alltid *Slottsberg*, hvilket följaktligen bör behållas, allrahelst det användes i legala handlingar angående henne och hennes anhöriga. För öfrigt har namnet blott en gång till anträffats i mantalslängderna från slutet af 1700-talet, nämligen buret af en sjöman Thorbjörn S., som afled år 1778 på hemresa från Västindien och som enligt den den 21 dec. s. å. förrättade bouppteckningen ägde en liten gård vid Tavastgatan i kvarteret Kattrumpan i Maria församling. Han efterlämnade hustru och en tolfårig dotter och var möjligen farbroder till Charlotta Gustafva S., men härom har det ej lyckats att vinna någon bekräftelse. hvilken år 1760 bodde i hörnhuset af Svartmangatan (nu n:o 12) och Tyska brinken (n:o 20) Han var då ogift, men torde samma år ha ingått äktenskap med ett möjligen till baletten vid någon af de på den tiden i hufvudstadenuppträdande teatertrupperna hörande fruntimmer vid namn Lovisa Charlotta Schubardt. År 1761 föddes nämligen dessa makars första och så vidt man vet enda barn, dottern Charlotta Gustafva, hvilken redan mot slutet af följande decennium skulle såsom »mamsell Slottsberg» intaga en med Sophie Hagmans i flera afseenden jämförlig ställning och liksom hon komma att räknas bland det gustavianska Stockholms skönaste kvinnor.

Dessa uppgifter äro de enda, som stått till buds angående den sedermera så ryktbara Charlotta Gustafvas första start i lifvet, och mera har man knappast kunnat hoppas att träffa på. I likhet med så många andra damer af enahanda art och anläggning, hvilka i Gustaf III:s Stockholm på tidens obesvärade och uppriktiga språk klassificerades som »mamseller af den bättre sorten» Upplysande i detta hänseende är en i k. bibliotekets handskriftssamlingar på afdelningen »kultur» förvarad förteckning, hvars rubrik ej här kan återgifvas, men som innehåller uppgifter om ett ganska stort antal damer, hvilka i slutet af 1760-talet mer eller mindre offentligt ägnade kärleken sin tjänst. Säkerligen tillämplig äfven på det gustavianska tidsskedet, lämnar densamma en intressant föreställning om det sedliga tillståndet i den tidens Stockholm. Under de fyra hufvudrubriker, under hvilka damerna äro fördelade, nämligen »fruar», »madamer», »mademoiseller af bättre sorten», och »mademoiseller af sämre sorten», träffar man sålunda icke så få bärarinnor af äfven adliga namn, och den som inbillar sig, att t. ex. »Platskan», »Appelbomskan», Ulla Winblad och de öfriga från Bellmans sånger bekanta skönheterna voro de enda i sitt slag, gör ett grundligt misstag. , hade hon nämligen icke börd och familjeförhållanden att tacka för sina framgångar utan sin skönhet och sina talanger, sin företagsamhet och kanske tillika i ej ringa mån ödet, för så vidt man med Sköna Helena får tillskrifva detta deväxlingsrika

upplefvelser, som pläga vara vackra och älskande kvinnors lott.

Huruvida hon föddes i det ofvannämnda huset vid Svartmangatan, har varit omöjligt att vinna visshet om, och ej heller har det lyckats att utreda, hur länge familjen där var bosatt. Men år 1770 hade densamma med säkerhet flyttat därifrån, ty enligt mantalslängden det året för stadens södra kvarter bodde perukmakaren Slottberg, som nu förekommer med anteckningen »mycket fattig», i huset n:o 1, d. v. s. motsvarande det nuvarande huset n:o 43 vid Västerlånggatan, i hörnet af Kåkbrinken. Jämte den nu fyrtiosjuåriga familjefadern utgjordes hushållet här af hustrun, 33 år gammal, den nioåriga dottern Gustafva (märkligt nog upptages ej namnet Charlotta, som i bouppteckningen nämnes först och var hennes tilltalsnamn och det i helg och socken använda) de två svägerskorna, dansöserna Anna Margareta och Sabina Juliana Schubardt, respektive 30 och 22 år gamla, samt pigan Catharina Tegelström.

Om de två nämnda dansanta damerna har det ej lyckats att vinna några upplysningar. De upptagas ej i personalförteckningarna i Dahlgrens »Anteckningar om Stockholms theatrar», och forskningar på andra håll ha varit resultatlösa. Det är möjligt, att de blott voro tillfälligt engagerade, t. ex. vid de Stenborgska teatrarna i Bergstrahlska huset eller vid Järntorget, och möjligt är äfven, att de ej voro så framstående i sin konstutöfning, att de väckte någon större uppmärksamhet, som kunde bevara hågkomsten af dem hos eftervärlden. Såsom ganska säkert kan man emellertid antaga, att de, liksom systern, perukmakarefrun, hvilken kanske också före sitt äktenskap varit dansös, gåfvoden lilla Charlotte de första lärdomarna i danskonsten, i hvars utöfvande hon inom några få år skulle väcka uppseende, för att snart blifva en af kungliga teaterns mest uppmärksammade och firade premiärdansöser.

Men jämte exemplen och lärospånen i hemmet fanns det nog åtskilliga andra faktorer, som hade bestämmande inflytanden på Charlotte Slottsbergs val af lefnadsbana. Staden mellan broarna och särskildt kvarteren kring Stortorget tyckas nämligen under 1760- och 1770-talen ha varit ett älsklingstillhåll för tidehvarfvets teaterfolk, denna i flera hänseenden intressanta och märkliga samhällsklass, hvars medlemmar ägnade sitt ofta nog ej så litet bekymmersamma lif åt skilda grenar af den sceniska konsten och bland hvilka många voro af utländsk nationalitet och i Gustaf III:s Stockholm bildade en främlingskoloni af alldeles säregen art och sammansättning. Det är mycket sannolikt, att den unga perukmakaredottern kom i liflig beröring med och rönte inflytanden af denna societet. Det nära grannskapet och den i Gamla Stockholm vida mer än nu rådande vanan att hålla reda på och intressera sig för och umgås med sina grannar voro väl härvid verksamma faktorer, och så var ju faderns yrke en direkt förmedlande länk för lilla Charlottes förbindelser med artistvärlden vid de gamla stadskvarterens gränder och brinkar. Man lefde ju i pudrets och sminkets, de friserade perukernas och papiljotternas tid, och det är mycket sannolikt, att mäster Slottberg, hur bekymmersamt han än tyckes ha haft det eller kanske just därför, räknade teaterfolket bland sina kunder.

Under förutsättning att dessa antaganden äro riktiga, kunna vi sålunda föreställa oss, att lilla Charlotte

LOUIS GALLODIER

Efter teckning af *Sergel*.

Slottsberg redan nu gjorde bekantskap med själfve Louis Gallodier, den för sina »vackra attituder och kroppsbrytningar» berömde balettmästaren, hvilken om några år skulle blifva hennes chef och som nu bodde i ett familjen Grill tillhörigt hus vid Köpmangatan (nu n:o 5), där äfven en annan teatercelebritet, kapellmästaren Francesco Antonio Uttini hade sin bostad. Snedt emot på andra sidan gatan, i det nuvarande huset n:o 22, bodde den vid den franska komeditruppen anställde skådespelaren Desroches, och i Grewesmühlska huset, i hörnet af Köpmangatan och Stortorget (nuvarande n:o 9) höllo tre andra mer bemärkta medlemmar af denna trupp till, nämligen Du Londel, hvars hustru var en framstående icke blott skådespelerska och sångerska utan äfven dansös, samt D'Armancourt med maka och barn och ungkarlen Déricourt med sin betjänt Navros eller Navrot. Ej långt ifrån den motsatta ändan af Köpmangatan, nämligen i det nära Köpmantorget belägna huset n:o 143, i kvarteret

Andromeda, (= n:o 14 vid Baggensgatan) bodde Elisabeth Olin, född Lillström, den gustavianska teatervärldens mest uppmärksammade och firade primadonna. Hennes make, den halte och för sina »horn» bekante assessor Gabriel Olin, var sedan år 1768 ägare af huset, som helt och hållet disponerades af familjen och där makarnas dotter Elisabeth växte upp och väl under moderns ledning förvärfvade de första förutsättningarna för sina framtida sceniska framgångar. Dottern Elisabeth Olin och Charlotte Slottsberg voro jämnåriga, och det är mycket antagligt, att de också voro bekanta från barnaåren, när de år 1773, förmodligen samtidigt, erhöllo anställning vid kungliga teatern eller operan och redanfrån början väckte uppseende och skördade bifall. Härom vittnar t. ex. Gjörwell, i ett bref till Patrik Alströmer den 23 december 1773, hvari bland annat läses: »Mamsell Olin, som är 'Kärleken' (i operan Orphée) förtjusar alla, så i prologen som i själfva piecen. Mamsell Slottsberg är 'Hymen', äfven mycket söt. Det är något kosteligt att se dessa bägge ungar dansa och sjunga tillhopa.»

Bland öfriga teatermänniskor i barndomshemmets grannskap, med hvilka Charlotte Slottsberg möjligen gjorde bekantskap under uppväxtåren, må nämnas dansmästaren Berner (kanske hennes lärare), som bodde i huset n:o 7 vid Kindstugatan, dansörerna C. Antonio och Charles Didelot, aktrisen vid franska truppen madame Conderie, sångaren Chatillon, som likaledes var anställd vid nämnda trupp, men sedan blef förste kormästare vid k. operan, kapellmästaren David, hofpukslagaren Böritz och hans son Benjamin, oboisten Klusmeyer, skådespelaren Johan Löf blad, som var harlekin vid Stenborgska teatern, aktriserna madame Lefevre med sina två döttrar och mamsell Catharina Christina Lindberg m. fl. Räknar man nu äfven med de talrika personer, hvilka såsom komediskräddarne Brandt och Runström, kläderskan Edla Lindberg m. fl., hade sin utkomst mer eller mindre förknippad med teatervärlden och som lefde och verkade i närheten af mäster Stottsbergs perukmakeri, så inser man väl, att Charlotte Slottsbergs barndomsomgifning var alldeles särskildt lämpad för att binda hennes håg och tankar vid teaterlifvet.

Det skulle ej heller, såsom här ofvan antydts, dröja länge förrän hon i detta gjorde sitt inträde,

nämligen år 1773 såsom medlem af den första balettuppsättningen vid den af Gustaf III nyskapade nationalteatern. Ehuru blott tolf år gammal — för så vidt uppgiften om hennes födelseår är riktig — anställdes hon genast såsom sekunddansös och befann sig under Gallodiers chefskap i ett sällskap, som räknade flera af tidehvarfvets mest framstående förmågor inom den koreografiska konsten, såsom de förut vid den franska truppen anställda madame Soligny och mademoiselle Ninon Dubois eller Le Clerc, hvars frånfälle i maj 1779 föranledde ett sorgekväde af Kellgren, den utmärkte premiär-dansören Frossard, den sedermera som hofdansmästare uppmärksammade Charles Sagnier m. fl. Här funnos sålunda farliga medtäflare om publikens ynnest, men Charlotte Slottsberg gjorde sig tidigt bemärkt, och redan i juli 1773 spår Gjörwell i ett bref till frih. A. G. Leijonhufvud, att »vår unga mamsell Slottsberg blir en af de första dansöser», samt tillägger, att hon »aldrig sätter sin fot på theatern utan de säkraste applaudissements ifrån kungliga logerna och amphitheatern».

Charlotte Slottsbergs teaterbana hade sålunda under gynnsamma auspicier tagit sin början för att med ett par afbrott fortgå till framåt midten af 1790-talet, men fastän den erbjuder åtskilligt af intresse, som bör anföras för att fullständiga kännedomen om hennes personlighet och verksamhet, var det dock snart en annan sida af den sistnämnda, som skulle ådraga henne ännu mer uppmärksamhet af såväl samtiden som eftervärlden.

Hvad som här ofvan anförts i skildringen af Sophie Hagmans lefnad om farorna i teaterlifvet för

unga kvinnors sedliga vandel, gäller nämligen i ännu högre grad om Charlotte Slottsberg. Redan året efter hennes anställning vid k. teatern, börjar sålunda den gustavianska skvallerkrönikan syssla med kärleksäfventyr, som den ännu blott tretton- eller fjortonåriga unga damen skulle ha upplefvat — vittnesbörd om att hon i fysiskt hänseende måtte ha varit ovanligt tidigt utvecklad, men äfven om den ringa kontroll, som på den tiden utöfvades öfver de unga balettdamernas privata lefverne. Emellertid kan man knappast förvåna sig häröfver. Ett af den gustavianska tidsandans mest betecknande drag var ju dess mycket öfverseende hållning beträffande erotiska snedsprång, och med de exempel härutinnan, som de högsta samhällsklasserna med t. ex. den vackra Ulla Fersen, en af de af Kellgren besjungna tre gracerna vid Gustaf III:s hof, friherrinnan Ulrika Eleonora Örnskiöld, född von Berchner, och många fler af den förnäma världens damer i spetsen gåfvo, är det icke öfverraskande att finna den

kungliga balettens figurantskor och koryféer eller hvad de nu kallades duka under för frestelser, för hvilka de naturligtvis voro ännu mer blottställda och mindre skyddade.

Allt nog, vi finna sålunda i enlighet med den med allt skvaller förtrogne Gjörwells meddelanden, hur Charlotte Slottsberg redan år 1774 skulle ha ingått en förbindelse med dåvarande österrikiske ministern i Stockholm baron von Wiedmann. I ett bref till P. Alströmer den 28 mars nämnda år skrifver nämligen Gjörwell: »Den lilla sötungen mamsell Slottsberg börjar bli ryktbar, och gissa för hvem? Kejs. ministern, den gamle otäcke baron Widman. Jag blir också endera

dagen gammal, men förargar mig icke dess mindre, och tål intet att gubbar affektera unga gossars skick.» Förbindelsen tyckes emellertid ej ha varit af längre varaktighet, ty den 5 september meddelar Gjörwell samme adressat, att »mamsell Slottsberg fått frossan, sedan baron Widman ej mera värmer upp henne. Mången trodde, att hon rest med honom till Wien.»

Efter denna episod, som måhända hörde mer hemma i skvallrets och förtalets värld än i verklighetens, passera ett par år, under hvilka den unga dansösen låter föga tala om sig. I memoarlitteraturen och andra skildringar förekommer hennes namn nästan endast i samband med tjänstgöringen på teatern, där hon emellertid tycks ha varit mycket använd och hade sin gifna plats bland de mytologiska skönheter och andra komparser, som spelade en så viktig roll i repertoarens baletter och utstyrselstycken. Sålunda nämnes hon jämte madame Soligny och Frossard bland de uppträdande i första akten och första divertessementet af baletten »De tre gracerna» liksom äfvan bland herdinnorna i operan 'Æglé', hvilken »utgjorde en del af skådespelet 'Birger Jarl', då det vid tillfälle af D. K. H. hertigens och hertiginnans af Södermanland biläger första gången föreställdes. Samma opera har sedermera blifvit därifrån skild, och som den tillika med 'Neptun och Amphitrite' nu kommer att för allmänheten första gången uppföras på k. theatern, så gifves den här omtryckt». Detta läses i förordet till sistnämnda, år 1775 tryckta operabalett, som till musik af H. F. Johnsen och från franskan af G. C. Adlerbeth öfversatt text var anordnad af Gallodier och uppfördes den 24 april nämnda år. Mamsell Slottsberg förekom här dels bland»lyckans prästinnor» och dels bland »herdinnorna» och tillsammans med Sophie Hagman, madame Soligny, mamsell Anna Sophia Holmstedt m. fl. Bland »tritonerna» märktes Karsten och bland »nereiderna» mamsellerna Rosenlund och Bonn; som »nymf» fungerade madame Du Tillet.

Säkerligen var det vid sistnämnda uppförande af »Æglé» som den unga hertiginnan af Södermanland för första gången såg den af lyckans prästinnor, som hon ganska snart skulle få grundad anledning att i likhet med prinsessan Sophia Albertina och de öfriga kungliga damerna benämna »den otäcka Slottsbergskan». Bland de förtjänster, som hennes gemål hertigen ägde, ingick som bekant icke äktenskaplig trohet, och fastän hertiginnan enligt samstämmande uppgifter var om icke någon fulländad skönhet, så dock en vacker och mycket behaglig ung dam samt utrustad med vida större begåfning å såväl hufvudets som hjärtats vägnar, än eftervärlden i allmänhet föreställt sig, men som klart framgår af hennes i våra dagar utgifna dagboksanteckningar, förmådde hon ej länge fängsla hertigens flyktiga sinnen. Det vill för öfrigt synas, som om h. k. höghet var om möjligt ännu mer erotiskt anlagd än sin yngre broder Fredrik Adolf. Meddelandena i memoarlitteraturen om hans kärleksförbindelser äro nämligen otaliga, och skarpa och ogillande omdömen om dem saknas ej heller. Emellertid tycks hans förbindelse med den k. balettens beundrade skönhet Charlotte Slottsberg ej ha väckt något större uppseende, åtminstone i början, ty några bestämda tidsuppgifter om densammas ingående ha ej kunnat anträffas.

Ett uttalande af Gjörwell tyckes dock tyda på, att detta skedde möjligen redan 1776 eller i början

af 1777. I ett bref till Ehrensvärd (Gustaf Johan, Gustaf III:s första teaterchef) den 18 februari sistnämnda år gör nämligen den påpasslige nyhetsmeddelaren ett P. S. af följande innehåll: »Tack för den sköna, den förträffliga Orphée. Vår hederlige Patrik (Alströmer) fällde tårar, jag var bara känsla; alla mina grannar voro hänryckta, åtminstone helt stilla, så mäktigt rörande var spelet. Men jag ber för all ting, afskaffa den otäcka Hymen, ej Hymen själf, ty det är en beskedlig Gud, som bör råda; måtte den mycket råda! utan den otäcke gossen, som spelar den vackraste scenen i prologen så oädelt, så omakligt. Nej, låt oss få mamsell Slottsberg tillbaka. Det är nog att kärleken har ett snedt knä och torra grimacer; skall man tillika se manér af en djäkne, så mister förspelet

allt sitt behag.»

Häraf framgår, att den unga skönheten vid ifrågavarande tid hade lämnat teatern, och detta kan mycket väl ha varit för hertig Carls skull, ty ett par år senare möter en underrättelse, att så faktiskt, ehuru tidpunkten ej bestämdt uppgifves, var förhållandet. För den 19 juli 1779, under hofvets vistelse på Drottningholm, har nämligen Ehrensvärd antecknat: Dagboksanteckningar vid Gustaf III:s hof, d. I, s. 247. »Om afton var repetition af den nya operabaletten 'La belle Arsène',*Arsène*, feeri-komedi i 4 akter af C. F. Favart *(La belle Arsène)*, öfvers, af Anna Maria Malmstedt (sedan fru Lenngren) musik af Monsigny, lämpad till svenskan af P. Frigelius, balett af L. Gallodier. som om torsdag skall uppföras. Hans maj:t var närvarande tillika med alla damerna, utom drottningen, för hvilken denna fête skall bli en surprise.

Kongl. sekreteraren Zibet, som förestår direktionen af spektaklerna, låter intet tillfälle förbigå, på hvilket han kan göra sin cour. Han har nu åter engagerat till dansös prins Carls förra, afskedade mätress m:lle Slottsberg, hvilken den tiden hon var förnäm och lycklig hade begärt afsked från spektaklerne. Hans maj:t sade: 'nu ser jag att min spådom sannas, som jag gaf, då hon retirerade sig: L'amour me l'a ravie, la faim me la rendra'.»Kärleken har beröfvat mig henne, hungern skall ge mig henne åter.» Repetitionen gick tämligen väl, men operan degenererar dagligen, en elak smak tar öfverhanden, små elaka pjäser sökas, de gifvas som öfversättningar. Snillet vänjes vid det medelmåttiga och söker ej annat.»

Huru länge ifrågavarande intermezzo i Charlotte Slottsbergs teaterföreställning hade pågått är ej lätt att säga, men ett par försiktiga yttranden af Gjörwell tyda på att förhållandet till hertigen denna gång var hetast på förvåren 1778. I ett bref till Alströmer den 26 februari detta år säges nämligen: »Mamsell Slottsberg har fått en silfverservis, förmodligen för toaletten af —», och den 5 mars får samme adressat veta att: »Maskeraden gafs mest (med) fritt tillträde (på) fettisdag(en) så att Bollhuset blef helt fullt. Mamsell Slottsberg gick där i brillante kläder med en viss herre under armen.

Ett annat vittnesbörd om att förhållandet mellan hertigen och hans väninna under denna period af deras bekantskap var mycket varmt föreligger i ett meddelande af Gjörwell den 8 maj s. å. till A. Norberg. Det omtalar, hur »mamsell Slottsberg, den söta otäckan,

HERTIG CARL

Efter *P. Krafft* d. y.

nyligen blifvit målad af hr Lundberg (den berömde porträttmålaren Gustaf L.), och», tillägger brefskrifvaren, »jag skäms för min nyfikenhet, ehuru den till en del var historisk, att jag gick till hr Lundberg för att se detta stycke, som hela staden talte om, efter det skall vara gjordt för en viss Herres räkning. Hon är vacker som en vårdag; bredvid henne satt grefvinnan Höpkens porträtt, en skönhet af det ädlare slaget; finheten och kvickheten lekte här på ett och samma ansikte med Gracerne. Grefvinnan var utan all ornement så mycket vackrare, aktrisen däremot releverad af alla Parisens (Paris') retelser.»

En »viss herre» var säkerligen hertigen, allrahelst man vet, att han liksom äfven hertig Fredrik tillhörde den ryktbare mästarens kunder.I bouppteckningen efter Gustaf Lundberg figurera sålunda de bägge prinsarna — betecknande nog för dem och deras tid — bland dem, som häftade i skuld för beställda och levererade men ej betalade konterfej. Hvar det så uppseendeväckande porträttet af mamsell Slottsberg tagit vägen, är obekant, och detta är skada, ty f. n. existerar ej så vidt man vet något porträtt af den sköna damen, med undantag af en silhuett i k. bibliotekets samlingar, om hvilken emellertid ej full visshet finnes, att den skall föreställa henne. Namnet Slottsberg är nämligen å k. bibliotekets exemplar öfverstruket och bredvid har skrifvits *Smedberg,* hvadan silhuetten skulle i stället föreställa den med mamsell Slottsberg samtida aktrisen Maria Smedberg, sedan fru Uttini.

Mamsell Slottsbergs förbindelse med hertig Carl utgjorde naturligtvis ett tacksamt ämne för behandling

af Crusenstolpe, hvilken i »Morianen» tidt och ofta uppehåller sig därmed i mer eller mindre utbroderade skildringar. Han omnämner den sålunda först i samband med redogörelsen för ett samtal, som Gustaf III en augustidag år 1779 på Drottningholm skulle ha haft med G. J. Ehrensvärd angående den inträffade förändringen i hertigens förhållande till grefvinnan Augusta Löwenhjelm, född Fersen. På konungens fråga angående anledningen till denna köld, hvilken han förut samma dag, då hofvets damer utsågo sina riddare vid det förestående tonérspelet, hade iakttagit, låter Crusenstolpe Ehrensvärd svara, att brytningen är på fullt allvar. »Ers maj:ts vackra hofstallmästare (H. H. von Essen), som alla fruntimmer förgapa sig på, suckar nu för henne, och det påstås (jag törs likväl icke säga bestämdt), att hertigen skulle ha kastat ögonen på en teaterflicka vid namn Slottsberg». Vidare upplyser Crusenstolpe, att hertigens och den skönas möten skulle ha ägt rum hos Badin, ty »morianen säges utöfva samma befattning hos hertig Carl som fordom den ryktbare Chiffinc hos Carl II i England».

Några månader senare, eller i samband med berättelsen om Beylons den 12 november inträffade död, meddelar Crusenstolpe, att hertigen ej längre vårdade sig om att kasta någon slöja öfver sitt förhållande till mamsell Slottsberg. »Han hade köpt henne ett hus på Regeringsgatan, gent emot Herkules backe, där yppighet härskade mer än smak och självsvåld mer än glädje. Hennes klädsel och nöjen kostade honom dessutom betydligt. Hon behöfde i sanning någon ersättning icke blott för ett fallet rykte utan äfven för tomheten i den vällustings umgänge, för

hvilket detta rykte blifvit ett rof. Hertigens besök hos henne voro mindre kärlek och lidelse än djuriskhet och tidsfördrif. De stannade dessutom icke där. Han sökte redan på andra håll förströelser och äfventyr; och mamsell Eckerman tillika med andra flickor vid teatern räknades redan till hans furstliga harem.»

Dessa uppgifter, som med den skarpt betonade sedliga förtrytelsen onekligen verka något komiskt från just det hållet, lida af den hos Crusenstolpe vanliga svagheten att ej hålla reda på händelsernas ordning eller att i afseende på tiden sammanblanda fakta. Det ifrågavarande huset vid Regeringsgatan inköptes sålunda mycket längre fram i tiden (1790) och beboddes af mamsell Slottsberg först under det sista skedet af hennes lif, eller mot slutet af 1790-talet. I »Crispus Patibuli», den med rättelser, tillägg och anmärkningar till »Morianen» år 1844 utgifna, uppseendeväckande, af lagman J. A. Fahlroth författade broschyren, läser man också följande beriktigande af Crusenstolpes öfriga utlåtelser: »Mamsell Slottsberg (dansös vid operan) lefde tarfligt och var god hushållerska. Hertigen besökte henne aldrig, sedan hon inflyttat i egen bostad; men hennes vagn syntes ofta vid södra slottsporten kl. 4 e. m. Under en svår sjukdom lofvade hertigen sin biktfar (Murray) att afbryta denna förbindelse. Huruvida löftet hölls, känner man ej med visshet.»

Häri har författaren till »Crispus Patibuli» dock orätt, ty med ganska stor visshet vet man numera att löftet icke hölls. Hertigens och Charlotte Slottsbergs förbindelser uppvisar nämligen rätt många brytningar, men lika många försoningar, och upplösningen

skedde egentligen först med den skönas död eller möjligen ett eller annat år tidigare.

Förhållandets lokalisering har för öfrigt vid nu ifrågavarande tid, eller slutet af 1770- och början af 1780-talet, erhållit en intressant och öfverraskande belysning. Enligt mantalslängden för 1780 bodde nämligen mamsell Gustafva Charlotta Slottsberg i huset n:r 10 i kvarteret Neptunus i staden mellan broarna, d. v. s. i det hus, som motsvarar det nuvarande n:o 4 vid Storkyrkobrinken. Hon hade sålunda då slagit sig ner i k. slottets omedelbara grannskap, så att hon ej behöfde färdas i ekipage till södra hvalfvet för att träffa sin furstlige vän, hvilken också uppenbarligen hade förtjänsten af denna bekväma anordning. I mantalslängden står nämligen antecknadt, att mamsellen var »vid hertig Carls stat», och till yttermera visso upptages hon med den imponerande titeln »öfverfataburshfrun».

Att hertiginnan af Södermanland under sådana förhållanden skulle få reda på förhållandet, var ganska naturligt, och det kan följaktligen ligga någon sanning i den historia, som Crusenstolpe härom berättar. Åter är det Badin, som spelar rollen af mellanhand. Med vanlig liflighet skildrar Crusenstolpe en scen mellan morianen och hans

hustru, drottningens kammarfru Olivia Ramström (med hvilken han i förbigående sagdt aldrig var gift), och hvarunder de uppdiktade makarna ömsesidigt gifva utlopp åt sin svartsjuka och beskylla hvarandra för otrohet. Bland annat förebrår Olivia morianen för att han någon af de närmaste föregående dagarna förut skulle ha synts i en täckvagn tillsammans med mamsell Slottsberg, hvarpå han svarade:

»Visst var det på sätt och vis ett äfventyr, men af det oskyldiga slaget. Hertig Carls kärlekshandel med Slottsbergskan hade kommit — fan vet huru! — för hertiginnans öron. Hon ville nödvändigt se sin lyckliga medtäflerska och gaf mig befallning att, i tysthet och utan att flickan fick veta annat, än att det bar af till ett möte med hertigen, föra henne upp i hertiginnans garderob. Du skulle sett mamsellens bestörtning, då hon i stället för sin älskare träffade hans gemål. Först mönstrade hertiginnan henne ganska noga och med skarpa blickar, under det Slottsberg ömsom rodnade och bleknade samt skälfde i hela kroppen som ett asplöf. När hertiginnan blef varse hennes häpnad, antog hon en mild uppsyn och räckte med godhet sin hand att kyssa åt flickan samt yttrade: »Ni har öfvertagit en bland mina skönaste rättigheter, mamsell Slottsberg, den att göra hertigens lif angenämt. Om det lyckas er och ni uteslutande ägnar er åt ett kall, som ni af fri vilja valt, så önskar jag er framgång och allt godt och förlåter att ni gjort mig intrång; ty min skyldighet och min högsta önskan är endast att bidraga till förljufvandet af hertigens dagar. Men en sak vill jag anbefalla er att lägga framför allt annat på ert minne: blanda er aldrig i politiken, mamsell Slottsberg; använd aldrig ert inflytande hos hertigen till förord eller att gifva intryck mot någon. Det skulle förorsaka min gemål bekymmer och han blefve slutligen förtörnad på er. Ni skulle då tillika ådraga er min och hans öfriga höga anförvanters rättmätiga vrede.»

Detta intressanta meddelande, som af Crusenstolpe ledsagas med anteckningen »historiskt», föranledde

Olivia Ramström att i beundran utropa: »Den goda, den ädla hertiginnan!» Emellertid torde man på goda skäl kunna betvifla, att sammanträffandet mellan hertiginnan och mamsell Slottsberg, äfven om det någonsin ägde rum, aflöpte som det här skildrats. Hur öfverseende hertiginnan än må ha varit med sin gemåls erotiska snedsprång, torde hon väl dock knappast ha nedlåtit sig till att nästan tacka en af hans mätresser för de behag, denna beredde honom, och dessutom finns det mycket grundade anledningar till den uppfattningen att mamsell Slottsberg icke lade hennes förmaningar angående inblandning i politiken, om hon nu öfverhufvud fick några sådana, vidare på minnet. Härom dock framdeles.

Tidpunkten för mamsell Slottsbergs bosättning som öfverfatabursfru i huset vid Storkyrkobrinken hade föregåtts af hennes återinträde vid k. teaterns balettkår. Gustaf III:s här ofvan meddelade anmärkning med anledning häraf gaf uttryck åt en tillfredsställelse, som äfven delades af andra och bar vittne om hur omtyckt och gärna sedd den unga vackra dansösen var. Sålunda underrättade Gjörwell den 19 augusti 1779 vännen Alströmer om, hur »theatern återvunnit i sitt sköte det borttappade fåret mamsell Slottsberg; hon dansar åter, sedan den otäcke beridaren Heitmüller till slut skall med hugg och slag hafva afhändt hennes mineraliska nipper, dem hon i högan loft skall hafva förvärfvat».

I den senare afdelningen af detta meddelande har man förmodligen förklaringen till den första brytningen mellan hertigen och hans älskarinna och till den sistnämndas reengagement vid k. teatern.Heitmüller, som tillhörde hertigens stallstat, hade med Charlotte Slottsberg ingått en kärleksförbindelse, som från hennes sida antagligen var en verklig böjelse och i alla händelser vida oegennyttigare än de känslor, hon hyste för den höge husbonden, men som förklarligt nog skulle förtörna denne. Heitmüller blef naturligtvis aflägsnad ur tjänsten, och som han också hade dåliga affärer, fick han, enligt ett meddelande af Gjörwell den november 1779 till Alströmer, sitta flera månader för skuld på högvakten, där hans belägenhet för öfrigt ingalunda förbättrades därigenom att han var meddelsam om skandalösa händelser och hotade att om dem visa svart på hvitt. En lindring i motgången och olyckan bereddes honom emellertid af den förälskade Charlotte, som enligt Gjörwells utsago dagligen besökte honom och beredde honom omväxling i kosten på den af hertigen henne skänkta silfverservisen.

Denna idyll blef emellertid af kort varaktighet. Redan följande år hade förhållandet med hertigen återknutits, och fastän h. k. höghet till omväxling anordnade mer eller mindre tillfälliga förbindelser med andra damer, behöll Charlotte Slottsberg, för att nu använda ett af memoarskrifvarnes uttryck, sin ställning som favoritsultaninna med

visserligen flera men korta afbrott. Hennes förnämsta rivaler voro den här ofvan i förbigående nämnda mamsell Eckerman, till hvilken vi framdeles skola återkomma, och mademoiselle Baron d. ä., skådespelerska vid den franska teatertrupp, som på Gustaf III:s inbjudning år 1781 anlände till Stockholm och under den bekante Monvels ledning där uppträdde under det följande decenniet.

Medan mamsell Slottsberg å sin sida ej tycks ha

varit vidare trogen utan lät uppvakta sig af unga gardesofficerare och andra hufvudstadens kavaljerer, bland hvilka skvallerkrönikan särskildt nämner en ung grefve Oxenstierna (antagligen Axel Fredrik O. af Korsholm och Vasa, yngre broder till skalden Johan Gabriel) och fänriken, baron Erik Reinhold von Nolcken, intogs hertigen af en häftig passion för den unga fransyskan.

Härom ha de samtida memoarskrifvarne åtskilligt att berätta, af intresse både såsom bidrag till hertigens karaktäristik och såsom gustaviansk sedebild.

Ordet må först lämnas åt Fersen, hvilken som en riktig Cerberus tycks ha bevakat de kungliga prinsarnes såväl offentliga som privata lif och i synnerhet bedömde hertig Carls lefverne med stor stränghet. I december 1782 lättade Fersen sålunda sin förtrytelse med följande anteckning: »Hertigens af Södermanland ekonomiska angelägenheter voro icke uti bättre tillstånd än konungens. Hans liderliga lefnadssätt invecklade honom uti hemliga utgifter. Han hade öfvergifvit dansösen vid operan mamsell Slottsberg, på hvilken han förslösat mycket penningar, och hade fått smak för den första aktrisen vid fransyska komedien mademoiselle Baron». Men därefter ägnar han ej denna hertigens förbindelse någon uppmärksamhet förrän den var slut, nämligen genom mademoiselle Barons i mars månad 1783 plötsligen inträffade död. Några dagar förut hade Carl Gustaf, hertig af Småland och Gustaf III:s andre son med Sofia Magdalena, också bortryckts af döden, och det är i samband med skildringen af hans frånfälle och begrafning, som Fersen får anledning att tala äfven om m:elle Barons

bortgång och hertigens uppförande: »Konungens bekymmer och hofvets sorg blefvo ökade genom premiäraktrisen vid den fransyska truppen mademoiselle Barons hastiga död. Denna skådespelerska förenade med ungdom en fördelaktig växt och vackert utseende, hade talang för tragedien och komedien och hennes död var en så mycket större förlust för denna trupp, som det var omöjligt att ersätta henne uti Sverige och att man måste vänta att erhålla någon ersättning från Frankrike. Hur ömt denna förlust än träffade konungen och omstörtade hans förströelser, blef den ännu kännbarare för hertigen af Södermanland. Denne prins var nämligen förälskad i mademoiselle Baron; efter att hafva förafskedat mamsell Slottsberg, gjorde han mademoiselle Baron flera anbud, som hon likväl afslog. Hertigens uppförande mot mamsellerna Eckerman och Slottsberg, hvilka han åtskilliga gånger hade lämnat och återtagit och till hvilka han nekat utbetala de lifstidspensioner, hvarå han likväl lämnat dem Pensionsbref, expedierade och undertecknade i laga form, gjorde m:elle Baron försiktig och sen att bestämma sig. Emellertid blef denna angelägenhet slutligen afslutad medelst en summa af 60,000 daler, i förskott utbetalad, samt förbindelse att underhålla hennes hus, möbler o. s. v.; med dessa uppoffringar hade hertigen framlefvat några månader med henne, och han fann i denna kärlekshandel dagligen allt mer behag, då döden släckte denna kärleks flamma. Hertigen kunde ej dölja sin smärta och sina tårar. Vid begrafningen af den unge hertig Carl Gustaf lämnade hertig Carl sina tårar fritt lopp, och allmänheten uttydde denna sorg såsom

ägnad minnet åt en hoppgifvande brorson; detta hade varit värdigt, om det varit sanning.

Det var ingenting ovanligt, att en prins af högsta rang förälskade sig i en kvinna af lägsta klass; dylika svagheter äro gemensamma för människosläktet; det var för öfrigt brukligt denna tiden i Sverige, såsom i hela Europa, att äkta en dam för att lefva med en annan; kärlekens förvillelser äro de som äro mest värda tillgift. Men det var oförsvarligt för hederskänslan, att hertigen drog öfver sig en ny och stor utgift af detta slag, i samma stund som han hade gjort en bedräglig konkurs med sina fordringsägare.

Konungen och hertigen bekostade denna skådespelerskas begrafning; hon blef jordfästad i Jakobs församling, och åtföljdes liket af några personer från hofvet, hvilket ingalunda passade sig för en person af hennes klass, hvars metier är exkommuniserad inom den katolska kyrkan.»

Äfven Elis Schröderheim uppehåller sig vid denna episod och skrifver följande, mellan hvars rader man skönjer en glimt af en mer humoristisk uppfattning om hertigens invid det löjligas gräns liggande uppförande: »En anekdot vid begrafningen (hertigens af Småland) måste jag nämna. Mademoiselle Baron, aktris af fransyska truppen, celebre genom sin fägring, sina talanger, men ännu mera för det tycke, hon vunnit hos hertigen af Södermanland, hade dött tvenne dagar förut. Hon bodde vid Munkbron, i hörnet af Gråmunkegränd, där hon, som man sade, ofta fått emottaga besök af sin höge amant. När hertigen kom ut ur kyrkan (Riddarholms-), föll detta hus honom genast i ögonen och ökade kanske sensibiliteten

af den sorg, hertigen verkligen kände vid detta sorgliga tillfälle. Han brast därunder i tårar, och allmänheten välsignade med suckar hans tillgifvenhet och tänkesätt för sin broders hus.»

Ristell, hvars utförliga meddelanden om hertig Fredriks förbindelse med Sophie Hagman här ofvan anförts, sysselsätter sig nästan lika omständligt med hertig Carls kärleksäfventyr och inleder skildringen på följande sätt: »Ehuru hertigen af Södermanland tillåter sig stora friheter med könet, måste man likväl som ett bevis af hans grannlagenhet och till hans heder säga, att han alltid respekterade de fruntimmer, som tillhörde hans eget hus, och behandlade dem med en broders ointresserade vänskap; icke heller har han besvärat sig med att uppvakta något fruntimmer af stånd, då man undantager den verkliga passion, vi redan omtalat (för grefvinnan Löwenhjelm, född Fersen); men flera fruntimmer af en lägre klass hafva däremot varit hedrade af hans uppmärksamhet; bland dessa förtjäna likväl knappast mer än tvenne att här nämnas, nämligen mamsellerna Eckerman och Slottsberg.»

Sedan Ristell härefter skildrat hertigens förhållande till den förstnämnda af dessa damer, som enligt hans uppfattning var först i ordningen men såsom vi redan framhållit och ytterligare torde få tillfälle visa efterträdde och sedan omväxlade med den sistnämnda, öfvergår han till denna och så nästan omedelbart till intermezzot med mademoiselle Baron. Sedan han till en början erinrat om, att Charlotte Slottsberg var en af operans dansande skönheter, fortsätter han sålunda: »Hon var en ganska god dansös, men så snart hon blef hedrad med hertigens besök, ansåg hon sig numera upphöjd öfver sin profession och gaf sig nästan ett sätt att vara, som hade tillkommit en prinsessa. För att göra detta förhållande anständigare i allmänhetens ögon beslöts, att hon skulle gifta sig med en fattig adelsman, som, bekant med hertigens intressen, blott skulle gifva henne en rang, mera värdig den förnäma person, som hedrade henne med sitt tycke. Men alla dessa vackra förslager upplöste sig i ett ögonblick, ty då hertigen drog några misstankar, att hennes förra tillbedjare delade hans rättigheter, lämnade han henne alldeles, och mamsell Slottsberg blef snart åter nödsakad att återvända till dansen.

En ung, fransk aktris var den, som därefter tillvann sig hertigens uppmärksamhet; men här träffade han nu själfva dygden. Intet annat än en stor summa penningar kunde hafva hennes skrupler, och detta försäkrade hon skulle äfven väl icke hafva kunnat uträtta något, så framt hon icke med otålighet längtat att kunna afhjälpa sin fars tryckande belägenhet, emedan han i Frankrike vore arresterad för skuld. Därmed må nu hafva förhållit sig huru som helst, allt nog, den stackars flickan blef ett offer för sin verkliga eller förställda dygd; ty då hon en gång ville undvika att möta hertigen, som af en händelse kom att möta henne, vände hon med sådan häftighet om, i afsigt att gömma sig, att hon genom ett falskt steg gjorde ett fall, som kostade henne lifvet. Hertigen var mycket rörd öfver hennes död, men för att skingra sin sorg gjorde han åter några visiter hos mamsell Slottsberg; platsen var nu intagen af en ung, vacker man, som bodde i hennes grannskap och som hertigen en gång af en händelse mötte i hennes rum, hvarpå han önskade

veta hvad connexion hon hade med honom. Hon försäkrade då, att det vore ingen och att hon vore ganska ledsen däröfver, det hon icke kunde blifva befriad från hans besök. 'För att vinna detta ändamål', svarade hertigen, 'vill jag gifva er ett råd: sätt er ned och skrif ett bref till hans far och anhåll hos denne, det han måtte draga försorg om, att hans son icke må fortfara att störa er med sina obehagliga påhälsningar.' Som hon var i högsta grad intresserad af att ånyo erhålla hertigens ynnest, vågade hon icke neka, och brefvet blef genast afskickadt; likväl har man berättat mig, att hon i ett annat bref till sonen, som hon skulle hafva skrifvit utan allt främmande biträde, däremot hade ursäktat sig och, för att reparera hvad hon mot sin vilja brutit i det första brefvet, äfven tillåtit

honom att besöka henne ganska sent om aftnarna. Men, som den unga herrens fader hade fått någon underrättelse om detta nattliga galanteri, öfverraskade han sonen en gång, då denne skulle gå ut; nu hade den unga mannen fått den fintligheten, att han härmade en person, som går i sömnen, så att hans fader, hvilken blef högst alarmerad öfver en så ledsam upptäckt och förfärad öfver de faror, han i en sådan belägenhet kunde utsätta sig för, befallde en dräng att hvarje natt hålla vakt hos sömnvandraren. Denna väktare blef likväl snart en förtrogen, och intrigen fortsattes nu ostördt. Jag vet icke, om hertigen misstänkt hennes trohet; men han lämnade henne snart åter för en ansenlig tid, och under denna mellantid hade hon ett barn med g(refve) P(osse); likväl har denna omständighet på intet vis skadat henne i hertigens ögon; han har icke länge sedan återtagit sin

gamla rätt, och mamsell Slottsberg har högtidligt förklarat sitt beslut att uppföra sig med den mest orubbliga trohet mot sin förnäme älskare.

Af alla dessa omständigheter kan man finna, att ehuru hertigen har blifvit ansedd för att hafva ganska mycket likhet med Carl XII till anletsdragen, han likväl är honom fullkomligt olik i anseende till böjelsen för det täcka könet. På slagfältet skulle han sannolikt likna honom mer(!).»

Denna praktfulla afslutning af Ristells såsom gustaviansk sedeskildring mycket intressanta berättelse må stå för författarens räkning utan några andra betraktelser eller erinringar än den, att R:s såsom förut påpekats, redan på 1790-talet på franska och engelska utgifna »Anekdoter» voro mycket lästa och uppmärksammade äfven i Sverige och att det gifvetvis låg i den landsflyktige författarens intresse att af hänsyn till sina anhöriga i hemlandet göra meddelandena om höga vederbörande så fördelaktiga som möjligt. Till berättelsens öfriga innehåll må däremot fogas några anmärkningar och förtydliganden.

Att hertigen ej skulle ha haft några förbindelser med damer af stånd utom den med grefvinnan Augusta Löwenhjelm, har man fullgoda skäl att betvifla. Sålunda vet man, att åtminstone en af hans gemåls hoffröknar, nämligen Maria Sophia Rosenstierna, sedermera gift med Öfverhofstallmästaren, frih. Claës Rålamb, var förenad med honom med band, hvilka ej kunde betecknas som enbart platoniska.

Den person, med hvilken mamsell Slottsberg skulle gifta sig, var enligt en anteckning i Wärnhjelms anmärkningar till Ristells »Anekdoter» icke någon

adelsman, utan den förut nämnde beridaren Heitmüller, som »öfvergaf henne med förlorade utsikter att göra lycka.»

Den unge man, som bodde i hennes grannskap och med hvilken hon hade det så drastikt skildrade kärleksförhållandet, var kungl. sekreteraren Carl Wilhelm Seele, en under de två sista decennierna af 1700-talet mycket känd och uppmärksammad medlem af Stockholms gyllene ungdom, en »vacker karl och lagstiftare i modets värld». Han var född i Stockholm år 1765 och son af en agent eller grosshandlare Seele, som också bar dopnamnen Carl Wilhelm och var ägare af det vid Stortorget midt emot börsen belägna huset. Förmögen och, enligt Gjörwell, »utrustad med den skönaste figur i hela kansliet», vederfors unga Seele vid 1789 års riksdagsafblåsning den för en ofrälse ovanliga äran att fungera som härold. För öfrigt har hans minne bevarats äfven som fru Schröderheims älskare. Härom skrifver O. LevertinFrån Gustaf 111:s dagar; 2:dra uppl., sid. 104. ; »Denne Seele ägnade fru Schröderheim sin sista och mest lidelsefulla hängifvenhet. Af de notiser, jag från olika håll samlat öfver honom, framgår, att han var en obetydlig petit maitre med en tenors svaghet för att utställa sitt vackra yttre. Han kallades 'L'Adonis de la Roture': 'ett under utan like, han kläder sig 3 à 4 gånger om dagen, för att åkande, gående eller ridande visa sin skönhet; en gång blifver pungen tom', skrifver harmset en borgerlig antecknare från den tiden. Det gör ett vemodigt intryck att se en af tidehvarfvets allra mest begåfvade kvinnor fästad vid en dylik typ af en 'tom

och vacker' karl.» — »Att Seele endast var en 'tom och vacker karl' får väl något modifieras, skrifver en annan i det gustavianska tidehvarfvets personhistoria bevandrad samlare*C. M. Carlander:* Svenska bibliotek och ex libris. 2:dra uppl., d. III, s. 144. , »då man vet, att han var vän till Gjörwell och därtill violinist och medlem af musikaliska akademien. Han saknade sålunda icke ideella intressen. Den sköna strof, som Assar Lindeblad kvad

vid Chr. Wåhlins graf (1829), torde kunna få lämpas äfven på Seele:

Hvarje människa har sin skugga: något ljus ändå, Som en stjärna uppå molnet, hvilar däruppå."

Carl Wilhelm Seele afled år 1803, och vackra verser vid hans begrafning bära äfven vittne om, att han var bättre än sitt rykte. Han tillhörde för öfrigt Sergels umgänge, såsom framgår af den här införda roliga karrikatyren.

Hvad slutligen angår den grefve Posse, som uppgifves ha haft en förbindelse med den nu mera uppenbarligen allt vidlyftigare mamsell Slottsberg, så är det gifvetvis, då inga dopnamn uppgifvas, svårt att med visshet bestämma hans identitet; man kan emellertid med tillämpning af ordspråket »tel maitre, tel valet» gissa på den grefve Carl Posse, som var kavaljer hos hertig Fredrik Adolf, därtill ungkarl och, såsom född år 1753, vid ifrågavarande tid ännu tillhörde de erotiska obetänksamheternas ålder.

Historien med mademoiselle Baron var äfven bekant för hertiginnan Charlotte, som dock blott i förbigående yttrar sig därom och i samband med annat

CARL WILHELM SEELE

Efter *Sergel*.

skvaller om gemålen. Det är i hennes dagboksanteckningar för september månad 1782 *Hedvig Elisabeth Charlottas* Dagbok; d. I, sid. 426, 427., som berättelsen anträffas, och den må återgifvas här såsom särdeles upplysande för förhållandet mellan det hertigliga paret och för hoflifvet med dess intriger och afundsjuka.

»Drottningholm tyckes riktigt vara förutbestämdt för trakasserier», skrifver hertiginnan. »Där har nu åter förekommit sådana, hvaruti jag helt oskyldigt råkat blifva inblandad och hvilkas förlopp jag skall berätta. Hertigen hade blifvit illamående och skickade efter mig, emedan han önskade meddela mig något i förtroende. Sedan alla aflägsnat sig, yttrade han:

'Helt visst kommer det, som jag nu ämnar anförtro eder, att på det högsta förvåna eder, men ingen annan än ni kan tala med kungen om denna sak.'

'För den händelse, att jag på något sätt kan vara eder till tjänst, försäkrar jag eder, att ingenting skall förefalla mig egendomligt.'

'Eftersom jag själf ej kan få tillfälle att tala med kungen i dag, men ej kan tillåta, att sådana osanningar ostraffadt få utspridas om mig, anhåller jag, att ni måtte berätta för kungen, att man behagat påstå, att jag skulle haft ett äfventyr med eder bästa vän (grefvinnan Sophie Piper, född Fersen) och äfven åtnjutit hennes gunst, allt detta på grund däraf, att jag skänkt henne en bonbonnière. Det är en af drottningens statsfruar, som är känd för sina gemenheter, nämligen friherrinnan Örnskiöld, hvilken hittat på denna historia. Ni måste förmå kungen att gifva henne en

tillrättavisning, ty jag kan ej tåla, att man på detta sätt vill förstöra eder väns goda namn och rykte.'

'Edert förtroliga meddelande är verkligen. högst egendomligt, och jag finner det ganska svårt för mig att tala med kungen härom. För öfrigt blifver alltid sådant där trassel mycket värre, om man gör väsen däraf.'

Hertigen var likväl enträgen, och alla mina invändningar tjänade till intet. När jag kom ner till middagen, bad jag att få tala med kungen och framförde hertigens begäran om upprättelse jämte hans hälsning, att han var fullt säker på att det var friherrinnan Örnskiöld, som varit upphofvet till ryktet, och att han till och med kunde namngifva två personer, för hvilka hon berättat det.

Kungen blef förargad och förklarade, att lika litet, som han frågade efter sådana där dispyter inom hofvet, angick det honom, ifall hans bror haft ett kärleksäfventyr. Han hade numera beslutat sig för att aldrig blanda sig uti fruntimmersskvaller för att undvika, att samma obehagligheter som förra året skulle upprepas. Häntyder på

skandalhistorier om grefvinnan Ulla Höpken, född Fersen, och på en tvist mellan henne och grefvinnan Ulrika Catharina Brahe, född Koskull. Han bad mig ej vidare tala om saken, öfvertygad om att hertigen endast ville få det nedtystadt, af fruktan för att mademoiselle B(aron) skulle illa upptaga detta. M:lle B(aron) är en skådespelerska vid den franska truppen, som man påstår att hertigen beundrar och hvars ynnest han lär eftersträfva. Det stannade också härvid, hertigen fick lof att tiga, och min stackars vän, som fått kännedom om hvad man

utspridt om henne, blef naturligtvis ytterst förnärmad men ansåg vara klokast att ej låtsas förstå hvad det var fråga om. Den, som blifvit beskylld för att hafva gifvit upphof åt ryktet, försökte sedermera att inför mig rättfärdiga sig, men hon gjorde det verkligen så tarfligt, att det däraf tydligt framgick, att hon var skyldig.»

Till ytterligare belysning af lifvet, intressena och sällskapstonen inom hofkretsarna vid denna tid må anföras hertiginnans roande skildring från Gripsholm i november 1784: »Hofvet har nu blifvit sig likt med sina vanliga historier och elakheter. Bland de värsta, som förekommit, är uppspikandet under natten af förnärmande anslag med öknamn på åtskilliga damers dörrar. Så kallades t. ex. drottningens statsfru, friherrinnan Wrangel, en redan till åren kommen, men ännu ganska tillgjord dam: »den urgamla» (la double antique), prinsessans hoffröken Sparre, som är anspråkslös och tillbakadragen: »noli me tangere», hertiginnans hoffröken Wrangel, som är af ett ömt sinnelag: »turturdufvan», hertiginnans hoffröken Gyldenstolpe, pratsam och road af att härma folk: »papegojan», hertiginnans hoffröken Strokirch, som ger sig ut för att vara lärd och gärna läsa tidningar, men dock ej är vidare slipad: »svarta skrinet» (la casette noire), grefvinnan de Geer, som är rätt galante och ej bevarar skenet: »allmänna kvarnen» (le moulin banal), drottningens statsfru, friherrinnan Örnskiöld, som låtsas vara pryd, men icke desto mindre är ganska galante: »la pie grièche», fröken de Geer, dotter till den nyssnämnda, som är mild, men anses vara litet dum: »hönan», prinsessans hoffröken Rudenschiöld, som gärna pratar med alla

och tycker om att blifva kurtiserad utan att dock särskildt gynna någon af sina beundrare: »väderflöjeln». Äfven flera andra damer hafva fått dylika anslag på sina dörrar, men somliga har jag ej fått reda på, och andra förbjuder mig anständigheten att återgifva.»

*

Episoden med m:lle Baron tyckes ej ha medfört någon förändring i den ännu unga och vackra mamsell Slottsbergs lefnadssätt, ty detta var och blef ungefär detsamma som förut, men väl i hennes tillvaro såväl lokalt sedt som ur andra hänseenden. Förbindelsen med hertigen återknöts visserligen, såsom Ristell riktigt uppgifver, ganska snart efter mademoiselle Barons död, men den var hädanefter, fastän den ägde bestånd långt in på 1790-talet, af lösare beskaffenhet eller ännu tvångfriare än förut, i det att bägge kontrahenterna tilläto sig större friheter och mer otvunget utdelade sina gunstbevis äfven åt andra.

Hvad hertigen vidkommer, så ligger det visserligen måhända någon öfverdrift i Fersens meddelande i samband med några betraktelser öfver den kungliga familjens lefnadssätt år 1784 under Gustaf III:s vistelse i Rom och hvari säges, att hertigen »löpte efter alla kjortlar, rökte tobak och höll vid sitt hof tal, som smakade af vaktrummet», men några bindande skäl för att h. k. höghet ej skulle ha smittats af den allmänna sedliga dekadans, som kanske i högre grad än eljest var rådande vid midten af 1780-talet i hofkretsarna och den högre societeten, finnes icke, snarare tvärtom. Hans väninna åter, som sannolikt i samband med brytningen med anledning af mademoiselle Barons

uppträdande på skåde- eller snarare stridsplatsen flyttat från bostaden vid Storkyrkobrinken och lämnat skenbefattningen som öfverfatabursfru för att slå sig ner i det i skildringen af Sophie Hagmans öden omnämnda huset i hörnet af Stadssmedjegatan och Salviigränd, lade ej heller några band på sig, men hade tillika gripits af den hos fruntimmer af hennes art visserligen ej ovanliga begärelsen att förvärfva rikedomar, men märkligt nog förenad med en mindre vanlig förmåga att bevara och förkofra dessa. Härvid tyckes hon ej ha varit vidare nogräknad eller grannlaga i afseende på sättet för inkomsternas vinnande, och det finnes till och med grundade anledningar för att hon var i konungens sold, för att enligt hans önskningar inverka på hertigen. Hertiginnan Charlottes här ofvan omnämnda råd och förmaningar att hon ej skulle blanda sig i politiken blefvo sålunda icke

följda. För öfrigt var hon kvar vid k. teatern, där hon, alltjämt i åtnjutande af publikens uppmärksamhet och gunst, år 1786 eller 1787 befordrades till premiärdansös. Vidare användes hon allt fortfarande och uppträdde vid de karuseller och andra festspel, som konungen tidt och ofta med anledning af födelsedagar inom den kungliga familjen eller andra bemärkelsedagar anordnade på Drottningholm, Gripsholm o. s. v.

Sålunda var hon med vid de festligheter, som gingo af stapeln med anledning af konungens födelsedag den 24 januari 1788, då »Gustaf Adolf och Ebba Brahe» *Gustaf Adolf ock Ebba Brahe,* lyrisk dram i 3 akter, efter Gustaf III:s dram bearbetad af Kellgren, musik af Vogler, ballett af Gallodier (med musik af Uttini och J. F. Grenser), uppfördes å operan örsta gången vid detta tillfälle.

uppfördes. Kungen själf har härom lämnat en skildring, nämligen i ett dagen efter till Sophia Albertina skrifvet bref, som förvaradt i arkivet å Ericsberg äfven återfinnes tryckt som bilaga eller not till hertiginnan Charlottes beskrifning öfver festen.H. E. Ch:s Dagbok; II, sid. 202. Häri läses bland annat följande: »Den tredje akten, hvars dekoration är af Desprez, gjorde stort nöje alltifrån början till slutet. M:lle Stading var vacker i sin dräkt af hvitt siden, helt och hållet öfvertäckt af silfverpaljetter. Baletten uti slutet var superb. Pallas tvåhjuliga char, med Bassi uti antik dräkt, dragen af två hvita springare, desamma som höllo på att blifva så olycksbringande för Armida och som voro särdeles lifliga, äfven Bellonas char, med Slottsberg, dragen af svå svarta springare, som voro frommare än de hvita, gjorde mycket nöje. Charer, kvinnor och hästar blefvo alla så bullersamt applåderade, att de arma djuren blefve uppskrämda, men hvar och en på sitt sätt och af olika anledning, kvinnorna uppskrämda af hästarna och hästarna af handklappningarna; allt gick emellertid lyckligt och torneringen var onekligen präktig. Slutbaletten var lysande och utmärkte sig genom de omväxlande kostymerna. När ridån gick ner, var där på scenen öfver tvåhundra personer. Föreställningen räckte i tre timmar, den slutade kl. 10 och hade börjat kl. 1/2 7.

Mot slutet af 1780-talet blifva emellertid underrättelserna om mamsell Slottsberg sparsammare. Under de oroliga, bekymmersamma och kritiska åren, då finska kriget och förenings- och säkerhetsakten gingo af stapeln, hade nämligen de samtida memoarskrifvarne och

krönikörerna andra och viktigare ämnen att göra sina anteckningar om än om de samtida mamsellerna, äfven om dessa voro af »den bättre sorten», och för öfrigt hade väl »Slottsbergskan» nu egentligen spelat ut sin roll.

Ett och annat intressant meddelande om henne anträffas dock, ägnadt att fullständiga föreställningen om hennes personlighet och förhållanden och att belysa hennes ställning till hertigen samt det moraliska tillståndet inom de högsta samhällslagren i 1790-talets Stockholm.

Elis Schröderheim, som under Gustaf III:s vistelse i Finland på våren 1790 måtte ha haft till uppgift att hålla honom à jour med hvad som hände äfven inom nöjesvärlden i Stockholm, berättar i ett bref den 10 april följande: »Förliden torsdag såg jag'Slädpartiet'*Slädpartiet,* komedi på vers i 3 akter med dans, af C. G. von Holthusen, musik af J. F. Grenser och balett af Marcadet, gafs första gången den 28 mars 1790.; det var ock den enda dag här varit slädföre. Spektaklet var freqventeradt, och baron Rålamb i direktionens loge. De Besche dels i loge, dels på amphiteatern. Herr Palm au premier. En loge med husarofficerare och Wallencreutz, men inga damer, på amphiteatern. Inga prinsessor, och mamsell Slottsberg äfven osynlig. Hon har brutit sitt köp af Silfverstråles hus och handlat Masreliez' på Regeringsgatan, där Cederström [bor]. Kontraktet är gjordt efter den Visastes (hertigens) afresa och sålunda en oeuvre posthume, om en olycka händer.»

Senare delen af detta meddelande är af särskildt intresse, ty den tillåter oss att i lokalt hänseende följa mamsell Slottsbergs tillvaro, hvilket till följd af

mantalslängdernas ofullständighet eljest möter svårigheter, och är tillika ett vittnesbörd om hennes goda ekonomiska ställning, som dock, såsom framdeles skall visas, var på ett öfverraskande sätt osäker. Det af Schröderheim omnämnda fastighetsköpet gällde dåvarande huset n:o 95, i kvarteret Jakob det större, i Jakobs församling, som motsvarade det nuvarande n:o 18 vid Regeringsgatan, midt emot Herkulesgatan. Emellertid inflyttade hon ej i detta hus förrän efter några år, eller antagligen först 1796 eller 1797 och troligen i samband

med sitt snart förestående giftermål. I ett bref den 22 december 1795 till C. A. J. Mandorff omtalar nämligen Gjörwell grefvinnan Carl Fersens död och tillägger: »Hon var öfver 70 år och dog i mamsell Slottsbergs Hotel här på Regeringsgatan. Man har försäkrat mig, att denna sista dam retirerat sig utur världen och det vill jag ändteligen tro; men det tror jag inte, att hon under denna sin retraite drager en årlig ränta af 2,000 riksdaler. Få se om hon nu flyttar i eget hus. Mrs Masreliez, Pére & Fils bo i samma hus och ägde det förut, då det köptes för hennes räkning. Nog minns jag den tiden, då jag som en ung Mercurius flög då och då äfven in uti coulisserna på Bollhuset, hvar då fransyska pieçer speltes, och hon satt som en helt liten men rätt vacker flicka och väntade blott på den stora dagen att få visa sin fot på teatern, men trodde då aldrig att hon en annan vacker dag skulle roulera uti briljanter och ekipage på Stockholms gator.»

Mamsell Slottsberg bodde alltså vid 1790-talets ingång kvar i hörnhuset af Stadssmedjegatan och Salviigränd, där de förut omnämnda s. k. Sophie Hagmans

rummen än i dag bära vittnesbörd om den i dekorativt hänseende synnerligen vackra ram, som omgaf den sköna synderskan. Att hon faktiskt bott i detta hus, bestyrkes af och framgår äfven af intyg från en senare tid, som afgifvits af en så vittnesgill person som landshöfdingen och statsrådet Johan Didrik af Wingård. Denne, som år 1848 såsom resande bodde i huset i fråga, har nämligen i sina memoarer Minnen af händelser och förhållanden under en lång lefnad h. 9, sid. 11. med anledning af en artikel i tidningen *Aftonbladet* angående ryssarna och Sveriges politik vis à vis Ryssland gjort följande anteckning. »Åt förolämpningen att tros hafva låtit muta mig för hvad jag i det föregående sagt och i det följande kommer att säga — såvida något sådant skulle tänkas eller yttras af dagens yrfän — skänker jag mitt djupa förakt, ty jag har hvarken behof af penningar eller utmärkelser, hvarom hvar och en, som vill lära känna mitt lynne och mitt inskränkta lefnadssätt, kan underrätta sig. Med större skäl skulle man kunna anse mig för en ifrig katolik och dold jesuit; ty jag äter som oftast hvetebullar under fastan och har en Kristusbild öfver hufvudgärden i min säng: det ena för det rätten smakar mig och det andra därför att jag ansett mamsell Slottsbergs forna alkov hafva behöft purifieras samt på det att icke smutsiga tankar där må trifvas, utan blott allvarsamma och fromma öfver vår tid med dess förvillelser och oarter.»

Då Johan af Wingård ännu ett halft sekel efter det Charlotte Slottsberg hade upphört att härska i våningen i fråga ansåg sig för bevarandet af sitt sinneslugn behöfva vidtaga sådana åtgärder, kan man godt

föreställa sig, att den forna innehafvarinnan af lägenheten ej åtnjöt det bästa anseende och att våningen var inredd och utstyrd med all den elegans och veklighet, som passade för en »grande cocotte» under den gustavianska tiden. Härom bär också bouppteckningen efter mamsellen, såsom snart skall visas, rika vittnesbörd, då det ju är mycket antagligt att hon medförde bohaget från bostaden vid Salviigränd till våningen vid Regeringsgatan. Hennes kundkrets, om vi så få uttrycka oss, var ju också van vid att vistas i och ha anspråk på en elegant miljö. Utom hertigen, som allt fortfarande räknades bland hennes vänner, hade hon nämligen många beundrare af hög samhällsställning, och om en bland dessa finnes bevaradt ett minne, som är allt för drastiskt och belysande för tiden, att ej medtagas i mamsell Slottsbergs lefnadsteckning. Det är ett i arkivet på Ericsberg och från de Sparreska samlingarna på Åkerö kommet bref, skrifvet af den sköna till riksrådet m. m. Fredrik Sparre, den sedermera under förmyndareregeringen ej till sin fördel uppmärksammade rikskanslern, som i likhet med sin halfbroder, den ryktbare och utmärkte öfverståthållaren Carl Sparre, var mycket svag för det täcka könet, men i olikhet med brodern efter allt att döma en småsint och futtig personlighet. Brefvet, dateradt den 27 december 1790, har följande lydelse:

»Nådige herre.

Då jag fördristar mig att tillskrifva Eders Excellens med mina rader så får jag tillika ödmjukast bedja det E. Exl. ej tager illa opp att jag gör en påminnelse om det angelegna brefvet som E. Exlns tog ur

potporikrukan i min sängkammare och som jag ej med godvilligt samtycke tillätt Ers Exlens att ta me sig det är nu andra gånnen som jag skrifvit till E. Exlens derom utan att få igen det och jag väntade af en sådan förnäm herre att han ej skulle bära sig så åt. Jag måste ha det innan afton ty den högt förneme herrn som då kommer till mig och som glömt brefvet hos mig lär väl ej veta att det varit ur mina rum, men jag tar mig den dristighet att

säga, att om det ej är tillbaka innan dess så talar jag om att Ers Exl. har tagit brefvet med sig och det vill väl ej Ers Exl. för någon del och utom den ånnest som jag nu har haft för E. Exl. skull så ska endå allt bli glömt sedan jag fått igen brefvet och E. Exl. får räkna på lika mycken favör som förut. Klocken nio i afton måste brefvet vara hos mig

Ers Exlens

ödmjukaste tjenarinna

Ch. Slottsberg.»

Handstilen i detta för hans excellens ej så litet komprometterande dokument är ej dålig, men raderna äro sneda, och interpunktion och stafning lämna som synes åtskilligt öfrigt att önska.

Jämte i bostaden i staden hade Charlotte Slottsberg sitt tillhåll äfven på landet, nämligen vid Järfva nära Ulriksdal. Enligt en uppgift hos Lars von Engeström Minnen och anteckningar; I, sid. 66. ägde hon nämligen där en liten egendom, men när hon förvärfvade och hur länge hon innehade denna, är icke utredt. Till stället i fråga, som väl närmast

var ett s. k. sommarnöje, ansluter sig följande bekanta, af Lars von Engeström relaterade anekdot: »Konung Gustaf III var hos Schröderheim på Järfva. Midt emot bodde mamsell Slottsberg, hertig Carls mätress. 'Hennes årsväxt är vackrare än er', sade konungen. 'Hon har Vasaråg', svarade Schröderheim.»

*

I olikhet med Sophie Hagman, som visserligen af Crusenstolpe påbördas att ha begagnat sin ställning såsom prins Fredrik Adolfs älskarinna för att främja en del personers befordringar och intressen, men, som vi sett, af en så vittnesgill man som Fersen och af flera andra samtida krönikörer fritages därifrån, använde Charlotte Slottsberg sitt inflytande hos hertig Carl för att, sannolikt mot kontant erkänsla, i konungens och andras tjänst inverka på sin efter allt att döma synnerligen opålitlige och vankelmodige höge älskare. Upplysande i detta hänseende är bland annat ett i hertiginnan Charlottes dagbok infördt bref af prinsessan Sophia Albertina till friherrinnan Ehrencrona, född Rudenschiöld, skrifvet den 13 april 1790 och hänförande sig till hertigens då företagna resa till Carlskrona.

»Ingen gjorde någon invändning (mot resan)», skrifver prinsessan, »men den elaka afsikten med denna order var tydlig, ty så snart hertigen kommit dit, far Munck hit och offentliggör, att allting är färdigt och att ingenting felas (ehuru det fattas mer än 3,000 man till flottan) och att det endast beror på hertigens envishet, som icke vill löpa ut med flottan. Det hela är för att gifva Munck och Toll tillfälle att i händelse

af motgång kunna kasta skulden på hertigen; tyvärr vill hans kunglig höghet ej lyssna till de råd, som hertiginnan och Bonde gifva honom, utan skadar sitt anseende på allt sätt och får sig själf att tacka för hvad som kommer att hända; är det icke förödmjukande för konungens broder att få lof att begifva sig till Karlskrona, där Toll och Munck hafva all myndighet och hafva uträttat allt i vinter utan att rådfråga honom det allra minsta, att vidare uti spetsen för ledningen återfinna just denne Toll, som han förra året så godt som körde bort därifrån? Du måste medgifva, att detta är en förödmjökelse, som han, ifall han hade någon självkänsla, ej skulle utsätta sig för; men han är verkligen så förblindad och förhäxad af den där otäcka Slottsberg, som får honom att göra alla dessa dumheter och behärskar honom; själf är hon köpt af kungen, som gifver henne en pension och låter tillhviska henne allt, som han vill att hertigen skall göra. Detta är det hemliga spelet, och vid närmare undersökning skall du finna, att detta är det troligaste. Emellertid är det hertigen, som på ett eller annat sätt kommer att uppoffras, innan allt blir slut.»

Trots den roll, hon sålunda spelade, och trots sitt inflytande öfver hertigen måtte Charlotte Slottsberg dock nu funnit sin ställning i samhället mindre angenäm. Hon hade säkerligen fått röna många intryck och erfarenheter af att hennes anseende och rykte ej voro de bästa. Medan Sophie Hagman, som förut påvisats, hade att glädja sig åt ett godt och ansedt umgänge bland den högre medelklassen och annat respektabelt folk i hufvudstaden, torde

mamsell Slottsberg fått vidkännas den isolering, som oftast är

fruntimmers med hennes vitæ genus lott, och hufvudsakligen ha umgåtts i den lättare teatervärlden och med hofvets och societetens vivörer. Visserligen torde hennes lefverne i uppsluppenhet och lättsinne ej ha varit sämre eller vidlyftigare än mångas bland de samtida damerna i äfven de högsta samhällsklasserna, men hon bar yrkeskurtisanens hallstämpel och intog till följd däraf en särställning, hvarur det fordrades en Sophie Hagmans älskvärda personlighet och många aktningsvärda egenskaper för att kunna höja sig och komma ifrån.

Under sådana förhållanden kan man ej blifva förvånad öfver de meddelanden och rykten, som mot slutet af 1790-talet finnas i samtida anteckningar och skrifter bevarade om, att mamsell Slottsberg för att förbättra sin sociala ställning umgicks med giftermålsplaner och hur hon slutligen på våren 1799 ingick äktenskap med en f. d. flottofficer, kaptenen Adolf Ludvig Granholm.

Enligt ett meddelande af J. af NordinUr landshöfdingen, frih. *J. af Nordins* hofkrönika, tryckt i *A. Ahnfelts* »Ur svenska hofvets och aristokratiens lif». III. skulle denna förbindelse, som efter allt att döma väckte mycket uppseende, ha föregåtts af en annan giftermålsplan, hvilken gick ända till lysning, men sedan af en eller annan anledning ej blef fullföljd. Den 9 augusti 1798 skrifver nämligen Nordin följande: »Sistlidne söndag lystes här första gången för Casibs (hertig Carls) f. d. mätress, den så ganska namnkunniga mamsell Slottsberg. Hon förmäler sig med en ung pojke, benämnd Jerlin, hvars moder blifvit på Ulriksdals kungsgård till oldfru antagen — hvars fader är oviss, men utsprides dock att hafva varit borgare och källarmästare här i residenset. Denne yngling är 20 eller 21 år

gammal, och innehafver han ej ännu någon slags syssla eller office, men företer dock en ganska fördelaktig figur, à ce que l'on prétende extraordinairement bien fourni. Dock, som vår goda gumma visligen förstått att under tiden med och uti sitt anletes svett sammanskrapa, à ce que 1'on prétende, en förmögenhet af circa 70,000 rdr. visst, om ej något mera, så blifver det äfven för henne ganska lätt att låta dekorera denne sin utvalde Adonis med någon slags titel. Hon har emellertid tagit det visa försiktighetsmåttet att etablera ett ganska kraftigt och noga bestämdt paktum. Är nu denna damen så väl rangerad, så är visserligen vår gode Casib själf så mycket mera derangerad i sina finanser.»

Några ytterligare upplysningar om denne lysningshistoria ha ej kunnat anträffas, liksom ej heller några uppgifter om unge Jerlin. Möjligen var Nordins anteckning blott ett löst rykte, medan däremot hans nästa meddelande i enahanda ämne visar sig vara bättre grundadt. Det återfinnes i nyss anförda källa, för den 8 april 1799, och är af följande lydelse: »F. d. konkubininnan, vice hertiginnan och regentinnan m. m., den famösa och förmögna m:lle Slottsberg har äfven just i dessa dagar täckts dela sin dyra och ännu enligt hennes egen tanke halfkungliga person, hjärta och hand med en viss f. d. varande löjtnant vid arméns flotta, nu med kaptens afsked titulerad man vid namn Granberg (sic!), en passabelt vacker figur, men för öfrigt dum som en oxe; dock har hon tagit sina vissa, visa, höga pretentioner och förbehåll ganska väl och noga i akt medelst ett dem emellan vederbörligen etableradt paktum af ungefär följande innehåll, nämligen 1:o har

han afsagt sig all slags rättighet att som man och make få nalkas damens dyra person, ergo blott figurera en qualité de tablier; 2:do har han afsagt sig all slags pretention på något framdeles arf af damens efterlämnade skatter och egendom, ifall han henne öfverlefver; 3:tio emot denna sin beredvillighet att i allt lyda och ingå uti den skönas vyer och åstundan har hon utfäst sig att föda, kläda och uti sitt hotell hysa och logera denne hennes så kallade man eller cicisbeé, och dessutom har hon förbundit sig att årligen bestå honom ett underhåll af 1,000 rdr rgs, väl nog betaldt för ett slikt kreatur.»

Det sålunda ingångna äktenskapet, om hvars beska bedömande och förlöjligande Nordin säkerligen ej var ensam bland parets samtida, skulle emellertid ej blifva af någon längre varaktighet. Redan följande år eller den 29 maj 1800 afled nämligen helt oväntadt den nygifta frun, efterlämnande som arfvingar sin moder perukmakareänkan och mannen i det eleganta och välförsedda boet i huset vid Regeringsgatan, hvilket dock jämte så godt som hela det öfriga arfvet skulle gå ifrån dem. Vid bouppteckningen inträffade nämligen en episod, som försäkrade hertigen om besittningen af största delen af kvarlåtenskapen och för hvilken närmare redogörelse här nedan skall

lämnas, sedan dödsfallet, begrafningen och bouppteckningen erhållit sin behöriga belysning.

Det är åter Nordin, som härvid först må tjäna som ledning. I den ofvannämnda hofkrönikan har han för den 19 juni 1800 antecknat följande: »Den aflidna mamsell Slottsberg stod här mer än 14 dagar obegrafven, men blef ändtligen sistlidne torsdag uti

S:t Jakobs kyrka af doktor Murray själf jordfast. Detta skedde i all möjlig tysthet; dock var grafven enligt den aflidnas fordne höge älskares försorg på det mest lysande sätt både draperad, rikt med silfverskir garnerad och eklärerad af en mängd hvita vaxljus, placerade uti silfverstakar, kristallgirandoler och kandelabrar. En otrolig mängd af residensets både sämre och bättre pöbel hade sig samlat så inne uti kyrkan som å planen utanföre. I början hördes väl något oljud och skällande, men detta blef dock snart medelst polisens vaksamhet stilladt. Casib själf hade intagit ett fönster uti ett den aflidnas närbelägna hus, för att själf observera och, *en amant fidèle,* efterse att allt härvid ordentligen skulle tillgå.

Man skattar synderskans kvarlåtenskap till omkring 80,000 à 85,000 rdrs värde — men nu yppar sig härom en annan fråga, som är den att Casib pretenderar att själf få blifva den aflidnas hufvudarfvinge. Han företer ett dokument, af innehåll, att ifall m:lle S. afled före honom själf, utan bröstarfvingar, så skall en summa stor 28,000 rdr, som är emot inteckning placerad uti grefve Ruuths i Skåne belägna stamgods Marsvinsholm, åter tillfalla Casib, emedan den aflidna ej ägt tillstånd att disponera annat än räntan häraf uti sin lifstid. Likaså gör Casib med huset och de fleste den aflidnas pretiosa. Härom lär han nu råka uti en formlig process och delo med den aflidnas så kallade man och moder. Detta är väl just ej så särdeles kungligt ageradt — men »Herren behöfver det, och skorna äro honom nu nödiga». Orsaken till uppehållet med jordfästningen har varit det, att man 1:o misstänkte den aflidnas kärälskelige make att med gift

hafva påskyndat hennes aflidande; men efter likets öppnande befanns, att det ej sig så förhållit, utan har en *fausse couche* vållat hennes hastiga död; 2:o hade vederbörande af prästerskapet gjort något slags svårighet vid hennes jordfästning, af den anledning att hon aldrig under hela sin nära 40-åriga vandel nyttjat salighetsmedlen; men dessa skrupler blefvo dock omsider undanröjda *par les soins de Casib.* Men vare detta nog och mer än allt för länge räsonneradt *au sujet d'une vielle p.....e!*»

Enligt mantalslängden för 1800 utgjordes fru Granholms eller f. d. mamsell Slottsbergs hushåll i bostaden vid Regeringsgatan af mannen, »afskedade kaptenen vid arméens flotta L. Granholm, 30 år gammal», henne själf, här upptagen som blott 36 år, modern perukmakareänkan, kusken Johan Widgren, betjänten Johan Grass, kökspigan Christina Örstedt och huspigan Christina Ram. Makarna Granholm skattade för hvar sitt guldur, för 35 dubbla och 10 enkla fönster, fyra rum med sidenmöbler och två vagnshästar. I huset bodde som hyresgäster den 82-årige bildhuggaren Adrian Masreliez och hans son, professor J. B. Masreliez med hustru, en son, tre döttrar och tjänstefolk.

Bouppteckningen förrättades den 30 augusti 1800, inför justitieborgmästaren Carl Ulner, rådmannen C. F. Schultz samt en assistent och en notarie vid rådhusrätten och i närvaro af den bortgångnas moder och make, hvilken sistnämnde uppgaf egendomen. Den öfver förrättningen upprättade handlingen erbjuder åtskilligt af intresse och innehåller talande vittnesbörd om, att mamsell Slottsberg icke blott var en mycket

elegant dam med förfinade lefnadsvanor utan äfven, så vidt man kan döma af hennes boksamling, öfverraskande nog i besittning af större bildning, än man på grund af hennes familjeförhållanden och förflutna kunnat föreställa sig. Därjämte hade hon uppenbarligen, såsom förut antydts, varit ganska ekonomiskt anlagd och mera skötsam, än fallet ofta plägar vara med fruntimmer af hennes art.

Bland tillgångarna nämnes först huset vid Regeringsgatan med ett försäkrings- och bouppteckningsvärde af 7,500 rdr banko samt vidare kontanta medel till 583 rdr 16 sk. b:ko. Därpå följa juveler, guld och nipper i ansenlig mängd och till betydande värde, såsom ett par »briljanterade pendants med biroller och hängen», 750 rdr b:ko; ett briljanteradt guldur med kedja med äkta pärlor och briljanter, 1,000 d:o; en briljanterad medaljong med dito rosett, 550; ett guldur med pärlklädd boett jämte kedja med pärlor, 160; ett halsband af guld, »camoiseradt med

briljanter à jour», 240; ett halsband af rosenstenar med blå emalj; en stor briljanterad rund ring, 300; en stor åttkantig briljanterad ring med porträtt, 250; en åttkantig ring med briljanter och hårmatta, 100; ett par briljanterade örhängen, 140, samt ett stort antal ringar och andra smärre smycken, flera emaljerade gulddosor o. s. v.

Lika väl försedt som nipperskrinet var silfverförrådet, bland hvars innehåll må nämnas kastruller, ragoutskålar, släfvar, bägare, tekanna, såsskålar, saltkar, sockertänger m. m. af förgylldt silfver med en sammanlagd vikt af nära 800 lod och oförgylldt med öfver 2,500 lods vikt.

Om våningens dekorativa utstyrsel lämna följande

poster ur den långa förteckningen på pretiosa och prydnadssaker en föreställning: 4 st. större och mindre slipade glasljuskronor med armar och pipor; 5 par hängande slipade glasgirandoler (armljusstakar) med armar och pipor; ett par stående dito på kompositionskolonner; ett par stående dito på hvita marmorstoder och brickor; tre par bronserade metallfigurer med armar och pipor, stående på marmorkolonner; två stora speglar med förgyllda ramar och tvänne glas i hvardera; två spegellampetter med förgyllda ramar samt armar och pipor; fem bordstudsare af brons, hvaraf tvänne med glaskupor; en dito uti hvit sèvres och brons med glaskupa; tre förgyllda pendyler; en antik urna af sten; två potpourrialtaren af guldbrons och hvit marmor; två potpourrikrukor af blått porslin och hvit marmor med förgyllda bronsprydnader; två förgyllda höga altaren med hvita marmorskifvor; två i metall bronserade liggande gipsbyster; två hvita stående gipsbyster; 88 graverade större och mindre tablåer med förgyllda ramar och glas; 11 graverade större och mindre tablåer med rödmålade ramar utan glas; 5 i oljefärg målade större och mindre stycken, med förgyllda ramar; 46 graverade och tecknade större och mindre tablåer, fastklistrade på tapeter; 29 större och mindre väggtaflor, alabasterurnor, brefpressar samt åtskilliga andra prydnadsföremål, hvilka placerade här och hvar bland det mest i hvitt och guld eller i mahogny hållna möblemanget säkerligen bidrogo till att skänka fru Slottsberg-Granholms hem en färgrik och lyxuös prägel och en typisk sengustaviansk anordning.

Möbleringen tyckes nämligen med förkärlek ha valts med ljusa och lysande färger som förhärskande, såsom

framgår af efterföljande detaljer ur förteckningen: förgyllda bord med marmor- och porfyrskifvor; två förgyllda soffor med tagelstoppning och dynor klädda med rödt, hvitt och grönt rosigt damast; tre förgyllda fönstersoffor och fyra förgyllda fåtöljer, klädda med likadan damast, samt tre lufter gardiner med festoner af samma sorts tyg och fransar och tofsar; två förgyllda soffor och sex fåtöljer med tagelstoppning och dynor, klädda med grönt och hvitt rosigt damast; förgyllda taburetter, klädda med grönt och hvitt halfsiden; en förgylld soffa och sex fåtöljer med tagelstoppning och dynor, klädda med gult tryckblommigt sidentyg samt två par fönstergardiner af gult taft med fransar; en förgylld säng med omhängen af blått, rosigt sidendamast, paradtäcke och kappa samt tagelstoppade pölar, klädda med lika damast och försedda med silkesfransar, samt sex fåtöljer, klädda på samma sätt, och två eldskärmar med förgyllda ramar och fötter; divaner klädda med kattun; hvitmålade och pärlfärgade soffor och stolar, klädda med kattun eller taft; chiffonierer och bokskåp af mahogny; ett sybord af mahogny med mässingsgaller; ett rundt tebord af massiv mahogny; bord med lackerade skifvor; en mahognyrestoalett på fötter och med rika mässingsbeslag; ett fortepiano af mahogny med notställare; ett positiv af mahogny med fyra valsar och rödmålade lådor samt en massa annat bohag af både dyrbarare och enklare slag.

Gjörwells här ofvan anförda utsago, att mamsell Slottsberg plägade »roulera» i sitt ekipage på Stockholms gator, erhåller belysning af den rätt omfattande förteckningen på »åke-, kjör- och stallredskap» m. m. Till den lefvande materielen, bestående af två st. svarta

vagnshästar, två jakthundar (förmodligen mannen-kaptenens) och en tupp och tre hönor (kanske modern-perukmakaränkans), slöto sig sålunda en grön vagn med två omgångar hjul och ett par kälkar, en brun dito med dito, en kalesch med bock, kappor och öfverdrag, flera andra fordon, mans- och damsadlar med schabrak, selar med pläterade eller mässingsbeslag, björnhudar, vagnstäcken o. s. v. samt allehanda stallinventarier.

Härefter upptages en öfverraskande stor och rikhaltig boksamling, däri visserligen åtskilliga böcker i historia,

navigation, geografi och resebeskrifningar m. m. af allvarligare och gedignare innehåll torde jämte kartor o. s. v. ha af kapten Granholm medförts i boet; medan mängden af fransk skönlitteratur och af arbeten angående teatern m. m. antagligen voro hustruns. Jämte den franska litteraturens berömda klassiska författare voro här representerade ett flertal tillhörande den lättare genren, och det är ju icke osannolikt, att t. ex. »Le Decaméron Frangois», »Memoires du Chevalier de Gastine», »Anecdotes sur la Comtesse du Barry», »Les cents nouvelles de Madame de Gomez» o. s. v. jämte »Cabinet des Modes» (sex delar i röda saffiansband) och åtskilliga andra modeböcker mest motsvarande den bortgångna fruns litterära smakriktning. Flera skrifter om Bonaparte vittnade om, att man med intresse följde tilldragelserna på världsteatern vid 1700-talets slut, liksom ett exemplar af »Gustaf Mauritz, sitt fäderneslands förrädare» och andra svenska politiska broschyrer och pamfletter buro vittnesbörd om, att härskapet Granholm naturligtvis ej var främmande för politiken i Stockholm under hertig Carls och Reuterholms i så många hänseenden märkliga regemente.

Med de förbindelser, som Charlotte Slottsberg haft med hertigen och med åtskilliga andra herrar i hög samhällsställning, kan man ju mycket väl föreställa sig, att hon var lifligt intresserad för förloppet af förmyndareregeringen, och fastän några bevis nu mera ej föreligga om, att hon var personligen bekant med Reuterholm, är detta ingalunda osannolikt. Att hon känt Armfelt, kan man med kännedom om hans vidlyftiga förbindelser med sin tids skönheter taga för gifvet; men hennes ställning till hertigen, med hvilken Armfelt mer eller mindre öppet städse stod på spänd fot, verkade väl att han vis à vis henne var försiktigare än med andra damer. Så var däremot icke fallet med åtskilliga andra af hofvets herrar och kavaljerer, och fastän bouppteckningen efter fru Granholm ej härom lämnar några direkta bevis, ligger det dock nära till hands att antaga, att de fordringar, som f. d. mamsell Slottsberg ägde hos några förnäma herrar, hade tillkommit som en mer eller mindre omedelbar följd af hennes och deras galanta mellanhafvanden. I alla händelser är det en mycket intressant och egendomlig inblick, som man erhåller om hvad som på den tiden ansågs kunna gå an, då man bland stärbhusets gäldenärer finner en så högt uppsatt man som ståthållaren och hofstallmästaren, sedermera Öfverhofstallmästaren och en af rikets herrar, frih. Claës Rålamb med en skuld på 5,500 rdr b:ko, hvarå för en del som säkerhet hade lämnats en förskrifning till den ryktbare grefve Munck, medan det däremot väcker mindre förvåning att finna hur unga eleganter, såsom kammarherren, sedermera Sveriges charge d'affaires i Wien grefve Gustaf von Düben, fänriken, frih. Johan Gustaf Cronhjelm,

ryttmästaren vid Adelsfanan Adam Johan Lagerberg m. fl., också figurera på listan. Stärbhusets fordringar hos enskilda personer uppgingo till mer än 10,000 rdr riksgälds, en på den tiden rätt ansenlig summa, som synes tyda på, att den aflidna skönheten nästan som näringsfång hade bedrifvit penningeutlåning. För öfrigt hade hon placerat nära 2,500 rdr riksgälds för sju åttondelar i briggskeppet »Charlotta». Som detta emellertid jämte större delen af lasten hade gått förloradt på redden i London, hade stärbhuset att fordra motsvarande belopp i den i London tagna och hos generalkonsul Grill deponerade assuransen.

Boets tillgångar uppgingo till 27,393 rdr, 22 sk., 8 r. banko och de afgående posterna, inberäknadt begrafningskostnader, tjänstefolkets löner och en post å 300 rdr r. för rättegångskostnader, till 1,964 rdr 42 sk. b:ko, så att behållningen skulle uppgå till omkring 25,000 rdr b:ko. Men nu inträffade det ofvannämnda bakslaget, i det att vid förrättningen tillkännagafs, »det hans kungl. höghet hertig Carl af Södermanland efter förskrifning af aflidna fru Granholm i lifstiden i sterbhuset skall äga en fordran af 18,300 rdr specie banko, till säkerhet för hvilken fordran höglofl. k. Öfverståthållare-Embetets Cancellie, med qvarstad för hans kungl. höghets räkning, låtit belägga den sterbhuset tillhöriga fasta och lösa egendom, som å bilagda, med exekutionsbetjänterna N. Fagerlunds och Olof Nordquists namn försedda förteckning finns specificerad, hvilken af hans kungl. höghet uppgifna fordran, som sterbhusdelägarne förklarade sig vilja underställa domarens pröfning, skulle såsom ännu icke liqviderad här inom linien antecknas.»

Som fordringsägare anmälde sig äfven notariernavid Öfverståthållareämbetet J. Söderström, J. P. Setterdahl och C. Flink, »för bevakning af den anställda boskillnadstvist mellan fru Granholm i lifstiden och dess man»; men då stärbhusdelägarna bestredo betalningen af dessa, till omkring 800 rdr b:ko uppgående belopp, fördes äfven de såsom tvistiga inom linjen.

Den nyssnämnda kvarstaden gällde jämte fastigheten så godt som alla den aflidnas nipper, smycken och pretiosa samt allt Silfret och en frih. Rålambs skuldsedel å 4,500 rdr riksgälds. På så sätt tillförsäkrades hertigen en godtgörelse för sina uppoffringar på mamsell Slottsberg af ej mindre än 21,346 rdr 16 sk. banko. Det blef följaktligen ej mycket öfver för den äkta mannen och hans åldriga svärmor, perukmakareänkan, och fastän skäl för hertigens tillvägagående möjligen funnos, som voro giltiga nog, känner man sig dock manad att instämma uti landshöfding af Nordins omdöme, att detsamma var »just ej så särdeles kungligt ageradt».

*

Badin.

I de nu lämnade skildringarna af Sophie Hagmans och Charlotte Slottsbergs lefnadsöden har i förbigående några gånger nämnts Badin, den genom bevarade sägner samt anteckningar från det gustavianska tidehvarfvet bekante »Morianen». Några om honom under forskningarna angående de nämnda damerna anträffade upplysningar och uppgifter äro ägnade att fullständiga och beriktiga kunskapen om den i sitt slag märklige mannen, om hvilken det till följd af Crusenstolpes romantiserade berättelser i allmänhet råder en föreställning, som i mycket ej är öfverensstämmande med verkligheten.

Några befogade anmärkningar kunna visserligen ej framställas mot »Morianens» snillrike författare, därför att han skänkte Badin egenskaper m. m., som denne aldrig ägde, eller ofta lät honom spela en roll, som han blott undantagsvis utförde, ty Crusenstolpes på sin tid så uppseendeväckande och ännu med nöje

BADIN

Efter original af *G. Lundberg*, å Gripsholm.

lästa verk karaktäriserades ju af författaren själf såsom »historiskt-romantiskt», och då han med den diktande fantasiens rätt på sätt och vis gjorde Badin till hufvudpersonen i sina skildringar, var det ganska klart, att han också måste ge honom en både andlig och fysisk utstyrsel, som i mycket var diktad. Äfven den lefnadsteckning öfver Badin, som Crusenstolpe offentliggjorde år 1854 i »Miniatyralmanach» och som 1882 omtrycktes i »Medaljonger och statyetter», innehåller åtskilliga diktade eller felaktiga uppgifter. Den verklige Badin var sålunda i flera hänseenden olika Crusenstolpes, hvilket emellertid ej hindrar, att äfven den förres minne är värdt att återupplifvas. I likhet med så många andra mer bemärkta individer i det gustavianska Stockholm behöfver han nämligen icke fantasiens skrud eller diktens omklädnad för att intressera.

*

Vid försöken att till tiden bestämma den sedermera så omtalade negerns eller morianens första uppträdande i Stockholm, hvarom uppgifterna varit och äro rätt växlande och hvarandra motsägande, har det händt att en och annan forskare låtit vilseleda sig af den föreställningen att Badin var den ende af sin ras eller hudfärg, som under senare hälften af 1700-talet hamnade i Sveriges hufvudstad. Afrikaner, vare sig de kommit direkt från de svartes världsdel, eller, hvilket nog oftare var fallet, från de af svarta människor befolkade västindiska öarna eller de nordamerikanska sydstaterna, voro dock under frihetstiden och det

gustavianska tidehvarfvet ej så sällsynta, som man skulle kunna tro. Jämte andra varor och främmande produkter, ty såsom sådana betraktades de nog ganska allmänt, kommo de med de många handelskompaniernas fartyg äfven till den aflägsna norden, där en och annan stannade och sedan merendels anträffas bland lakej- eller betjäntuppsättningarna hos den kungliga familjens medlemmar och i de förnäma och rika husen. Oftast unga hedningar, som de voro, fingo dessa färgade individer genomgå proceduren att döpas och blifva kristna, och det är väl anteckningarna härom i Stockholmsförsamlingarnas dopböcker, som gifvit anledning till de varierande

uppgifterna om vår Badins framträdande i Stockholmslifvet. Han var emellertid hvarken den morianyngling, som den 20 april 1757 döptes af öfverhofpredikanten doktor Lütkeman och blef kallad Johannes, eller den likaledes såsom morian angifne gosse, som den 22 juni 1759 genomgick samma ceremoni på Drottningholm och med hofpredikanten Rosén som dopförrättare och själfva konungen och drottningen som faddrar, företrädda af kammarherren baron Knorring och hoffröken Mörner, erhöll namnen Adolf Ulrik. Ej heller får han förväxlas med den rasfrände, som vid namn Antoine Charles François La Fleur, kallad Zamore, var anställd i hertig Carls tjänst och den 30 april 1772 hos prästerskapet i Maria församling anhöll att få gifta sig med ett hvitt fruntimmer. Den riktige Badin, som egentligen hette Coichi eller Couschi, döptes nämligen den 11 december (andra adventsöndagen) år 1768. Enligt egenhändiga anteckningar, som anträffats i en honom tillhörig bibel, äfvensom efter uppgifter från andra håll förrättades dopet islottskapellet i Stockholm och i närvaro af den kungl. familjen af öfverhofpredikanten Enebom. Alla medlemmarna af konungahuset utom hertig Carl stodo, genom ställföreträdare, fadder, och häri har man förklaringen till lydelsen och mängden af de dopnamn, han erhöll, nämligen Adolf Ludvig Gustaf Fredrik Albrekt (eller Albert). Han hade då i sex eller sju år åtnjutit kristendomsundervisning af hofpredikanten Natanael Thenstedt; men hur och när hade han kommit till Stockholm och på hvad sätt eller hvarför erhöll han namnet Badin?

Den oftast förekommande uppgiften om hans födelseår är 1747, och detta tyckes vara riktigt, ty i annonsen om hans den 22 mars år 1822 inträffade död säges han ha uppnått 75 års ålder. I Par Bricoles matrikel återfinnes han också som född 1747, men i Timmermansordens ledamotsförteckning och i personalregistret till hertiginnan Charlottes dagbok uppgifves 1750 som hans födelseår. Någon full visshet om när han kom till världen torde emellertid vara svår, ja omöjlig att vinna, och frågan härom är för öfrigt af ringa betydelse. Fullt säkert kan man däremot beteckna Crusenstolpes uppgift att han skulle ha uppträdt i Lovisa Ulrikas hof redan år 1751 såsom felaktig. Man vet nämligen att drottningen erhöll honom såsom gåfva af danska etatsrådet, sedermera svenske titulärlandshöfdingen Anders von Reiser, och detta skedde antagligen ej förrän i början af 1760-talet, ty först vid den tiden eller i slutet af 1750-talet blef von Reiser bosatt i Sverige eller kom i närmare förbindelser med Adolf Fredrik och hans gemål. Reiser var visserligen född i Sverige (i Göteborg den 3 nov. 1701), men på 1730-talet gick

han till följd af sitt gifte med en danska, fröken Agatha Ume, i dansk militärtjänst, där han 1749 erhöll kaptens afsked och 1752 etatsråds titel. År 1761 blef han naturaliserad svensk adelsman och fem år senare titulär landshöfding. Antagligen kommo dessa utmärkelser honom till del därför att han med juden Adolf Ludvig Levin som mellanhand hade haft penningetransaktioner med Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika.

Enligt en uppgift skulle von Reiser ha erhållit den i slutet af 1750-talet omkring tioårige negergossen af kapten C. G. Ekeberg, den bland annat för sina förbindelser med Linné och sitt ledamotskap af vetenskapsakademien bekante, framstående Ostindiefararen; men enligt en annan uppgift skall gossen, som var född negerslaf på den västindiska ön S:t Croix, ha köpts af en dansk sjökapten, hvilken skänkte honom till von Reiser. Denne, som på grund af den liflige pojkens många upptåg (»badinager») lär ha gifvit honom namnet Badin, skall ha öfverlämnat honom till drottning Lovisa Ulrika.

I alla händelser torde man med ganska stor visshet kunna bestämma den svarta ynglingens ankomst till Stockholm till, såsom redan nämnts, något af de första åren af 1760-talet, och fastän Crusenstolpes berättelse om hans uppfostran och uppförande under de första åren i drottningens hof möjligen är något utbroderad, finnes ingen anledning att betvifla hans härskarinnas mångomtalade experiment med att uppdraga honom i frihet, utan all tukt och aga och för att se hur naturbarnet skulle utveckla sig. Resultatet blef emellertid det att unge Badins själfsvåld och okynne gingo så långt, att en ändring i uppfostringssystemet blef

nödvändig, och det var väl i samband härmed, som han underkastades den ofvannämnda kristendomsundervisningen och slutligen upptogs i den luterska kyrkans sköte.

Det är antagligt att Badin i samband härmed kom att intaga äfven en förändrad ställning bland Lovisa Ulrikas hoffolk, hvilket han förut mest hade tillhört såsom ett slags hofnarr eller utan någon bestämd tjänst eller

sysselsättning, medan han hädanefter väl egentligen räknades till hoflakejernas klass, men var i åtnjutande af undantagsförmåner till följd af det stora förtroende, som drottningen och de öfriga kungliga personerna under årens lopp i allt högre grad visade honom och som han äfven enligt samstämmande uppgifter gjorde sig till fullo förtjänt af. Ett af de många vittnesbörden härom återfinnes i öfverceremonimästaren L. von Hausswolffs i Lunds universitets bibliotek förvarade handskrifna anteckningar och omtalar, hur Badin tillät sig åtskilliga friheter och bland annat som tilltalsord äfven vis à vis den kungliga familjens medlemmar helt enkelt använde det förtroliga *du.* »Han åtnjöt», tilllägger den gamle, om etiketten så måne hofmannen, »ett nådigt förtroende af den k. familjen, men var i hög grad diskret, och ehuru han noga kände den tidens händelser och hvad som passerade inom hofvet, hörde man honom aldrig tala därom». Huru olika äro icke Crusenstolpes historier i detta hänseende!

Emellertid spelade Badin en öfverhufvud underordnad roll, och han omnämnes också jämförelsevis sällan och blott undantagsvis i den samtida memoarlitteraturen. En uppgift finnes att han en kort tid, eller under åren 1769—1770, var anställd som dansör

och harlekin vid den franska teatertrupp, som från och med midten af 1750-talet och till och med 1771 uppträdde i Bollhuset och bland hvars medlemmar märktes Gallodier, madame Baptiste m. fl. framstående sceniska förmågor. Emellanåt användes han också i de vid hofvet uppförda festspelen och divertissementen, såsom t. ex. i februari 1776 i »Marknaden i S:t Germain», där han bland mängden af de i de mest växlande roller uppträdande hofdamerna och kavaljererna, ja själfva prinsarna (hertig Carl som skoputsare och hertig Fredrik som husar), var förevisare af »laterna magica». Men sitt egentliga tillhåll hade han hos Lovisa Ulrika, hvilkens trogne tjänare han var och efter hvars frånfälle han utförde ett förtroendeuppdrag, som åsamkade honom Gustaf III:s dock snart öfvergående onåd. Härom och om de i samband därmed timade händelserna återfinnas i memoarlitteraturen några meddelanden.

Sålunda berättar Lars von Engeström i sin journal för vistelsen på Drottningholm i juli 1782Minnen och anteckningar; I, sid. 34 o. f. i samband med några uppgifter om änkedrottningens sista sjukdom, »hvilken somliga trodde allvarsam, andra åter diktad, för att åstadkomma en förlikning med konungen», hur »Badin kom och begärde en pension för sig och en fru, som fört honom till Sverige». — Denna fru var enligt en samtida anteckning af hertiginnan Charlotte en kammarfru hos Lovisa Ulrika, som under Badins uppväxt hade visat honom vänlighet. — Den 10 juli omtalar Engeström hur änkedrottningens tillstånd varit något bättre, så att konungen på aftonen bevistade den franska komeditruppens uppförande af »Le distrait» och »Le mari par superchérie», men hur Badin under

föreställningen »anlände med tidningar, att änkedrottningen var något värre och ganska matt». Så följer Engeströms berättelse om hur Badin kl. mellan 2 och 3 på natten till den 17 juli tillsammans med hofkvartermästaren Laurent infunnit på Fredrikshof och af slottsinspektören La Fère fått nycklarna till änkedrottningens rum och tagit några papper, samt hur änkedrottningens hofmarskalk Sten Abraham Piper sedermera också skyndat till Fredrikshof och förseglat skåp och sekretärer, så att, när konungens i samma ärende utsände, riksrådet Sparre och statssekreteraren Franc, anlände, de ej hade annat att göra än att sätta konungens sigill vid de förut befintliga.

Det är i samband med detta Badins åtgörande som det berättas, att konungen skall ha blifvit uppbragt och i vredesmod hafva yttrat till morianen: »Vet du väl, svarta människa, att sådant kan kosta ditt hufvud», hvarpå morianen uppgifves ha svarat: »Det är i eders majestäts våld, men jag har ej kunnat handla annorlunda».Biogr. Lexikon, XII: 29, 30.

Äfven hertiginnan Charlotte omtalar dessa händelser, och som hon naturligtvis var mycket väl underrättad, är hennes något afvikande eller fullständigare berättelse af intresse. Hon var närvarande vid änkedrottningens dödsbädd och skrifver efter att ha skildrat hennes dödskamp och sista stunder följande: »Prinsessan (Sophia Albertina) bibehöll hela sin sinnesnärvaro och följde med dem, som förseglade änkedrottningens tillhörigheter, för att visa dem hennes af ingen annan kända gömställen; allt detta upptog en god del

af morgonen. Under natten hade prins Fredrik och prinsessan meddelat mig, att de ämnade skicka någon till

Fredrikshof för att af hämta änkedrottningens papper; jag fäste deras uppmärksamhet på att de i alla fall ej kunde få undangömma något däraf, för den händelse änkedrottningen skulle dö, men de förklarade, att det skedde på hennes befallning. Änkedrottningens »homme d'affaire» (hofkvartermästaren Isaac Laurent) och hennes neger Badin afsändes med detta uppdrag och fingo veta, hvar papperen skulle finnas; de kastade allting huller om buller i en koffert och voro tillbaka vid Svartsjö några få timmar efter änkedrottningens död. Jag märkte ej att de hade återkommit, men som jag saknade prinsen och prinsessan jämte hela änkedrottningens hof, gick jag för att söka dem och fann dem till min stora förvåning instängda i ett rum, sysselsatta med att läsa de uti kofferten vårdslöst nedkastade papperen; de hade ett brinnande ljus på bordet, och oaktadt det var ganska varmt, brann det eld i spiseln. På deras ansiktsuttryck märkte jag att jag kommit olägligt, hvarför jag sade: »Jag ber eder förlåta mig, att jag stör eder, men jag var endast orolig, att någon af eder blifvit illamående, och jag skall genast gå min väg». — De berättade mig då, att de voro sysselsatta med att i enlighet med änkedrottningens befallning bränna upp några papper, och jag märkte, huru de verkligen kastade några sådana på elden. Jag lämnade dem under förklaring, att jag för min del ingenting ville hafva att göra med dessa papper».

Hertiginnan berättar vidare, hur prinsen och prinsessan en halftimme efteråt sökte upp henne och bådo att hon, om konungen skulle fråga efter papperen,

skulle säga, att de blifvit uppbrända, samt hur konungen, när han några dagar senare fick veta hvad som tilldragit sig, blef mycket förgrymmad, äfvensom hur med anledning af det passerade och till följd af äfven andra tvister i samband med änkedrottningens frånfälle det åter uppstod oenighet och ett spändt förhållande i kungafamiljen och särskildt mellan hertig Fredrik och konungen, o. s. v. Men Badin nämnes ej vidare i detta sammanhang; han hölls utan tvifvel och trots Crusenstolpes uppgifter i motsatt riktning utanför den intimaste kretsen, och sedan den första uppbrusningen lagt sig, insåg väl konungen, bland hvars förtjänster det dock ingalunda ingick att erkänna sig ha haft orätt, att den svarte trotjänaren blott hade gjort sin plikt, och skänkte honom åter sin nåd. Att Badin å sin sida var med varm tillgifvenhet fästad vid de höga herrskapen, kan man vara förvissad om, och de känslor, han hyste särskildt för Gustaf III, fingo också ett vackert uttryck efter dennes död.

Bland de medaljer, som präglades med anledning af konungens bortgång, var en från frimurarorden, och den lär ha tillkommit på den svarte ordensbroderns initiativ. Visst är, att det var Badin, som handhade insamlingen af medlen för medaljens bekostande, och det uppgifves äfven, att det var han, som affattade det i ordensstil hållna förslaget till densamma. Å framsidan ses konungens byst jämte åtskilliga frimurareemblem o. s. v., och å frånsidan läses följande inskrift: »Upproriska wapen omringade mästarn wid midnatt Gustaf lefde sårad XIII dygn dog begråten wid full middag XXIX Mart».

I denna morianens hyllning åt sin konungs minne

ligger ett vittnesbörd om den på sätt och vis framskjutna och bemärkta ställning, som han i högre grad än vanligen var fallet med personer i hans samhällsklass intog i sin samtids Stockholm. Det visar ju, att han var en ansedd, måhända »högt skinande» broder eller medlem af det förnämsta bland de många ordenssamfund, som under tidehvarfvet hade sin kanske mest lifaktiga och lysande period.

Sådana vittnesbörd om Badin träffas emellertid många. Han var äfven medlem af Svea-orden, i hvars matrikel för år 1801 han benämnes »hofsekreterare», af Timmermansorden, där han kallas »assessor och landtman», och af Par Bricole. Om hans ställning och verksamhet i denna den gladaste och mest gustavianska af alla våra ordenssällskap får man en föreställning i följande biografiska notiser under hans namn i matrikeln: Par Bricoles gustavianska period. Personalhistoriska anteckningar till den äldsta matrikeln. Af *A. Kinberg.* Sthlm 1903. »Den vidtbekante morianen Badin innehade i förläning tvenne små och dåliga kronohemman å Svartsjölandet och kallade sig därför i matrikeln 'bonde'. Gustaf III lär ha tilldelat honom assessors titel, men tilltalade man honom med denna titel, förklarade han, att en 'svart assessor' vore ett oting. Om detta och andra drag visa, att han ej saknade själfkritik, kan man å andra sidan af hans tämligen vidlyftiga, till P. B. aflämnade själfbiografi nogsamt se, att han saknade nödiga förutsättningar för att inordna sig i våra förhållanden. I ordenslifvet var han emellertid exemplariskt nitisk och en välkommen, lustig bacchanalisk dekorationsfigur, som snart gjordes till

ordensbalettmästare. Barbaradagen 1798 komplimenterades han af den ceremoniöse Nescher (källarmästaren och vinhandlaren Daniel N., en af ordens styrande män och slutligen dess stormästare) därför att han 'haft all möda ospard' till sällskapets 'Gagn och Nöje', vid hvilket förhållande han 'ej länge skulle sakna werkeliga Bewis af Wår Tacksamhet'. Följande Barbaradag dubbades han till vice Guvernör, dåvarande näst högsta graden, men sedan visade högre grader honom påfallande kallsinnighet. Efter åtskilliga år kom han åter i gunst, och vi se honom, f. d. vilden den 18 febr. 1814 införd i R. G. K:s höga krets, ett talande bevis för Par Bricoles anslutning till Bellmans lära, att Bacchus är jämnlikhetens sinnebild.»

Angående den här förekommande uppgiften att Badin betraktade sin assessorstitel som ett oting må nämnas, hur denna hans anspråkslöshet äfven bekräftas af en ännu fortlefvande sägen, att han skulle ha svarat dem, som titulerade honom så: »Har du någonsin sett en svart assessor?»

Af de minst fyra ordenssamfund, som Badin tillhörde, var han måhända mest fästad vid Timmermansorden, i hvilken han intogs den 6 september 1793, efter att ha blifvit anmäld af själfva generalguvernören, frih. H. W. Gyllengranat. Genom ett den 6 november 1799 utfärdadt donationsbref skänkte han nämligen till orden en årlig ränta af en tunna hvete och en tunna korn från Sälna hemman (en af de på Svartsjölandet belägna små gårdarna). Räntan har utgått ända till de sista åren (1902), då på grund af vissa exekutiva åtgärder rätten bortfallit.Uppgifterna äro hämtade ur: Timmermansorden. Minnesskrift, utgifven till firande af S:t Georgii Svenska Timmermanshyddas 150-åriga bestånd 1761—1911. Sthlm 1911

Emellertid bevarar orden minnet af sin svartedonator, nämligen, oafsedt det nyssnämnda donationsbrefvet, i hans med inskription försedda sköld i en af ordenssalarna.

*

Till uppgiften om »Morianens» ställning i det offentliga och i Stockholms ordenssamfund må fogas några upplysningar om hans mer privata förhållanden.

Crusenstolpes uppgift om att Badin var gift med drottning Sophia Magdalenas kammarfru Olivia Ramström är såsom förut påpekats oriktig, och hela historien om hans korta äktenskap med henne är uppdiktad. I verkligheten inträdde morianen emellertid två gånger i det äkta ståndet, nämligen 1:o), enligt hofförsamlingens vigselbok år 1782, med Elisabeth Schwartz, som dock ej hette Swartz utan Svart och alltså hade ett mot brudgummens hudfärg särdeles passande fästmönamn: och 2:o), enligt S:t Nicolai kyrkobok 1799 eller året efter första hustruns död, med Magdalena Elisabeth Norell, hvilken efter mannens frånfälle den 16 mars (ej den 18, som Crusenstolpe uppgifver) år 1822 förekommer i mantalslängderna (Maria församling) med den sällsynta beteckningen »moriansänkan». Med sin första hustru bodde han däremot åtminstone någon tid i Clara församling, ty enligt mantalslängden för 1790 återfinnes han bland hyresgästerna i ett kapten Adolf Ulrik Kirstein tillhörigt hus i kvarteret Ugglekrantz, d. v. s. i ett nu för länge sedan försvunnet hus vid hörnet af Clarabergsgatan och antagligen gamla Munklägersgatan. Han uppgifves här vara 24 år gammal, hvilket tyder

på, att äfven svarta hoftjänare på den tiden kände behof af att anses vara yngre, än de i verkligheten voro. Paret hade i sin tjänst två pigor och voro de lyckliga innehafvarne af hvar sitt guldur.

Vid det första vigseltillfället kallas Badin i kyrkoboken »mohr», hvilket ej må förvåna; men man får nästan den föreställningen att han vid det andra uppträdde inkognito, ty då kallades assessorn eller hofsekreteraren »skräddaregesäll».

Enligt Crusenstolpe skall Badin ha lämnat sin efterlefvande maka — några barn funnos ej i någotdera äktenskapet — i torftiga omständigheter, och det var frimurarorden, som bestred kostnaderna för hans begrafning å Catharina kyrkogård. Crusenstolpe uppger emellertid, att den gamla negern, som säkerligen, krokig och hjulbent som han på äldre dagar var, ej väckte så litet uppseende på Stockholms gator, under de senare lustren af sitt lif ofta ihågkoms och erhöll understöd af den sista kvarlefvande medlemmen af huset Holstein-Gottorp, prinsessan Sophia Albertina, och detta är ju mycket sannolikt. Man vet ju om prinsessan, att hon var minnesgod och godhjärtad, och säkerligen var hon med tillgifvenhet fästad vid morianen, lekkamraten under

barndomsåren, som en gång då till och med ägnade henne en versifierad hyllning. I arkivet å Ericsberg förvaras nämligen efterföljande, af Badin skrifna och den 8 oktober 1764, d. v. s. på Sophia Albertinas elfte födelsedag, öfverlämnade gratulation:

»Jag som en utaf de svarta, Obekant med landets sed. Gjör en önskning i mitt hjerta Öfver vår Prinsessa med.

Men jag kan ej så beskrifva Hvad för gådt jag önska vill, Jo at hon må nögder blifva Många flera åldrar till.

Badin v. undt zu Sveinefurdt.

Detta tillägg till namnet ledsagas ej af någon förklaring; i väntan på sina blifvande många dopnamn nobiliserade sig den muntre negerynglingen väl antagligen själf, eller var det klingande namnet blott ett tillfälligt påhitt, en af hans vanliga »badinager».

Till sist må nämnas, att Badin öfverraskande nog äfven efterlämnat minnet som en intresserad boksamlare och kanske till och med en ganska beläst man. Han efterlämnade nämligen ett ganska rikhaltigt bibliotek, som efter tryckt förteckning den 30 oktober 1822 försåldes å Stockholms bokauktionskammare. Samlingen bestod

Carlander: Ex libris, 2:dra uppl., II: 2, sid. 75. »af 42 band in folio, 119 in quarto, 718 in octavo och 24 in duodecimo samt 19 n:r kartor och gravyrer. De flesta böckerna voro franska, ett mindre antal svenska samt ett par, tre på latin och engelska. Högst få arbeten hörande till s. k. belles lettres funnos. De allra flesta böckerna voro gedigna arbeten i religion (däribland Carl XI:s bibel samt 'La sainte Bible, version de Genève, enrichie des notes de la Bible Flamande et celle de Deodate, par des Marets'; Amsterdam 1669), historia, reseskildringar och naturkunnighet — det hela ett i sanning öfverraskande bevis på 'Morianens' aktningsvärda smak som boksamlare». — I några af böckerna hade han gjort anteckningar. Sålunda hade han i Colerii »Oeconomia» inskrifvit: »Tillhör Bonden Adolph Ludvig Gustaf Albert

Coichi Badin. Han var född bland Trällar men då ljuset lyst önskade han dö den frijes död». På försättsbladet i sin bibel hade han antecknat: »Tillhör Adolphe Ludvig Gustaf Fredrik Albrecht Coichi Badin. Han var föder Bland Trällar, vandrade bland dem, men då Ljuset tändes önskad han att dö den Frijes död». Härefter följer anteckningen om hans dop i slottskapellet o. s. v. Bibeln är för öfrigt full med understrykningar, särskildt i Esaias', Hesekiels, Jeremias' och Syrachs böcker, vittnande om uppmärksam läsning och särskildt intresse för sådana ställen, som innehålla tänkvärda lärdomar och uttalanden, som lämpade sig för hans eget lif och hågkomster. Sålunda synes hans understrykning af Jeremias' klagan: »Mitt tjäll är förstördt och all min tåg är sönder, min barn äro borta och icke mer förhandene; ingen upprättar min hydda igen, och mitt tjäll slår ingen upp igen» hänföra sig till minnet af hans afbrända fädernehydda. Hans sista bragd i sitt fädernesland var nämligen att sätta eld på sina föräldrars bamburörsboning för att fröjda sig åt eldhvirflarna.

Den svarte bibliofilen hade äfven sitt eget ex-libris, nämligen bokstäfverna i namnet Badin, i guld och ordnade på två olika sätt, nämligen

B–A
D
I–N

och

B–D
A
I–N.

Om den märkvärdige mannens utseende erhålla vi en föreställning af Gustaf Lundbergs utmärkta pastellporträtt å Gripsholm, som uppgifves ha kommit dit från Sophia Albertinas samlingar, samt, från äldre dagar, af ett porträtt i svartteckning, som ofta reproducerats och bland andra ingår i porträttgrupperna i Crusenstolpes »Morianen».

*

Beata Charlotta Eckerman.

I de gustavianska hofkretsarna rådde under det första decenniet af tjusarkonungens regering och ända in mot slutet af 1780-talet aldrig någon brist på förströelser och nöjen. Hur olika omdömena än utfallit om Gustaf III, i ett ha de varit enstämmiga, nämligen däri att Sverige aldrig hvarken förr eller senare haft en kung i nöjenas värld jämförlig med honom — en tvetydig ära eller berömmelse, kan man med fullaste skäl tycka, men dock ett faktum af ganska stort kulturhistoriskt intresse.

Gustaf III var vår svenske »roi du Soleil», solkonungen, som ingen annan, medelpunkten kring hvilken tidehvarfvets alla njutnings- och nöjesintressen samlade sig, initiativtagaren till och anordnaren af lysande, dyrbara och omväxlande lustbarheter och, själf af naturen skådespelare, framför allt och så till den grad och i dubbel bemärkelse teaterkung, att han äfven i de allvarligaste stunderna i sitt lif och inför kritiska yttre såväl

BEATA CHARLOTTA ECKERMAN

Efter gravyr af *J. F. Martin*.

som inre politiska situationer aldrig uraktlät att skänka sig själf och sin omgifning tillfällen och anledningar att icke tänka på morgondagen utan i stället, i åskådande af spektakel och baletter och deltagande i karuseller och divertissement o. s. v., glömma den ofta nog bistra verkligheten.

Och likväl får man inför meddelandena om detta ständiga nöjeslif den föreställningen, att både konungen själf och hans närmaste såväl som hof- och de öfriga umgängeskretsarna emellanåt hade ganska tråkigt — en följd helt säkert af nöjeslifvets öfvermått och inre tomhet. Man längtade ständigt efter omväxling, och det verkar därföre nästan komiskt, då man af de samtida memoarskrifvarne erfar, hur äfven i sig själf obetydliga, ja stundom banala och tarfliga episoder kunde väcka lifligt intresse, eller åtminstone sätta nyfikenheten, pratet och skvallersjukan i rörelse.

Ett exempel härpå har meddelats i teckningen af Sophie Hagmans lefnadsöden, nämligen i berättelsen om hennes presentation för den föga mer än ettårige kronprinsen Gustaf Adolf; ett annat möter i samband med hennes medtäflarinna i skönhet, Beata Charlotta Eckerman, om hvilkens i flera hänseenden intressanta personlighet och korta men märkliga lefnadsbana här må följa några erinringar.

Den unga damen i fråga tillhörde i olikhet med Sophie Hagman och Charlotte Slottsberg en god familj. Släkten Ekerman, som namnet riktigast skrifves, var känd redan från midten af 1500-talet och ursprungligen hemma i Småland, men vann, fördelad i flera grenar, under följande århundraden hemortsrätt i vidt skilda delar af landet och särskildt i Stockholm, där en af

dess mest kända och framstående medlemmar i slutet af 1700-talet var den bekante borgmästaren och talmannen i borgarståndet Carl Fredrik Ekerman. En kusin till honom var borgmästaren i Norrköping, lagmannen Otto Fredrik Ekerman, och en af dennes bröder var ryttmästaren vid Skånska husarerna Bengt Edvard, som skref släktnamnet Eckerman och i sitt första gifte, med Catharina Ahlgren, dotter af häradshöfdingen i Östergötland Anders Ahlgren, hade döttrarna Beata Charlotta och Catharina Juliana samt två söner, medan han i ett senare gifte hade en son och en dotter. Det första äktenskapet upplöstes nämligen genom skilsmässa, och häri liksom i mannens vidlyftiga lefnadssätt, den frånskilda fruns egenheter och i inträffade ekonomiska bekymmer och svårigheter har man antagligen att söka anledningarna till att familjen sjönk på den sociala skalan och att de två döttrarna i första giftet, fastän de efter allt att döma hade åtnjutit en god uppfostran, tidigt kommo på villovägar och, fastän ej officiellt, hamnade bland den klass fruntimmer, som här ofvan omtalats med beteckningen »mamseller af den bättre sorten».

Det nyss fällda uttalandet om fru Catharina Eckermans, f. Ahlgren, egenheter har sitt berättigande dels däruti att hon efter skilsmässan från ryttmästaren gifte om sig med en boktryckaregesäll vid namn Bark eller Barck, från hvilken hon också blef skild, och dels däri, att hon var identisk med den Catharina Ahlgren, som tillhörde 1750—1770-talens litterära fruntimmersvärld och bland annat blifvit bekant såsom en af Hedvig Charlotta Nordenflychts korrespondenter. Enligt en anteckning af framlidne hofintendenten V. Omberg i de

Klerckerska genealogiska samlingarna i k. biblioteket hade hon varit »kammarfru vid hofvet, men blef snart afdankad, för intriger, dref en bokhandel, som misslyckades, öfversatte och författade vittra saker». Man vet sålunda om henne, att hon bland annat utgaf »Brefväxling Emellan tvänne fruntimmer, Den ena i Stockholm Och Den Andra på landet. I åtskilliga blandade ämnen». Det var ett slags tidskrift, som utkom i Stockholm under åren 1772—73 tre gånger i veckan, innehållande följetongsläsning af bref och småberättelser i moraliserande syfte. Catharina Ahlgren skref i allmänhet under signaturen »Adelaide», men i ett i tidskriften aftryckt bref från »Herdinnan i Norden» (fru Nordenflycht), dateradt Lugnet den 8 mars 1763, kallas hon »Herdinnan i Ahl-Lunden». År 1773 utgaf hon »Brefwäxling mellan *Adelaide* och några vittra snillen.» *Kruse, J.:* Hedvig Charlotta Nordenflycht; Lund 1895. — Catharina Ahlgren omtalas äfven i »Kvinnan inom Svenska litteraturen» af *S. Leijonhufvud* och *S. Brithelli;* Stockholm 1893.

Om Catharina Ahlgrens senare lefnadsöden vet man mycket litet. Med sin andra man, från hvilken hon som redan nämnts också blef skild, var hon bosatt i Åbo. Hon lefde emellertid ännu 1790, ty i bouppteckningen efter dottern Beata Charlotta, hvilken afled den 16 januari s. å., upptages hon först bland arfvingarna. En syster till henne var gift med den här ofvan i förbigående omnämnde Halldin (se sid. 45).

Ryttmästaren Eckermans andra hustru hette Lindahl. I hvad förhållande hon stod till styfdöttrarna har man ingen kännedom om, men tillståndet i hemmet måtte ha varit otrefligt, ty redan flera år före faderns år 1785 inträffade död hade de unga

mamsellerna Eckerman beslutit sig för att slå sig fram på egen hand. I mantalslängden för Clara församlings nedre del år 1780 bodde de nämligen då i huset n:o 69, i kvarteret Elefanten, eller i hörnhuset af Lilla Vattugatan och Drottninggatan (n:o 25), hvilket då tillhörde sockerbagaren Johan Petter Askan. Beata Charlotta uppgifves här vara 21 år och Juliana Catharina 15 år gammal. I sin tjänst hade de pigan Stina Öhrstedt. Att den här ofvan gjorda utsagon, att de hade kommit på villovägar, är berättigad, framgår af mantalslängdens anteckning att de hade hvar sin son. Hvad nu Beata Charlotta vidkommer, så hade hon år 1774, eller redan vid sexton års ålder, ty hon var född den 7 juni 1758, beträdt teaterbanan, som på den tiden för en flicka med hennes enligt samstämmiga uttalanden ovanliga skönhet och i hennes skyddslösa ställning medförde nästan oundvikliga erotiska äfventyr och faror. Om hennes första mer bemärkta uppträdande i Thalias tjänst har J. Flodmark, vår främste kännare af teaterförhållandena under det gustavianska tidehvarfvet, lämnat följande intressanta skildring Elisabeth Olin och Carl Stenborg. Två gustavianska sångargestalter. Bilder från svenska operans första tider. Stockholm 1903. Sid. 103 o. f.: »Bland den till Gripsholm (på sensommaren 1774) beordrade personalen befann sig en ung mamsell Beata Charlotta Eckerman, endast sexton år gammal. Men oaktadt sin ungdom hade hon redan hunnit förvärfva sig rykte för att äga en dygd af det mer lätta slaget. Efter att först ha försökt sig vid baletten men där befunnits oduglig, hade hon öfvergått till kören, ehuru hennes sångröst var minimal. Men vacker var hon och liflig samt

'stark i affekter och gester', hvarför konungen ville utröna huruvida hon möjligen vore användbar i dramatiska pjäser. Och så fick Gustaf III det infallet att mamsell Eckerman skulle göra sitt prof med ingenting mindre än Mechtild i 'Birger Jarl'.»Birger Jarl och Mechtild». Skådespel i tre akter med diver-tissement af sång och dans, planen af Gustaf III, utarbetad af G. P. Gyllenborg; musik dels komponerad, dels arrangerad af F. Uttini och H. F. Johnsen; baletten (kallad Persée et Andromède) af Marcadet. Uppfördes första gången d. 8 juli 1774 å rikssalen med anledning af hertig Carls och hertiginnan Charlottes biläger. Drottningens hoffröken Marianne Aurora Uggla, känd bland hofkretsen som en särdeles skicklig sällskapsaktris, fick i uppdrag att med den unga nybörjerskan inöfva den af fru Olin nyss så framgångsrikt utförda rollen, ett mer än djärft företag, hvars lyckliga resultat syntes minst sagdt tvifvelaktigt.

Oförmodadt låter konungen tillsäga om en repetition af pjäsen. Stenborg skulle naturligtvis fortfarande gifva titelrollen, men låtsande okunnighet om hvad han påtagligen redan kände, fördristar han sig att fråga konungen, hvem som vore ämnad till hans motspelerska och får till svar: 'M:lle Eckerman.' Den unge framställaren af Bjälbojarlen säges vid denna underrättelse ej kunnat tillräckligt bibehålla kontenansen, utan gjort 'en dedaigneuse grimace' samt sökt skylla på att han glömt sin roll. Men konungen, som genast begrep rätta orsaken till den här vid lag visade oviljan, svarade endast: 'Fy, fy, lilla Stenborg, som kan så glömma! Och jag, som har så mycket att tänka på, kan hela 'Birger Jarl' utantill. Var så god och lär sig rollen väl, ty jag vill låta spela pjäsen i vinter flera gånger.'

Huruvida nu Gyllenborgs skådespel blef uppfördt å Gripsholm är tvifvelaktigt. Möjligen stannade alltsammans vid några repetitioner för att konungen skulle utröna, hvartill mamsell Eckermans sceniska anlag dugde. Men ännu så sent som den 6 oktober måste en del af teaterpersonalen ånyo göra en utflykt till det gamla Mälarslottet för att fortsätta de dramatiska repetitionerna inför konungen.»

Sedan följer en redogörelse för åtskilliga teaterintriger med fru Olin i spetsen, men hvari mamsell Eckerman ej var åtminstone direkt inblandad, och därpå öfvergår författaren till skildringen af 'Birger Jarls' slutliga uppförande:

»Emellertid önskade konung Gustaf att se 'Birger Jarl' uppförd på Bollhusteatern. Han lät fråga fru Olin, om hon ville spela Mechtild. Ett nekande svar erhölls. Detta hade till följd att mamsell Eckerman blef befalld att utföra rollen. Vid underrättelsen härom uppstod allmän oro inom teaterlägret. Hela personalen knotade öfver att en så ung flicka och därtill af mindre ärbara seder skulle tagas ur kören och blifva premiäraktris. De, hvilka isynnerhet kände sig indignerade, voro mamsell Falk, som i pjäsen spelade Mechtilds hofmästarinna, och Nordén, hvilken hade att agera Sixten Sparres roll. Missnöjet inom teatern tjänade dock till ingenting, och sedan Stenborg nödgats bryta isen, måste de andra följa efter.

Men den, som nu råkade i raseri, var fru Olin. Ursinnig däröfver att en okänd flickslinka skulle spela en af hennes glansroller, vände hon sig till alla håll för att få utföra Mechtilds parti, oaktadt hon nyss förut ej aktat för rof att vägra sin konung

uppfyllandet af hans åstundan. Till och med den hederlige Gjörwell — hvars bref till Alströmer den 12 december 1774 ligger till hufvudsaklig grund för berättelsen om trakasserierna med anledning af 'Birger Jarls' uppförande i Bollhuset — blef å fru assessorskans vägnar uppvaktad af hennes läkare, arkiater Hallman, som lät förstå att då teaterpersonalen vore så missnöjd öfver att spela tillsammans med mamsell Eckerman, så ville hans nyligen tillfrisknade patient alltför gärna spela rollen själf, om hon därmed kunde göra hans maj:t ett nöje. Men Gjörwell kände ingen lust att blifva inblandad i teaterintrigerna och aktade sig väl för att framföra detta budskap. Saken fick ha sin gång.

Jäsningen mellan kulisserna i Bollhuset hade knappast afstannat, när 'Birger Jarl' omsider den 1 december 1774 därstädes för första gången uppfördes af 'Kongl. musikaliska akademien'. Mamsell Eckerman löste under favoriserande applåder från de kungliga logerna sin svåra uppgift till allmän belåtenhet på ett både känsligt och intelligent sätt, om än hennes stämma föreföll något späd. Och Stenborg, som ej ville låta sig på minsta sätt fördunklas af en liten obetydlig debutant, mot hvilken han nödgades spela, öfverträffade sig själf genom den nobless, den eld och det intresse, hvarmed han utförde den ansträngande rollen. Alla voro förtjusta däröfver, ej minst konungen som lät andre teaterdirektören Zibet under mellanakterna två gånger komplimentera honom. Efter styckets slut ropades på auktoren, 'beredt ofvanefter och utfördt af Schröderheim nere på parterren' (Gjörwell). Därefter började prins Carl att ropa: 'Fröken Uggla, fröken Uggla!', hvilket genast vann anklang och upprepades af denapplåderande publiken, då det var allmänt bekant, att det var hon, som inöfvat mamsell Eckerman i Mechtilds roll. Såväl skalden Gyllenborg som den välborne damen mottogo i sina resp. loger allmänhetens hyllning.»

Två år efter denna lyckade debut hade mamsell Eckerman vunnit anställning vid k. teatern, där hon som värderad aktris och sångerska verkade till år 1781, medan hon samtidigt fortsatte det lefnadssätt, som redan tidigt hade

förskaffat henne ett mindre fördelaktigt rykte. Det skulle ej heller dröja länge, förrän den städse på erotikens jaktmarker påpasslige hertig Carl hade äfven mer än i förbigående kastat sina blickar på henne, och det är till historien härom, som den episod ansluter sig, hvilken, här ofvan omnämnd, blef föremål för hofkretsarnas uppmärksamhet och intresse och gaf anledning till åtskilligt prat och till några för den älskogskranke fursten ej alltför fördelaktiga omdömen.

Det är åter C. J. Ehrensvärd, som i första hand härom lämnar upplysningar. Den 7 september år 1779 skrifver han nämligen: Dagboksanteckningar förda vid Gustaf IH:s hof; sid. 316, 317, 330, o. s. v. »Ett hemligt rykte börjar gå, att hertig Carl åter tänker på kärlekshandel och håller på att sluta sitt kontrakt och sina negociationer med en mamsell Eckerman, aktris vid teatern. Icke lära villkoren bli fördelaktiga, men så lärer hon få mera pengar än nöjen, mera nöjen än artighet och mera tobaksrök än allt detta. Det sägs att hertig Fredrik skall mycket reprochera honom hans amour med fröken Rosenstierna (se sid. 94), att han vore hertiginnan mera égard skyldig, än att inom eget hof gifva henne så mycken orsak till missnöjen och till mätress söka

en af sin gemåls fröknar. Men de som känna dessa herrar tro intetdera, men äro öfvertygade om, att hertigen bibehåller sina tänkesätt både för fröken Rosenstierna och Eckerman och ännu flera på en gång, om de finnas, och få de till all sin tröst säga som Roxelane: 'Voilà cinque cents femmes bien heureuses!'»

Redan efter ett par veckor tycktes saken ha blifvit ordnad, ty den 25 september meddelar Ehrensvärd, hur hela den så kallade franska truppen utkom till Gripsholm och ibland dem hertigens nya mätress mamsell Eckerman. »Knappt ankomne», tillägger han, »började deras pretentioner; missnöjda med rum, med möbler, med alla anstalter, började de kabalera och hos sina protektriser, grefvinnorna Höpken och Löwenhielm anföra sina besvär. Man trodde, att jag kunnat anstalta om en bättre inkvartering; man sade, att konungens rättighet var att i alla städer få uttaga så många rum, som han behöfver till sitt hof, att jag eftergaf de regala rättigheterne, att jag kunde taga boningsrum ifrån folk, som på dem hade lagliga hyreskontrakter, och flera beskyllningar, som ej likna ömhet för proprieteten. Jag försvarade mig med skratt emot så grofva beskyllningar, visade hvad lagarna bjuda och huru kommedianter böra bidraga till våra nöjen och ej reta oss till ondska och förtret. Men jag undrar mindre på denna dispyt, som gjorde ämnet till konversationen vid middagsmåltiden, än på fru Örnskiölds och grefvinnan Höpkens insikter; hvilka voro hans maj:ts grannar vid bordet och sedan endast talte med honom om kronprinsens edukation, om hans tillkommande guvernörer, om de ämnen, som finnas i nationen både till kavaljerer och informatorer. När de kunna så decisift tala

i sådana saker, tänkte jag, så kunde de väl banna mig för några komedianters skull.»

Konflikten tyckes dock snart ha blifvit bilagd, och redan ett par dagar efteråt fick man något nytt att intressera sig för, ty då inträffade en episod, som är upplysande nog för sederna vid Gustaf III:s hof och hvari mamsell Eckerman spelade rollen som mellanhand eller gick sin furstlige älskares ärenden i en rätt betänklig intrig. Det är åter Ehrensvärd, som bevarat minnet häraf åt eftervärlden.

Den 27 september skrifver han sålunda: »Grefve Oxenstierna berättade mig huru han i dag expedierat ett bref till en fransyska, madame Monzouve, hvilken hade begärt hans maj:ts tillstånd att få komma hit och vara hofvet följaktlig. Grefve Oxenstiernas svar var i tvetydiga termer: att hon vore välkommen, utan att vara befald, att hon kunde få rum, men inga voro henne anordnade. Denna person hade redan varit ett år i Sverige, hitkommit med en bankrutterad köpman Halenius, hvilken rest för koppar- och metallförädlingarnas skull, men under denna tid icke förädlat sig själf, utan hemkommit som en usling, förtärd af olyckliga sjukdomar, af dåraktiga utgifter och en kostsam mätress, som äfvenledes å sin sida icke lärer sakna hågkomst af denna bekantskap. Hon är redan inemot trettio år, icke väl växt, men med mycken kvickhet och en artig lätthet att tala. Vid åtskilliga maskerader fick hans maj:t tillfälle att tala med henne, fullföljde oftast flera timmars konversation, och det tycktes som hade hon anlagt stora planer. Sedan hertig Carl antagit mamsell Eckerman till sin mätress, vill han gärna att något dylikt skulle kolorera dess svaghet Han försökte

M:ME MONZOUVE

Efter handteckning af *Sergel*.

därför på allt sätt öfvertala hans maj:t att välja sig en mätress, och han föreslog genast denna madame Monzouve, hvilken med mamsell Eckerman blifvit känd och slutit vänskap. Men hans maj:t var icke så lätt öfvertalad. Man undrade, att hertigen kunde äga sådana projekter, och tyckte man, att hans råd borda vara annorlunda. Men han hade gifvit henne godt hopp; lofvat henne slut i denna väntan under Gripsholmssejouren; nästan förvissat henne, att hon dit skulle få befallning att komma. Detta hade gifvit henne anledning att yppa sig för grefve Oxenstierna, med hvilken hon i Stockholm bor i samma hus, och hvilken hon vet står i stor nåd både hos hans maj:t och hertigen. Oxenstierna hade förfrågat sig, men hans maj:t tycktes icke hugad till detta företagande, utan bad Oxenstierna gifva henne otydliga svar, så att hon kunde komma eller ej, allt som hon fant sig själf disponerad.»

Vederbörande måtte ha följt rådet, ty den 15 oktober meddelar Ehrensvärd: »Den omtalta madame Monzouve utkom och fick logement i staden; hon begärde att få äta vid en taffel, henne proponerades att äta med sina landsmän, men hon nekade och lärer således få föda sig mera af chimerique hopp än med mat utur konungens kök.»

Härmed försvinner hon ur Ehrensvärds anteckningar och man får ej veta något vidare om henne; men tack vare den ofvannämnda uppgiften att hon bodde i samma hus som Oxenstierna (skalden Johan Gabriel) har det varit möjligt att erhålla någon upplysning åtminstone i lokalt hänseende om hennes tillvaro i Stockholm.

Enligt mantalslängden år 1780 för stadens inre

och östra kvarter bodde Oxenstierna i det Grewesmühlska huset vid Stortorget (mellan Köpmangatan och Trädgårdsgatan, i kvarteret Phaëton). Öfriga hyresgäster voro kammarherren, grefve Adolf Ludvig Hamilton, den bekante memoarförfattaren, registratorn i kanslikollegium Nylander och, såsom redan nämnts i skildringen af mamsell Slottsberg, balettmästaren Louis Gallodier samt »m:me de Monzouvre, catholique till nation och resande på oviss tid, jämte mamsell Dorothé, som är grek till nation». De bägge damerna, hvilka uppenbarligen tillhörde de ganska talrika utländska, oftast fransyska äfventyrerskor, som underkunniga om den under det gustavianska tidehvarfvet i Stockholm härskande franska smakriktningen och om särskildt hof- och societetskretsarnas beundran för allt franskt där bjödo lyckan handen, hade i sin tjänst en fransk betjänt vid namn Jean Bochier och en svensk piga, Maria Bergström. Att de bodde i samma hus som Gallodier, kan möjligen tyda på, att de förut voro bekanta med honom eller till honom hade relationer från hemlandet, och med ganska stor visshet kan man antaga, att det var Gallodier som förmedlat madame Monzouvre's eller Monzouve's bekantsksp med mamsell Eckerman. Men härmed stanna alla upplysningar och till och med gissningar angående de intressanta främlingarna. Det är skada att Oxenstiernas dagboksanteckningar ej sträcka sig längre än till början af 1770-talet eller att fortsättning på dem, om någon sådan finnes, ej blifvit utgifven eller tillgänglig, ty han skulle väl såsom damernas granne ha lämnat några flera uppgifter om dem, allrahelst man vet, att han var en vaken iakttagare, då det gällde det täcka könet. Emellertid kan man taga för gifvet,

att deras vistelse i Stockholm räckte ett eller annat år och att de där gjorde åtskilliga intressanta bekantskaper. Ett påtagligt bevis härför finnes. Bland de Sergelska handteckningarna i nationalmusei samlingar träffas nämligen två af den berömde konstnären utförda karikerade bilder af madame Monzouve, hvilken på dem uppträder med en embonpoint, som bekräftar Ehrensvärds utsago, att hon ej var väl växt, och därtill i en toalett, som knappast anstod en elegant fransyska med planer på att bli en konungs mätress. Men Sergel iklädde ju ofta sina fruntimmersbekanta på de mer eller mindre karikerade teckningarna rätt drastiska kostymer och skänkte dem bastantare figurer, än de i verkligheten ägde, och man kan sålunda till madame Monzouve's fördel antaga, att hon ej ägde ett fullt så godt hull, som bilderna angifva.

För att emellertid återgå till mamsell Eckerman, så vill det synas, som om hertig Carls med henne ingångna förbindelse var af ännu ostadigare beskaffenhet än hans förhållande till mamsell Slottsberg. Redan i mars månad 1780 inträdde nämligen en brytning. En af anledningarne härtill var den allmänna ovilja, som förbindelsen hade

väckt. Sålunda skrifver Fersen i januari samma år, att allmänheten isynnerhet kände sig skandaliserad öfver det förakt, som hertigen visade sin gemål, hvilkens »förstånd, angenäma utseende, ungdom och nedlåtenhet hade gjort henne dyrbar och kär för nationen». Man var förbittrad att se hertigen lefva offentligt med mamsell Eckerman, som Fersen kallar en liderlig kvinnsperson, tillhörande operans körpersonal, och som han i sin förtrytelse till och med frånkänner skönhet. Han säger nämligen, att hon hvarken var vacker eller

behaglig, och ej heller ägde någon talang. Men den gamle partiledaren från frihetstiden, hvilken kan betecknas såsom den mest framstående representanten för de aktningsvärda, icke lättsinniga och hederliga societetselement, som, man vore nästan frestad att säga märkvärdigt nog, också funnos i Gustaf III:s Stockholm, är ännu strängare i sina omdömen om den hertiglige älskaren än om hans älskarinna. Han skildrar nämligen hertigens lefverne i ordalag, som ej lämpa sig för nutida tryck och tillägger därefter, att han med lastbarhet »förenade ett mycket inskränkt och envist sinne samt ett hårdt och omänskligt hjärta. Han var falsk och lögnaktig; med ett ord: han hade konungens alla afskyvärda fel och svagheter, men ingen enda af dennes goda egenskaper». Nu är det väl sant, att Fersen ej var någon vän af huset Holstein-Gottorp och att hans omdömen om dess medlemmar ofta stämplas af partiskhet och orättvisa; men hans uttalanden om hertigen af Södermanland öfverensstämma med så godt som alla de öfriga minnestecknarnes, och det är endast Ristell som vedervågat att likna den å både hufvudets och hjärtats, men framför allt karaktärens vägnar synnerligen klent utrustade prinsen med Carl XII.

Äfven Ehrensvärd omtalar den skandal, hertigens förbindelse med mamsell Eckerman väckte, men påvisar hur förhållandets upplösning denna gång mindre var att tillskrifva den allmänna indignationens tryck än inverkningarna af hertigens näst den sinnliga kärleken största passion: ordensvurmeriet. Just vid denna tid, mars 1780, hade hertigen blifvit stormästare i frimurareorden eller *Salomos vicarius,* »ett namn»,

skrifver Ehrensvärd, »som uppväckte ett allmänt löje och som var ämne till tusende plaisanterier. Detta ökades något mera genom ett slags klädebonad hertigen låtit göra sig af en blå och röd uniform med röda chavader och ett stort axelgehäng af drap d'or. Med denna dräkt kom han på operan, knappt var han inkommen, förrän alla damerna började ropa: 'Se kung Salomo!'

Hertigen tycks emellertid ha tagit sin ställning som — för att tala med Schröderheim — »den visaste» på allvar. Den 22 i nyssnämnda månad skrifver nämligen Ehrensvärd:

»Sedan hertig Carl genom så många nya viktiga f örbindelsers ingående trott sin skyldighet vara att föra en mera exemplarisk vandel än hitintills skett, trodde han att första profvet häraf skulle vara att afskeda sin älskade mätress m:lle Eckerman, som hos alla uppväckt så mycken skandal. Han hade på flera veckor icke sett henne, föregifvit sig vara sjuk, än af feber, än af podagra, än trott att hon icke hade den bästa hälsa; hon började märka, att någon rupture förestod, hon skref till hertigen de ömmaste bref, hon fick åter stundom kalla, stundom inga svar. I dag skulle denna stora sak slutas. Hertigen skrifver henne till ett ganska uppbyggligt och teologiskt bref, för en aktris vid operan en ovanlig lektyr. Detsamma underrättade om bägges skyldigheter, som voro bekräftade med de heligaste försäkringar å hans sida att undfly en lefnad, som både i Guds och människors ögon vore förhatlig; han bjöd farväl af henne och förklarade, att all den liaison, som hitintills emellan dem varit, skulle upphöra. En komediantska har icke sådana uträkningar, hon

började gråta och få konvulsioner, doktorn lät hertigen veta, att hennes tillstånd vore fara underkastadt, och om dessa paroxysmer ännu några timmar varade, så fruktade han antingen för lifvet eller hennes förstånd. Hertigen fann sig rörd och skickade sin kavaljer grefve Adam Lewenhaupt till h. m:t att begära dess råd. H. m:t svarade, att hertigen borde förblifva vid sitt en gång fattade beslut och att man kunde hoppas, att hon ej skulle dö så hastigt, som hon låtsades. Hertigen förblef vid detta, skickade henne det sista budet, och hennes konvulsioner ökades; ändtligen förmådde hon hertigen att göra sitt besök, och man har märkt, att hon efter detta börjat tranquillisera sig. De finnas som tro att hon ännu en gång torde finna nåd för hans ögon, helst han ofta förut vid påsktiden öfvergifvit sina mätresser och om hösten återtagit dem; men de som nogare känna hertigens föresats försäkra, att detta är en slutad sak, omöjlig att åter förnya. Man vet äfven, att den ryktbare Halldin, hennes morbror, blifvit nyttjad att för henne föra sin vanliga straffpredikan, och har han spått henne att antingen sluta på

spinnhuset, om hon ville återvinna sitt förra tillstånd, eller bli lycklig, om hon ville finna sig nöjd med det närvarande. Hennes försiktighet, då hon lämnade sig åt hertigen, bör äfven förvissa henne härom; hon äger ett skriftligt kontrakt att i årlig pension erhålla 10,000 dal. kopparmynt ifrån den dag rupture dem emellan skulle förefalla. Med denna summa och hvad framdeles kan erhållas torde denna misslyckade prinsessa finna sig nöjd att endast hädanefter spela så briljanta roller uppå teatern.»

Ehrensvärd meddelar slutligen epilogen till denna

fars. Han berättar, hur hertigen samma dag intog middag på Fredrikshof hos änkedrottningen, som tog mycket väl emot honom, skämtade angående brytningen och sade sig vara mycket glad öfver att ha fått höra, hur »kung Salomo renvoyerat drottningen af Saba». Hon yttrade vidare, att han borde upphöra med att hafva mätresser, hvilka »hon trodde att man håller af två orsaker: den första för att satisfiera myckna begär, eller ock af liderlighet. Det förra trodde hon intet, helst då hon visste honom vara gift med en så ung och vacker prinsessa, och det senare ville hon inte tro. Hertigen visste ej, om han skulle bli ond eller ej, men han tog det partiet att skratta, och konversationen fortsattes endast om frimureriet och hans nya värdighet. Hertigen skyndade sig från Fredrikshof att åter bevista en af de stora frimurarefêter».

Det ser emellertid ut, som om hertigen denna gång ej skulle ha iakttagit den sedvanliga af Ehrensvärd omnämnda anordningen från påsken till hösten med sina mätressers reengagement, ty redan i juni 1780 meddelar Schröderheim i ett bref till Gustaf III, hur »hertigen af Södermanland kamperar vid Uppsala, men börjar allmänt misstänkas för mademoiselle Eckerman ånyo. Hertigen flyttar i morgon (den 2I.'6) till Rosersberg».

Ehrensvärd skrifver den 27 i samma månad: »Ehuru stora löften hertig Carl gifvit att sluta all sin sammanlefnad med m:lle Eckerman, och så besynnerliga scener dem emellan förefallit, så har dock mänskliga svagheten nu fått lika stort välde som förr; hon efterskrifves från Uppsala, där han håller sitt möte

och visar för hela världen, huru man ej bör vara för lättrogen, då artige hofmän lofva mirakler».

Det återknutna bandet mellan hertigen och hans vackra väninna skulle emellertid snart åter upplösas, eller redan i augusti 1781. I samband med några betraktelser öfver hertigarnas lefnadssätt meddelar nämligen Fersen, hur hertig Carl då afskedade mamsell Eckerman och återtog mamsell Slottsberg. Hela saken, som utan tvifvel blott var en illustration till hans h. höghets hyllande af lefnadsregeln »variatio delectat», vore föga värd omnämnande, såvida den ej varit förenad med åtgärder, som, bestyrkta äfven från andra håll, lämna ett intressant bidrag till Gustaf III:s karaktäristik och kasta ett egendomligt ljus öfver rättsförhållandena i Stockholm under hans tid och därtill fullständiga kunskapen om det unga fruntimret, som ställde till trasslet. Berättelsen härom skulle förlora på att omskrifvas eller blott refereras, och den må följaktligen återgifvas i originalets ordalydelse:Fersens Historiska skrifter; d. 5. sid. 41 o. f.

»Konungen närde ett oförsonligt hat till mamsell Eckerman, emedan hon var mycket gladlynt och hade godt hufvud och emedan hon gycklat öfver tidens seder och bruk samt ej beundrade konungen. Hans maj:t trodde nu det rätta ögonblicket vara inne att hämna sig på henne, emedan hon hade ingen protektion af hans bror att påräkna. Hon blef på h. maj:ts befallning utstruken på listan å operans chör-personal, derifrån hon hade en liten pension; hon fick befallning att lämna Drottningholm och att aldrig mer dit återvända. Men detta straff var ändå ej tillräckligt för

konungens dåliga lynne mot denna kvinna, ehuru det syntes som likgiltighet öfver hennes föraktliga tillstånd hade varit nog, emedan det ej passade den kungliga värdigheten att kompromettera sig för en ... Emellertid befallde konungen öfverståthållaren i Stockholm friherre Sparre, att låta inspärra henne på spinnhuset, eller ock i något annat fängelse, för lifstid. Öfverståthållaren begaf sig till Drottningholm för att taga kännedom om hela denna sak. Konungen sade honom, att det vore mer än en anledning att låta inspärra henne; ty för det första hade hon haft brottsliga utlåtelser rörande kronprinsens födelse; för det andra hade hon födt ett flickebarn till världen, som hon bringat om lifvet, och syntes detta vara konungen anledningar nog, för att polisen å henne utöfvade hans kungl, myndighet.

Frih. Sparre, som kände konungens lifliga lynne, svarade att han genast ville återvända till staden för att taga kännedom härom och handla därefter; men som det här handlade om grofva brott, bad han konungen att uppgifva hennes anklagare, på det att parterna skulle kunna förhöras inför hvarandra och vittnen inkallas. K. maj:t nämnde sin page De Besche såsom den där skulle kunna om dessa fakta lämna nödiga upplysningar. Frih. Sparre förhörde De Besche och mamsell Eckerman, hvilken senare fullkomligt rättfärdigade sig emot de henne gjorda tillvitelser och bevisade, att det var De Besche, som haft tvetydiga yttranden om drottningen och stallmästaren Munck, i det han bråkat öfver det opassande i de presenter, drottningen gifvit stallmästaren Munck, och slutat, med att säga det, allt noga öfvervägdt, vore dock

kronprinsens födelse väl värd de skänker, drottningen hade gifvit Munck. Mamsell Eckerman hade härå svarat, att hon aldrig hade trott honom nog dum eller nog elak, för att han ej skulle inse oanständigheten i denna honom sålunda undsluppna tvetydighet. Frih. Sparre anmälde detta för konungen och företedde vid samma tillfälle prästens i den församling, hvarest mamsell Eckerman var kyrkskrifven, utdrag ur dopboken rörande hennes ifrågavarande flickebarn, äfvensom barnets dödsattest och uppgift å stället, hvarest det var begrafvet. Konungen tillfredsställdes ej därmed utan befallde, att hon det oaktadt skulle inspärras. Frih. Sparre vägrade och förklarade helt enkelt, att enligt grundlagarna ägde k. maj:t ingen rätt att angripa sina undersåtars personliga frihet, utan laglig undersökning och dom; att polisens åliggande och myndighet blifvit inrättad för att upprätthålla allmän säkerhet och ej för att omstörta densamma; att om man mot ifrågasatta flicka ginge så till väga, som konungen fordrade det, skulle man vara auktoriserad att i viktiga fall på samma sätt förfara mot de oförvitligaste medborgare, endast på dylika ogrundade misstankar; att det här mindre vore fråga om mamsell Eckerman, än om den allmänna säkerheten; att denna flicka för öfrigt hade en fader, som vore husarkapten i konungens tjänst, och en moder, som hade varit kammarfru hos änkedrottningen, och hvilka voro berättigade att för deras dotters behandling påkalla domstolarnas mellankomst; att mamsell Eckerman hade varit hertig Carls mätress, med hvilken hon sammanaflat detta barn, som föregifves vara om lifvet bragt, och att hon måhända skulle erhålla hertigens protektion. Alla dessa betänkligheter

verkade dock intet annat än att förbittra konungen och låta honom påstå exekution af sin ursprungliga befallning, ända till dess att frih. Sparre bad konungen uppsöka något annat verktyg, lämpligare än han, att verkställa det tyranni, hvars följder måhända blefve nog sorgliga och hvartill han aldrig ämnade låna, sig. Mamsell Eckerman blef icke inspärrad, och konungen talade ej mera härom. Det synes som om denna miserabla anekdot ej bort finna ett rum uti skildringen af Gustaf III:s enskilda lif; men den tjänar såsom ett prof på de däri förnämligast inblandade personernas hjärta, lynne och tänkesätt.»

Hela denna för Gustaf III ganska komprometterande affär fick sålunda tack vare öfverståthållarens behjärtade och manliga uppträdande en åtminstone för mamsell Eckerman tillfredsställande afslutning. Hon måtte dock ha känt marken het under sina fötter, ty det är i denna vefva, som hon lämnar fosterlandet och beger sig utomlands — enligt några uppgifter förvisad af konungen — för att några år stanna där och hufvudsakligen i Paris föra en efter allt att döma ganska äfventyrlig tillvaro. Härom föreligga några få men intressanta upplysningar, hvilka dock må föregås af några fullständigande uppgifter till Fersens berättelse.

Ristell ägnar i sina »Anekdoter» äfven Beata Charlotta Eckerman några sidor och bekräftar i allt väsentligt de förut lämnade underrättelserna om hennes släktförhållanden och anställning vid teatern m. m. Af intresse är hans lofordande uttalanden om hennes talanger som skådespelerska, ty Ristell var sakkunnig på det området och hade kanske personligen haft att göra med henne den tiden han var teaterdirektör.

Dock ligger det utan tvifvel öfverdrift i hans utsago, att hon erhöll hufvudrollen i alla de pjäser, som voro af konungens hand. Angående hennes förbindelse med hertigen påstår Ristell, att hans k. höghets eröfring ingalunda gick så lätt, som här ofvan antydts, utan tvärtom att hertigen, »som ansåg ganska få ceremonier nödvändiga med ett fruntimmer i detta läge, fann ett bemötande, som väl sällan förnämt folk erfar af fruntimmer bland hennes klass». För att bli befriad från hertigens enträgenhet skall hon ha vändt sig till konungen med begäran om skydd. Till sist kommo dock vederbörande öfverens, för att likväl snart åter skiljas, och Ristell framställer brytningen

med anledning af hertigens höga post inom frimurarorden som definitiv. Sålunda uppgifver Ristell, att hertigen tog »afsked af henne genom ett ömt bref och såg henne aldrig mer. Nu älskade hon honom verkligen eller föregaf åtminstone att göra det och spelade sin roll så väl, med deklamerande, gråt, dåningar och konvulsioner, att det väckte den ädelmodige hertigens medlidande, som hade gifvit anledningen till hennes förlust, och hon erhöll af densamme en vacker pension för hela lifstiden; men hvilken som de väl förmodade, icke kunde blifva mycket långvarig och tryckande för hertigen, då hon oafbrutet låg i anfall af konvulsioner. Men ehuru hon sedermera fullkomligt återhämtat sin hälsa och egentligen för ett ganska anständigt lefnadssätt, är det likväl ganska långt ifrån, att hon skulle saknat all tröst af vårt kön.»

Af hela Ristells berättelse torde den sista punkten ha varit den, som bäst öfverensstämde med verkligheten.

Hochschild, som på grund af sina nära relationer med öfverståthållaren utan tvifvel var mycket väl

underrättad, bekräftarMemoarer, I, sid. 95 o. f. historien om mamsell Eckermans onåd hos konungen, till följd af de utlåtelser, hon gjort om honom, och säger att hon på grund häraf blef skickad utom landet, men att orsaken äfven låg i hennes kärlekshandel med hertigen. I jämförelse med Fersens utbroderade och säkerligen af personlig ovilja mot Gustaf III färgade framställning verkar Hochschilds torra meddelande till konungens fördel, och man kan mycket väl tänka sig, att de bestämmande motiven för mamsell Eckermans aflägsnande mera härrörde af konungens önskan att särskildt med hänsyn till hertiginnan Charlotte göra slut på hennes gemåls uppseendeväckande förbindelse med den vackra men intriglystna älskarinnan, än i att han kände sig sårad och förorättad af hennes hvassa tunga. Väl finnas många exempel på att Gustaf III var synnerligen känslig för ofördelaktiga omdömen om sin person och att han af sårad fåfänga mången gång handlade i öfverilning och gjorde sig skyldig till lumpna handlingar af hämnd — man behöfver blott tänka på de bekanta historierna med fru Schröderheim, med Simmingskiöld och Plommenfelt o. s. v. —, men att han i så hög grad, som Fersen säger, skulle ha tagit sig nära en så i själfva verket obetydlig persons som Beata Charlotta Eckerman, uttalanden, är föga sannolikt.

Det skulle för öfrigt ej dröja många år förrän den förvisade unga damen åter befann sig i den kungliga nådens solsken — ett vittnesbörd om att onåden väl aldrig var så stor, men äfven om konungens nyckfullhet och oberäkneliga lynne.

Under mamsell Eckermans vistande i Paris, hvarom för öfrigt blott få och knapphändiga meddelanden kunnat anträffas, inträffade nämligen det efter allt det föregående rabaldret öfverraskande förhållandet att hon åter af konungen blef tagen till nåder. Det var 1784 under Gustaf III:s besök vid franska hofvet och uppehåll i världsstaden vid Seinen, som han så högt beundrade och där han äfven denna gång rönte mycken uppmärksamhet, men ej tycks ha vunnit så stora sympatier och funnit samma trefnad som tillförene. Härtill bidrogo några oväntade, ledsamma tilldragelser, såsom favoritpagen Peyrons död i en duell med grefve de la Marck och det häraf orsakade spända förhållandet till en del af den franska aristokratien o. s. v. Fersen, som genom sin son Axel (den sedermera så ryktbare »le beau Fersen» och slutligen mördade riksmarskalken), hvilken tillhörde konungens svit, erhöll underrättelser om allt af vikt och intresse i samband med konungens Parisvistelse, har härom åtskilligt att berätta och spar ej på anmärkningar, men går väl kanske något för långt, då han bland annat meddelar, hur konungens sammanträffande i Paris med mamsell Eckerman väckte anstöt vid franska hofvet. Äfven om man där öfverhufvud fick kännedom om detta sammanträffande, så hade det väl snarare roat än förtörnat de ingalunda för skandalhistorier ointresserade hofkretsarna i Versailles. Men det är ganska lätt att förstå Fersens förtrytelse, som ger sig luft i följande anteckning: »Det kunde ej vara mycket intressant för den franska konungafamiljen att få veta, att Gustaf III hade i Paris gjort besök hos mamsell Eckerman, teatermamsell i *dåvarande* vidsträcktaste betydelse, som hans maj:t, under hennes

vistelse i Stockholm, hotat med att insätta på spinnhuset, och som, för att undandraga sig hans maj:ts förföljelser, hade flyktat till främmande land, där hon dref ett af sina yrken under namn af 'madame Ahlgrén'.»

Genom ett meddelande af Hochschild får man veta, att det var Armfelt, hvilken tillhörde den skönas beundrare, som förmedlade detta onekligen rätt märkvärdiga möte, hvars betydelsefullaste följd för mamsell Eckerman var

tillåtelse, kanske rent af en inbjudning eller uppmaning, att återkomma till Sverige. Efter att från Paris ha begifvit sig till Italien och där upplefvat flera äfventyr, anlände hon nämligen till Stockholm på sommaren 1786, hemkallad, såsom Hochschild säger, genom Armfelts och öfverståthållarens gemensamma arbete. Så följer den såväl för henne själf som än mer för höga vederbörande betecknande upplysningen, att hon »erhöll 666 rdr årligen af polismedlen under titel att espionera ministrarna. Detta beskydd är en skugga i öfverståthållarens målning, som entretenerade hennes syster och därför understödde en så alldeles löjlig anstalt, till nytta för en högst föraktlig person.»

Af den unga aktrisen, som en gång skördade så mycket bifall såsom Mechtild i »Birger Jarl» och som, om hon med allvar ägnat sig åt skådespelarkonsten, kanske kunnat blifva en annan Elisabeth Olin, hade sålunda blifvit en politisk spion. Vistelsen utomlands hade uppenbarligen varit fruktbringande för Beata Charlotta Eckermans utveckling i äfventyrlig riktning, och helt visst framstår hon hädanefter i ännu ofördelaktigare dager, än då hon, antagligen drifven af nöden och sorgliga familjeförhållanden, valde kurtisanens lif. Men en ingalunda ringa del af ansvaret för hennesäfventyrliga tillvaro och betänkliga försörjningsmedel faller på dem, som begagnade sig af hennes ungdom och strålande skönhet för att vinna egna, ohederliga syften. Att Armfelt var inbjandad häri, kan man egentligen med den kännedom, man äger om hans karaktär, icke förvånas öfver. Däremot är det en tämligen oväntad illustration till den allmänna ruttenheten i Gustaf III:s närmare omgifning under det senare skedet af hans regering att finna Carl Sparre hafva sin hand med i spelet. Men med honom, den utmärkte öfverståthållaren, som »med vidsträckta kunskaper förenade det renaste nit för konungens verkliga och fäderneslandets väl», var förhållandet enahanda som med många andra af tidsskedets framstående män. Han hade nämligen, såsom Hochschild säkerligen med smärta relaterar, en »öfverdrifven böjelse till könet, som i anseende till sina följder hos honom var ej det minsta felet. Detta gaf anledning till dryga kostnader, som åter vållade en mindre grannlagenhet uti medlen att finna dem. En obetänksam öppenhjärtlighet för mätresser undföll honom ej sällan och i allmänhet urskilde han icke dem, som han lämnade sitt förtroende.»

Hvar Beata Charlotta Eckerman efter återkomsten till Stockholm slog sig ner är icke bekant, liksom ej heller i hvilken utsträckning, hon bedref sitt förtroendevärf att spionera på de utländska ministrarna. Blott undantagsvis förekommer hennes namn i memoarlitteraturens meddelanden från de sista åren af 1780-talet, och det är först i samband med hennes den 16 januari år 1790 oförmodadt inträffade död, som någon större uppmärksamhet ånyo ägnas hennes personlighet.

Sålunda har Hochschild på dödsdagen antecknat:

»Mademoiselle Charlotte Eckerman dog i dag. Hon igenfinnes tillförene såsom en avanturière, hvilken nu slutligen var mätress hos holländske ministern van der Bork.» I de Wärnhjelmska anmärkningarna (se sid. 10) till Ristells anekdoter bekräftas denna uppgift om hennes förhållande till den ifrågavarande diplomaten, men därpå kommer det öfverraskande meddelandet, att »hon blef magnetiserad ihjäl af professor Sparrman.»

Vid ett ex. af mamsell Eckermans porträtt i koppargravyr i k. biblioteket finnes en af D. G. Nescher gjord anteckning, som efter några korta uppgifter om hennes börd, anställning vid k. teatern och vistelse utomlands bestyrker förhållandet till v. d. Bork och innehåller följande om hennes sista år, frånfälle, begrafning och kvarlåtenskap: »Hemkom efter flera års utrikes vistande samt entretenerades sedan af holländske ministern van der Bork uti dess hotell i Stockholm, där hon dog den 16 januari 1790, i dess 31:ta ålders år, och begrofs den 20 i samma månad på S:t Clara kyrkogård. Hon var ett vackert, artigt och vettigt fruntimmer, hvarför hon ock af flera, äfven de högsta herrar, så i Sverige som utrikes, estimerades och med de ömmaste känslor omfamnades, hvarigenom hon äfven förvärfvade sig sköna nipper, ansenlig garderob, vackra möbler och någorlunda kontanter, som hennes moder och syster efter henne fingo ärfva.»

Nescher, den glade källarmästaren och illustre bricolchefen, Bellmans och Kexéls vän, har ju lyckats bra i att omkläda en ömtålig sak i passande ordalag.

Med ledning af uppgiften om att Beata Charlotta Eckerman afled i van der Borks hotell ha vi försökt att lokalisera dödsfallet och funnit, att hans excellens

år 1790 bodde i huset n:o 44, 45, 46 och 47 i kvarteret Blåmannen, d. v. s. hörnhuset af Bryggare- och Drottninggatorna (nu n:o 53 vid den sistnämnda), hvilket då ägdes af den om ett par år i Gustaf III:s mord inblandade och sedermera landsförvisade kaptenen vid Lifgardet Carl Pontus Liljehorn. Men någon anteckning om att mamsell Eckerman bodde hos ministern finnes ej i mantalslängden för sagda år. Van der Borks namn förekommer fullkomligt allena och utan några uppgifter om ålder, tjänstefolk o. s. v. Kanske var detta ett af de utländska sändebudens privilegier.

Angående mamsell Eckermans kvarlåtenskap har det däremot varit lätt att vinna upplysningar, nämligen i den den 11, 12 och 13 februari upprättade bouppteckningen. Den ganska intressanta handlingen lämnar först uppgift om arfvingarna:

modern fru Catharina Ahlgren, som numera förmenas vara gift med en boktryckare vid namn Bark, och skall hon vara vistande i Åbo;

helbrodern, kopverdiesjömannen Bengt Gustaf Eckerman;

helbrodern, fänriken vid K. Amiralitetet Christopher Eckerman, boende i Carlskrona;

helsystern Catharina Juliana Eckerman, gift med borgmästaren i Linköping Nils Björkegren;

halfsyskonen, aflidne ryttmästaren Bengt Edvard Eckermans i senare giftet lämnade tvenne omyndiga barn:

a) sonen Axel Fredrik Eckerman;

b) dottern Anna Lisa Eckerman.

Boet uppgafs af öfverinspektören N. P. Hjorts fru, Magdalena Christina Köhler, som varit vid dödsfallet närvarande.

Bland kvarlåtenskapen nämnes först kontanter till ett belopp af 333 rdr b:ko, juveler och nipper med angifvet värde af 547 d:o samt silfver 218 d:o.

Förteckningen på möblemanget upptager ett flertal detaljer, som vittna om, att den farliga sirenens bo var lika elegant och smakfullt som dyrbart inredt. Här må nämnas speglar med förgyllda ramar, sekretär af mahogny, bord med skifva af italiensk marmor, två grupper af hvit marmor, upptagna enligt professor Sergels värdering till 300 riksdaler banko, byster af metall, en ottoman och sex fåtöljer, klädda med rödt sidendamast, en gustaviansk säng med paradtäcke af blått och hvitt siden, en gustaviansk soffa med kuddar, schatull, taburetter, kandelabrar, Voltaires hufvud i gips, två gipsmedaljonger, en kristall-ljuskrona o. s. v. Bland husgerådet märkes kaffe- och téserviser samt en toalettuppsats af Berlinerporslin, servis af ostindiskt porslin, engelskt stenporslin o. s. v.

Den skönas garderob innehöll en lifpäls af randigt atlas med »perivotte» och foder af gråverk samt agatknappar, en röd sidensarge-päls med mårdkrage, en ny galadräkt af randigt drottningtyg med kjortel och dubbla kappor, en turkisk carmoisie-atlasklädning med blått taftfoder och blå kjortel med hvitt taftfoder, en turkisk klädning af blått atlas med taftfoder och hvit sidensarge-kjortel samt en mängd andra klädningar af siden och en oändlig hop persedlar af olika slag.

Att mamsell Eckerman var ett fruntimmer med större bildning än flertalet medlemmar af den klass, hon tillhörde, finnes det åtskilliga vittnesbörd om i hennes korta och oroliga lefnadshistoria, men det belyses äfven däraf att hon efterlämnade ett litet men

valdt och väl vårdadt bibliotek, innehållande lexika, några engelska arbeten i historia och dramatik samt en rikligare samling fransk litteratur inom facken teaterhistoria, dramatik, romaner och biografi. Det hela upptages i bouppteckningen — till ii rdr. 32 sk. b:ko.

Boets tillgångar uppgingo till 3,308 rdr. 14 sk. b:ko. Afgående poster utgjordes af begrafningskostnaderna, en surtout åt betjänten Söderqvist samt kostpenningar, hushållets underhåll (hon tyckes sålunda i det hänseendet ej ha delat ljuft och ledt med ministern van der Bork), fru Hjort för besvär med den dödas sjukdom, etc, samt några skulder hufvudsakligen till modister, juvelerare o. s. v. I förteckningen på dessa träffas mademoiselle de Belloi,

gulddragaren Oldenburg (den bekante handelsborgmästaren och stadsmajoren), juvelerarefirman Maas & Levin, buntmakaren Lundberg, lärftskrämaren Fogelgren, handlanden Collin m. fl., d. v. s. några af Stockholms förnämsta och mondänaste handlande i galanterivaror på den tiden.

Sedan de nämnda kostnaderna och skulderna afdragits, utgjorde boets behållning 2,700 rdr. b:ko.

*

Af Beata Charlotta Eckerman finnes ett vackert porträtt (det här ofvan nämnda i koppargravyr) af J. F. Martin. Enligt uppgift, af bland andra CarlanderSvenska bibliotek och ex libris; 2:dra uppl., III, sid. 91., skall hon äfven ha blifvit afporträtterad af Wertmuller. Ett större, i olja måladt porträtt af denne, föreställande en ung mycket vacker dam och

nu i brukspatron C. D. von Schinkels på Tidö ägo, har nämligen ansetts föreställa mamsell Eckerman. Det kom vid midten af 1870-talet från samlingarna på Sahlsta till Chr. Eichhorn och förvärfvades sedan af v. Schinkel. Dr L. Looström har emellertid nyligenI: Ord och Bild, 1911, h. 4. påvisat, hur detta porträtt, hvaraf för öfrigt på skilda håll finnas fyra exemplar, icke föreställer mamsell Eckerman utan en ung fransyska, den mycket vackra skådespelerskan m:lle L'Eclair. Med henne inledde Gustaf Mauritz Armfelt under sin första vistelse i Paris år 1780, en bekantskap, hvaraf följden blef en son — Mauritz, kallad Clairfelt och med tiden svensk generalmajor och adelsman. Enligt dr Looströms utredning tillkom porträttet under Armfelts andra besök i Paris, det ofvannämnda i sällskap med Gustaf III, och den omständigheten att han då sammanträffade både med mademoiselle L'Eclair och med mamsell Eckerman kan möjligen ge en förklaring öfver den förväxling, som väl ägt rum angående hvem som bilden föreställer.

Slutligen föreligga uppgifter om att Sergel skall ha utfört en porträttmedaljong af mamsell Eckerman, hvilken tillhörde hans bekanta bland »den gustavianska världen, som i en lång och långsam rad defilerade genom atelieren vid Rännarbanan».*Göthe:* Johan Tobias Sergel; sid. 192.

*

Om Beata Charlotta Eckermans yngre helsyster Catharina Juliana, här ofvan nämnd ett par gånger i förbigående, må nu lämnas några uppgifter.

Äfven hon kom tidigt på villovägar och »entretenerades» af bland andra öfverståthållaren, frih. Sparre, hvilket emellertid hade till följd att hon på 1790-talet seglade in i den äktenskapliga hamnen för att dock ej där finna trefnad. Hur detta gick till framgår af ett bref från S. G. Harlingsson till Gjörwell, dateradt Linköping den 10 december 1800 och af följande lydelse: »Catherine Julie Eckerman (dotter af ryttmästaren Bengt Ewert (sic!) Eckerman på Blästad strax vid denna stad, som under sin hussariska ämbetstid var här på orten så känd för sina utsväfvande äfventyr) hade både snille och vitterhet, blef och var länge framlidne hans excellens baron C. Sparres sultane favorite. Gift med en vacker och ung Björkegren, som hans excellens gjorde till borgmästare härstädes, flytte hon hit. — Men — men det unga paret härdade ej ut med identitetenHär har Gjörwell skrifvit: Skall väl vara idealiteten. i det allvarsamma äktenskapet — med många etc. förbittrade de mer och mer det husliga nöjet — enfin de kommo öfverens att för åtaget brott å mannens sida både legaliter och consistorialiter skiljas för ett par år sedan. Krämpor och chagrin stulo lifvet af henne. Och häraf upplöses svaret hvarför hon i annonsen om hennes död icke kallas med mannens namn Björkegren.»

I öfrigt tycks Catharina Juliana ha följt Beata Charlottas exempel. Bland hennes beundrare nämner sålunda Hochschild en rysk legationssekreterare Müller, hvilken hon skulle ha nyttjat som spion hos ryske

ministern Rasumoffsky, och Hochschild betecknar berättelsen »lika ovärdig sakerna, som stället där de debiterades». Den nämnde Müller tillfångatogs vid Svensksund och skickades af Gustaf III till kejsarinnan med det första förslaget om fred.

*

Fredrika och Euphrosyne Löf.

I kvarteret Cassiopea, i det hus, som motsvarade det nuvarande n:o 11 vid Kindstugatan, bodde år 1770 en löpare vid k. hofvet vid namn Johan Gottfrid Löf eller riktigare Löwe. Han var född i slutet af 1720- eller början af 1730-talet och antagligen son af körsnärsåldermannen i Stockholm Gottfrid Löwe (namnet skrefs först Loewe, och familjen var förmodligen af tyskt ursprung) och dennes maka Dorothea Danberg eller Dannerberg. Löparen var sedan 1759 eller 1760 gift med Catharina Charlotta Stålhammar eller, kanske riktigare, Stålhand, och då paret år 1770 enligt mantalslängden anträffas vid Kindstugatan, hade detsamma redan en barnskara på sex stycken, som under de närmast följande åren i rask fart skulle ökas till nio. Familjen hade flyttat till staden mellan broarna från Clara församling, antagligen därför att löparen, hvilken förut tyckes ha haft tjänst som kammartjänare hos general Meijerfelt och hans grefvinna, den vackra och som en af de »tregratierna» vid Gustaf III:s hof mångomtalade Lovisa Augusta Wrede-Sparre, skulle vara sin rörliga verksamhet vid k. hofvet närmare. Möjligen hade äfven ekonomiska hänsyn varit bestämmande för ombytet af bostad, ty en löparefamilj hade det väl icke så särdeles rikligt i afseende på lifvets nödtorft, och det var nog billigare att bo vid någon af de trånga och mörka gatorna i gamla staden än i den mot slutet af 1700-talet allt finare och mondänare fastän i jämförelse med i våra dagar ännu ganska anspråkslöst bebyggda Claratrakten. I kvarteret Cassiopea bodde också hufvudsakligen småfolk eller personer i små förhållanden, och i huset vid Kindstugatan, där löparen Löwe med de sina slagit sig ner och som vid nu ifrågavarande tid ägdes af gördelmakaren Christian Böckler, utgjordes de öfriga hyresgästerna af en slottskanslibetjänt, ett par stadssoldater, en skoflickare m. fl. personer i liknande ställning, medan ett högre stånd men måhända ej mer lysande ekonomiska villkor representerades af aktören vid franska komeditruppen Obrie, kapellisten Knapp, en pensionerad bankobokhållare o. s. v.

Den först anlända i den rika välsignelse på barn, som kom löparen och hans maka till del, var dottern Fredrika Johanna, som enligt några uppgifter skall ha blifvit född den 4 december 1760, men enligt Clara församlings dopbok döptes hon redan den 7 oktober s. å. och hade sålunda antagligen kommit till världen några få dagar tidigare. Det var nämligen mycket vanligt i Gamla Stockholm att de nyfödda världsmedborgarna döptes nästan omedelbart efter födelsen. Lilla Fredrika Johanna hade förmånen att vid dopakten få sin kristna tro och sin framtida vandel garanteradeaf så förnäma faddrar som riksrådet och fältmarskalken Axel von Fersens grefvinna Hedvig Charlotta De la Gardie, riksrådet grefve Hans Henrik von Liewen, en fröken Ribbing samt ryttmästaren Hans Fredrik Ramel. Inom kort skulle hon också få sällskap i den Löweska barnkammaran, ty redan 1762 fick hon en liten syster, som döptes till Charlotta, och så följde 1764 Lovisa, 1766 Eva, 1768 Sara, 1769 Sophia, 1772 Euphrosyne, 1774 Gustaf Carl Fredrik och så till sist 1775 Albertina.

Alla dessa småttingar erhöllo i likhet med äldsta syster och i enlighet med tidens sed ej blott bland löparefamiljer utan äfven bland annat barnalstrande folk faddrar från samhällets högsta kretsar; ja, för flera ibland dem antecknades till och med i fadderskapets värf medlemmar af den kungliga familjen. Sålunda stodo, genom ställföreträdare, konung Adolf Fredrik och drottning Lovisa Ulrika samt kronprinsen Gustaf och prinsessan Sophia Albertina fadder åt lilla Sophia, och när den till omväxling med de många flickorna anlända men i späd ålder af döden bortryckta pojken döptes, fungerade som faddrar det kungliga husets samtliga medlemmar, och gossen fick namn efter kung Gustaf och hans bröder. Oafsedt äran medförde dessa fadderskap förmodligen äfven reellare förmåner nämligen i form af faddergåfvor, hvilka kunna antagas ha varit rätt välkomna. En barnskara af nio stycken var säkerligen rätt betungande att draga fram äfven i Gustaf III:s Stockholm, och fastän pappa Löwe, medan storken under ett och ett halft decennium höll vaggorna i ständig rörelse i hans hus, från löpare avancerade till munskänk och taffeltäckare, finnes det ingen anledning antaga, att hans ekonomiska villkor blefvo mera lysande.Mycket tyder tvärtom på att förhållandet var motsatsen. Sålunda föreligger ej, åtminstone enligt Stockholms rådsturätts och Nedre Borgrättens register, någon bouppteckning vare sig efter mannen Löwe eller hustrun, och detta beror utan tvifvel därpå, att det ej fanns någon kvarlåtenskap att förteckna. Vidare torde man också i döttrarnas lefnadsöden hafva vittnesbörd om att fattigdom i föräldrahemmet var med om att ställa horoskopet för deras framtid. Under benämningen »flickorna Löven» blefvo nämligen de åtta systrarna, sedan de

hunnit växa upp och komma ut i lifvet, mer eller mindre bekanta såsom tillhörande den finare stockholmska demimonden under 1700-talets två sista decennier. Två ibland dem, nämligen Fredrika (vanligen kallad Fredrique) och Euphrosyne, förvärfvade tillika anseende som framstående sceniska artister, och Charlotta och Lovisa vunno genom att förvandla sina erotiska förbindelser — enligt nutidens terminologi »samvetsäktenskap» — till legaliserade giftermål till och med inträde uti aristokratien. Charlotta äktade nämligen år 1780 dåvarande kaptenen, sedermera öfversten frih. Axel Adam Hierta, hvilken efter hennes redan tre år därefter inträffade död år 1786 gifte om sig med systern Lovisa. Detta äktenskap upplöstes emellertid genom skilsmässa, hvarpå den frånskilda makan år 1794 ingick nytt giftermål med frih. Victor von Stedingk, den tappre och glade generalamiralen. Härigenom blef Lovisa Löf eller Löven stammoder för den yngre grenen af friherrliga ätten von Stedingk samt för medlemmar af släkterna Oxenstierna af Eka och Lindö, Armfelt, d'Otrante, Bielke m. fl., liksom ock genom sitt första äktenskap för den finska grenen affriherrliga ätten Hierta och för medlemmar af släkten Westzynthius m. fl. Charlotta och Lovisa Löf gjorde sålunda ett socialt uppsving, hvarom man säkerligen ej kunnat drömma i löparefamiljen vid Kindstugatan, men som, ehuru ovanligt, ej var enastående i Gustaf III:s Stockholm.

Äfven Eva, Sara, Sophia och Albertina Löfs privatlif och lefnadsförhållanden erbjuda åtskilligt af intresse ur kultur- och släkthistoriska synpunkter, hvilket dock här under hänvisning till befintliga tryckta källor Se t. ex.: Svensk släktkalender; 9, släkten *Löwe*. må förbigås, medan våra meddelanden i stället samlas kring Fredrika och Euphrosyne. Dessa två tillhörde nämligen den gustavianska teatervärlden och böra sålunda tillerkännas historiskt intresse, medan de tillika kunna räknas till samma kategori som Sophie Hagman, Charlotte Slottsberg och Beata Charlotta Eckerman i afseende på sina mer privata lefnadsöden. Fredrika Löf eller Löven, såsom hon i allmänhet liksom Euphrosyne skrifves och kallas, höjer sig dessutom vida öfver samtliga de andra damerna, såväl genom sin verksamhet som konstnärinna som genom sin intima förbindelse med Sergel. Hon var nämligen under åtskilliga år den store konstnärens väninna, och intressanta vittnesbörd härom finnas bevarade i teckningar af Sergels hand, hvilka belysa förhållandet såsom ett ofta af uppsluppen munterhet och godt humör kännetecknadt vänskapsband.

*

De många flickorna Löfs moder afled år 1787 och några år senare antagligen vid midten af 1790.

FREDRIKA OCH EUPHROSYNE LÖF

Efter handteckning af *Sergel*.

talet, ty han lefde ännu 1792 men var död 1798) gick äfven löparen-taffeltäckaren hädan. Redan långt förut hade åtminstone de äldsta döttrarna lämnat föräldrahemmet, och hvad särskildt Fredrika vidkommer, så anträffas hon enligt mantalslängden för 1780 boende i huset n:o 7 i kvarteret Jakob det mindre, i Jakobs församling och motsvarande det nuvarande huset n:o 1 vid Jakobstorg. Detta hus ägdes då af en bryggare Dubois, och den unga mamsellen hade redan bildat familj, d. v. s. på tidens ej ovanliga sätt ingått ett fritt äktenskap. Hon hade nämligen redan en liten dotter, som hette Johanna Fredrika och som sedermera blef gift med den utmärkte sångaren, aktören vid k. operan, hofsekreteraren Carl Magnus Cræelius, i hans första gifte. Möjligen var den unga modern redan nu elev vid k. teatern, där hon år 1788 anställdes som aktris och till hvilkens förnämsta kvinnliga krafter hon sedan räknades under ett par decennier. Enligt Dahlgren Anteckningar om Stockholms teatrar. hade hon nämligen vunnit sin utbildning i Monvels skola, hvari bildades »flera bland den svenska talscenens förnämsta prydnader, en Lars Hjortzberg, en Charlotta Neuman, en Fredrika Löven, en Maria Christina Franck (sedan fru Ruckman), och de välgörande verkningarna af denna skola fortlefde nära ett halft århundrade». Hon var utmärkt, säger samma författare, såväl för sin välljudande talorgan som för sitt sköna, grekiskt formade ansikte och en högst välbildad gestalt, genom hvilka företräden, jämte mycken naturlig värma i sitt spel, hon oemotståndligt hänförde åskådaren. »Hon lärer haft mycken likhet med den för sin utomordentliga skönhet berömda franska

skådespelerskan Georges-Weimar. Debuteradei 'Siri Brahes' roll den 6 maj 1788. Bland hennes öfriga roller omtalas företrädesvis 'Semiramis' i Voltaires tragedi med detta namn, för det majestät, hvarmed den utfördes, äfvensom titelrollerna i 'Athalie' och 'Drottning Christina', 'Amalia' i 'Världsförakt och ånger' samt 'Fru Ferval' i 'Den förtroliga aftonmåltiden'. Hon berättas hafva varit så okunnig, att hon icke kunde läsa skrifvet, utan måste lära sina roller genom andras föreläsning.»

Äfven andra vittnesbörd om Fredrika Lövens framstående egenskaper som skådespelerska anträffas, och bland dem må här anföras följande omdöme af Marianne Ehrenström, f. Pollet, hvilken i sin ungdom såg henne uppträda och i sina »Notices sur la littérature et les beaux arts en Suède» (1826) skildrat äfven minnena och intrycken från den gustavianska tiden: »M:lle Frédérique Löf, remarquable pour sa beauté, avait une de ces physiomies grecques qu'on ne se laissait point d'admirer. La celebre Georges lui ressemblait beaucoup. Elle avait du mérite comme premiére amoureuse, elle flattait 1'oreille par sa voix sonore et douce, et captivait par ses charmes. Elle est morte à la suite d'un derangement de cerveau.»

Emellertid har Fredrika Lövens minne bevarats åt eftervärlden äfven genom andra omständigheter än hennes verksamhet i Thalias tjänst och isynnerhet genom förbindelsen med Sergel. Angående denna har G. Göthe i sin biografi öfver den store konstnären lämnat några intressanta meddelanden, ur hvilka må anföras följandeJohan Tobias Sergel. Hans lefnad och verksamhet. Sthlm 1898.: »Sergel var likasom de flesta gustavianerna med konungen i spetsen en ifrig teatervän och umgicks lifligt med teater-

folk. I operans snillrike dekorationsmålare fransmannen Desprez hade han ju en akademikamrat och umgängesvän, och man ser af Sergels handteckningar och bref, att han stod på god fot med flera af de agerande: balettmästaren Gallodier, sångerskan fru Du Londel och hennes man, premiärdansösen Du Tillet och hennes man, sångaren Karsten och hans fru, fru Möller (sångerskan fru Müller?), för att nu icke tala om aktrisen Fredrika Löven och hennes syster Euphrosyne m. fl.» — Förbindelsen med den äldre af systrarna tycks emellertid ha antagit en mer intim karaktär först mot slutet af 1790-talet eller under de första åren af 1800-talet. Sålunda skrifver grefve Jakob De la Gardie i december 1805 från Stockholm till sin maka:De la Gardieska arkivet, del 19, sid. 32. »Sergel ses nu ofta på amfiteatern bredvid Fredrika Löven. Man påstår qu'il s'est pris d'une belle passion. Men hon lär ha gifvit honom korgen, på det *han* ej måtte begå en dårskap.» Dr Göthe tillägger: »Och själf berättar Sergel för vännen Tham (Per Th. på Dagsnäs) i flera bref år 1806, hur han plägade gå till middag eller kaffe hos henne. Sergels egna pennteckningar från 1805 och 1806 visa oss flera gånger hennes — liksom systerns — mer eller mindre chargerade figur i mer eller mindre lätt kostym: en tämligen robust gestalt, som bekräftar Ecks ord om den 'inbrytande hösten'.Syftar på J. G. Eck's uttalande om hennes uppträdande på scenen år 1801: "Mademoiselle F. Löw spelar, oaktadt årens inbrytande höst, utmärkt väl drottningar och grandes coquettes; hon eger ett vackert organ, mycket behag och en alldeles utsökt smak i val af dräkt. Aldrig har jag sett en skådespelerska, som bättre förstått att kläda sig". Redan i

Bossis 1800 utförda ypperliga miniatyrporträtt, som Sergel ägde, gör hon ett fryntligt men väl duktigt, att icke säga karlavulet intryck.»

Om det intressanta parets umgänge skrifver dr Göthe: »Redan från 1800-talets första år förekommer hennes namn i Sergels brefväxling. Så t. ex. ber Per Tham i ett bref till Sergel den 3 juni 1802 denne framföra hans 'compliment till m:lle Löven'. Men isynnerhet under de nämnda åren 1805 och 1806 nämnes hon ofta där; hon bodde denna tid vid Gustaf Adolfs torg. 'Jag återkommer, skrifver Sergel till Tham i ett odateradt bref 1805, från mademoiselle Frederica Löven, efter att ha dinerat med henne, Masreliez och Martin. Vi ha der smort oss med ostron, som voro ypperliga; men resten — tillägger den gamla finsmakaren — var dålig.' I februari 1806 bjuder Sergel henne till middag med den resande tyske författaren Martin Friedrich Arendt, hvarefter Sergel följer dem bägge till konstakademien för att visa dem utställningen. Den 27 mars samma år hälsar Sergel Tham från henne o. s. v. Alltnog, hon var Sergels intima väninna och deltog i hans artistiska och litterära umgänge. Förmodligen saknades hon, skådespelerska som hon var, icke heller i de glada bacchiskt-artistiska fester, som firades då och då i den Sergelska atelieren. Sista gången hennes namn mig veterligen förekommer i Sergels papper är i brefvet

den 15 januari 1813. Han omtalar där, att madame Stael, den bekanta franska författarinnan — enligt Sergels tycke 'en intrigant dam' — kommit till Stockholm och bodde i Fredrika Lövens våning. »Den senare har flyttat till landet till sin måg. Hon har blifvit sinnesrubbad; jag tror att ni känt henne.»Den här omnämnda våningen, hvari m:me Stael under sitt Stockholmsbesök bodde, var belägen i det hus, som motsvarade det nuvarande N:o 10 vid Gustaf Adolfs torg, och var säkerligen under Fredrika Lövens tid både elegant och trefligt inredd och möblerad. Sålunda får man af mantalslängden för 1810 veta, att mamsell Fredrika skattade för tre rum med sidenmöbler, och bouppteckningen efter henne lämnar detaljerade upplysningar om boets äfven i öfrigt eleganta och dyrbara beskaffenhet. Våningen bestod af sal, förmak, divansrum, sängkammare, toalettrum, kök och kökskammare, och möblemanget utgjordes af skulpterade soffor och allehanda stolar och bord, förgyllda eller af mahogny o. s. v., trymåer m. m., medan bland prydnads- och lyxföremål märktes ljuskrona af alabaster, konung Gustaf III:s byst i gips (kanske af Sergel), vaser af alabaster, byster af Alexander och Antinous af hvit marmor på postamenter af grå marmor o. s. v. Bland bohaget i öfrigt må nämnas kaffekanna och sockerskrin m. m. af silfver, serviser af ostindiskt porslin och fajans, karaffer och glas af kristall m. m.

Att Fredrika Löven ännu på äldre dagar och äfven utom scenen klädde sig väl, får man en föreställning om genom sådana detaljer i hennes garderob som »en pelisse med sobelbräm och taftfoder, en samojede af levantine med garnering af tyllspetsar» o. s. v. Hon förde tydligen, medan hennes hälsa ännu var obruten, ett godt och gästfritt hus, ty därom vittnar, oafsedt Sergels meddelanden, att hon i sin tjänst hade icke blott köksan Anna (med det märkliga tillnamnet Nederhök) samt huspiga utan äfven betjänt, och mantalslängdens uppgift om att hon hade ett par vagnshästar svarar

ju väl emot anteckningen, att hon var »aktris vid k. dramatiska teatern på stat i första klassen». Hon lefde tydligen i helt andra ekonomiska villkor än en annan teaterdam i samma hus, dansösen vid k. operan Anna Susanna Wetterberg, som var på stat i femte klassen och ej hade en enda tjänare. I huset bodde vidare ägarinnan, guldsmedsänkan Eva Catharina Ronander, med två döttrar, lagmannen, frih. Fabian Ulfsparre (som resande) och notarien vid östra kämnärsrätten Isaac Söderqvist.

Tillgångarna i boet efter Fredrika Löven uppgingo till 1,775 rdr b:ko, och sedan begrafningskostnader och några smärre skulder (såsom till systern, »amiralinnan» Stedingk, 20 rdr b:ko, kapten Ehrenhoff, 16 d:o) m. m. afdragits, återstod en behållning af nära 1,400 rdr b:ko, hvilka tillföllo den aflidnas barn, nämligen den här ofvan med Crælius gifta dottern Johanna Fredrika, dottern Theresia Fredrika, gift med majoren Anders Andersson, och sonen Johan, som gått till sjös och vid moderns död ej på elfva år afhörts. Döttrarna kallade sig som ogifta Fredrisen, och sonen bar tillnamnet Davidsson.

Fredrika Löven afled, som nämnts, under vistelse hos mågen major Andersson, den 17 juli 1813, på hans gård Sörby i Thorsåkers socken i Södermanland. Bouppteckningen förrättades inför Nedre Borgrätten den 9 oktober s. å.

Af Fredrika Löven utförde Sergel en porträttmedaljong, och i samlingen af hans handteckningar i Nationalmuseum träffas flera bilder af henne, oftast i sällskap med mästaren själf eller med systern Euphrosyne och, något chargerade, lämnande en föreställning om hennes väl kraftiga men utan tvifvel ovanliga skönhet.

*

I skildringen af Sophie Hagmans lefnadsöden har i förbigående nämnts hur hertig Fredrik, då förhållandet mellan honom och henne upplöstes, ingick en förbindelse med en mamsell Löf och hur Lars von Engeström härom nedskref betraktelsen, att familjen Löf räckte till åt alla. Det var Euphrosyne, den näst yngsta af systrarna, som sålunda gjorde sig bemärkt. Född som redan nämnts år 1772, blef hon efter att den 11 november 1790 ha debuterat som Märta Banér i »Gustaf Adolfs ädelmod» anställd som aktris vid k. teatern och tjänade kvar till midten af 1790-talet. Som skådespelerska vida mindre framstående än Fredrika, hade hon väl för den uppmärksamhet hon rönte mest att tacka sin skönhet och sin vackra figur, hvilken särskildt vann beundran i hennes pageroller, t. ex. i »Kammarpagerna», Dezède's och Mantauffeld's af Olof Kexél öfversatta komedi, hvilken först uppfördes å Drottningholm och hvari Euphrosyne och den likaledes för sin fägring och sina lätta

seder bekanta Inga Åberg väckte beundran.

Antagligen var det i samband med förbindelsens ingående med hertig Fredrik, som Euphrosyne Lövens teaterbana afslöts, men om hennes vidare öden vet man ej mycket. Det ser emellertid ut, som om hon äfven skulle ha haft något förhållande med hertig Carl, ty den 13 mars 1793 har HochschildMemoarer III, sid. 39. antecknat följande: »Aktrisen m:lle Löf erhöll 1,500 rdr af operamedlen under föregifvande, att hon varit konungens mätress; en osanning af egen natur, som man ock aldrig satt på den herrens räkning; men rätta motivet var, att hertigen började lefva med henne, hvilket

dåvarande befallningsmannen på Stockholms slott De Besche beredde, som ock uti samma vefva fick ståthållaretitel samt tillstånd att afstå sitt majorsboställe till kronan vid Östgöta kavalleri emot 10,000 rdr, hvilket allt gjorde en elak verkan.»

Beträffande förbindelsen med hertig Fredrik, så torde den ha afslutats i samband med hertigens på sommaren år 1800 företagna utländska resa. J. af Nordin skrifver nämligen i sin hofkrönika den 11 augusti detta år följande: »Hertig Fredriks mätress m:lle Löf blef ej med sin höge amang inskeppad, utan är hon nu till Tullgarn afrest. Här berättas det mig, att hertigen skall slutligen ha fått afsmak för denna flicka, i anseende till hennes släta och med flera andra kavaljerer nog kommunikativa och förtroliga konduit. Hon säges dock vara ganska väl bergad och tämligen förmögen, emedan hon under den korta tid hon varit favoritsultaninna mästerligen förstått att tillägna sig allehanda goda och reella saker. Hon skall äfven hafva af hertigen undfått en skriftlig försäkran om den ansenliga pensionen af 2,000 rdr, men denna summa tyckes vara nog öfverdrifvet tilltagen för ett slikt kreatur. Sannolikare torde det vara hvad andra påstå, nämligen att hon i likhet med sin företräderska, den ännu täcka m:lle Hagman, undfått 800 rdr årlig pension.»

Euphrosyne Löf afled i Stockholm den 1 juli 1828 och efterlämnade enligt den den 5 september s. å. förrättade bouppteckningen som arfvingar systrarna friherrinnan Lovisa von Stedingk, mademoiselle Sara, bosatt i Ryssland, och mademoiselle Sophia, vistande i Södertälje. Men kvarlåtenskapen tillföll enligt den aflidnas testamente kronouppbördskommissarien Carl Wilhelm

Brogren, hvilken väl antagligen stod i nära släktskapsförhållande till den bortgångna och vid förrättningen uppträdde som testamentsexekutör och uppgaf boet. Bland kvarlåtenskapen må nämnas kontanta medel 239: 26 rdr b:ko, guld, nipper och silfver till 1,046: 20 d:o, en blå pelis med mårdbräm m. fl. persedlar, vittnande om, att äfven den sista kvarlefvande af Sophie Hagmans samtida och hertigarnes af huset Holstein-Gottorp mätresser ännu för 1820-talets stockholmare visade sig i eleganta toaletter, analoga med dem, som hade väckt de gustavianska generationernas beundran.

*

Tillägg.

Sid. 27. Under regementsmötet år 1783 med Västmanlands regemente gjorde Gustaf III i samband med en resa i provinsen ett kort besök å mötesplatsen. Enligt Hochschild hade hertig Fredrik med anledning häraf »användt mycken kostnad till regementets prydnad och inrättande af en fullkomlig regementsmusik», och konungen gaf hertigens »erkända mätress, mademoiselle Hagman, ett präktigt ur med kedja, rikt briljanteradt». — Denna klenod måtte hon ha försålt, ty den omnämnes ej i bouppteckningen.

Sid. 42. Till fullständigande af meddelandena om Sophie Hagmans utländska resor må anföras följande af Hochschild den 10 juni 1796 gjorda anteckning: »Prins Fredriks mätress, mamsell Hagman, den han haft uti flera år, har öfvergifvit honom och rest till Frankrike, i inbillning att en fransysk handlande, den hon har känt, skulle gifta sig med henne. Prinsens förslag att gifta sig med en engelsk prinsessa synesallt mer och mer gillas. Sådana hafva penningar och en betydande hemgift, och det är hvad prinsen behöfver. Man antager, att han på en fregatt reser från Göteborg i början af juli månad. De engelska prinsessorna äro ett fruktsamt släkte, men prinsen, som är

i 47:de året, har ännu ej visat något prof af progéniture». — Meddelandet om Sophie Hagman har icke vunnit någon bekräftelse från andra håll och torde väl kunna inordnas bland det myckna skvaller, som säkerligen gick angående hennes person efter upplösningen af förbindelsen med hertigen. Hvad denne beträffar, så torde förslaget om giftermål med någon engelsk prinsessa, om det nu, hvarom vi ej kunnat förvissa oss, verkligen var å bane, kunna hänföras till samma kategori som åtskilliga andra af hans många påtänkta äktenskapsförbindelser, nämligen mera de lösa hugskottens än de verkliga underhandlingarnas klass. I alla händelser företog ej prinsen någon utländsk resa år 1796; det var först i början af 1800-talet, som han, efter de i ungdomsåren utförda resorna till Paris, Berlin, o. s. v., åter for utrikes, och då med bruten hälsa för att ej som lefvande återkomma till fosterlandet.

Att emellertid Sophie Hagman vid ifrågavarande tid eller midten af 1790-talet och de närmaste åren därefter, befunnit sig uti en, måhända med besök i utlandet förknippad kris i sitt lif, kan man sluta sig till däraf att hon vid denna tidpunkt afyttrade en del af sina tillhörigheter. Enligt de i Stockholms stads arkiv förvarade husauktionsinlagorna för första och andra kvartalen år 1796 lät hon nämligen då försälja en del möbler och åtskilligt annat bohag. Denna åtgärd kan emellertid äfven ha varit betingad af förändringar, somhon vidtog med anledning af ombyte af bostad, kanske också i samband med anstalterna för det här ofvan omtalade omhändertagandet af sina systerbarn.

Sid. 48. Den här i förbigående omnämnda »Schatull-affären» var en mycket uppseendeväckande och egendomlig tilldragelse, hvarom också de gustavianska memoarförfattarne lämnat utförliga och rätt växlande meddelanden. För dem af våra läsare, som ej tagit kännedom om dessa, må här lämnas en kort redogörelse, äfven för att klargöra den i framställningen af Sophie Hagmans lefnadsöden omnämnde kapten Ehrenhoffs ställning till saken.

Det var på Drottningholm i oktober 1785 under det stora tornérspelet eller karusellen och de andra festligheterna med anledning af Armfelts bröllopp. En afton tillkännagaf drottning Sophia Magdalena, enligt Fersen, att hon blifvit bestulen, men, enligt Hochschild, att hon trodde sig sakna ett ganska betydande belopp, (öfver 2,000 rdr) i guld och bankosedlar, som hon haft förvarade i sitt schatull. Den förstnämnde af de nyssnämnda meddelarne säger, »att hennes maj:t var så litet aktsam om sitt schatull, att hon sällan tog ur dess nyckel och att det var exponeradt för kommande och gående uti hennes sängkammare. Drottningens rum på Drottningholm var mycket litet och obekvämt, och när drottningen ej var därinne passerade vakthafvande officern och öfriga personer, tillhörande hennes uppvaktning genom denna sängkammare, för att lättare kommunicera med andra rum. Konungen anbefallde noggranna efterforskningar angående denna stöld. Poliskommissarien fick befallning att söka upptäcka tjufven, och man gjorde allt det väsende, som vid dylikatillfällen brukar vara vanligt; men efter tvänne dagar upphörde alla efterforskningar, på grund af ståthållaren på Drottningholm Muncks förklaring, att han hade upptäckt tjufven, att penningarne vore återlämnade, men att hans hedersord var gifvet att ej uppgifva tjufven.» Fersen skildrar vidare, hur detta tillkännagifvande väckte den största uppståndelse inom hofkretsarna och hur misstankarna föllo på än den ene, än den andre af hofvets flott lefvande men af dåliga affärer besvärade unga kavaljerer och slutligen stannade på konungens förra page, kaptenen vid Lifgardet, baron Henrik Sparre. Sedan följer skildringen om hur konungen tog Sparre, som var en af hans smågunstlingar, i försvar och om hur mellan kapten Ehrenhoff, som af Sparre angifvits vara upphofvet till ryktet, och honom ägde rum ett uppträde, hvilket skulle medföra duell men slutade med slagsmål, hvarpå Ehrenhoff på konungens befallning blef utstruken ur sitt regementets rullor. — Fersens skildring är mycket utbroderad och verkar med sina uppenbara försök att framställa konungen i en mycket ofördelaktig dager ej alldeles tillförlitlig. Man får måhända en riktigare föreställning om det verkliga förloppet genom Hochschilds berättelse, fastän man bör ihågkomma, att äfven H. skref under inflytandet af starka antipatier mot Gustaf III och mot dem bland hans omgifning, om hvilka det här är frågan.

Efter Hochschilds meddelande om, att drottningen trodde sig sakna penningarna (300 dukater samt 2,000 rdr transportsedlar), berättar han hur Munck efter erhållen underrättelse om stölden genast afsände en kurir till polismästaren att söka ertappa tjufven. »Detta skedde med den grannlagenhet som var möjlig. Men

när bankosedlarna skulle förbjudas uti banken, blef funnet att samme sedlar för mera än en månad blifvit af drottningens kassör, kammarrevisionsrådet Schult uti banken insatta. Detta gjorde, att man ansåg stölden osäker, såsom det dock sedermera i tysthet yppades, att drottningen misstagit sig, och att hon gifvit dukaterna åt målaren Höyer för porträtter samt omsatt sedlarna. Emellertid, för att ej ge drottningen dementi, berättade Muncken, att han ertappat tjufven, men att hans stånd och villkor förbjödo att nämna hans namn. Fem personer, som voro kända för behöfvande, misstänktes, men kaptenen vid gardet baron Henrik Sparre, hvilken varit med konungen i Italien, vardt nog allmänt beskylld att hafva begått denna nedrighet. Hans ungdomsår hade varit nog oordentliga, och uti dåvarande behof hade han begått flera nedriga gärningar, som dock blifvit kväfda, men nu allmänt omtalades utan omsvep. Öfverstekammarjunkaren baron Armfelt, som beskyddade Sparren, tog sig äfven detta om hjärtat och fick konungens befallning att låta under hand genom öfverståthållaren söka upphofsmannen, men detta var uti en så statskunnig sak en omöjlighet.

Emellertid berättades att en kapten vid änkedrottningens regemente, Ehrenhoff, berättade händelsen på ett kaffehus. Till denne som militär rådde man Sparre att fästa sig. Båda voro flera gånger, dock hvar för sig, hos öfverståthållaren, som uppmuntrade dem att på militäriskt sätt afgöra tvisten, men hvartill de ej visade sig hugade. Ehrenhoff kunde ej heller leda ifrån sig att hafva utspridt ryktet, därtill han förmodligen var upphofsman. Ändtligen och då officerarna vid gardet började att misstycka Sparrens kallsinnighet,begaf han sig en dag i sällskap med tvänne af sina kamrater till änkedrottningens regementes parad, och där i alla officerares närvaro kallade han Ehrenhoff för hundsvott, för det han utspridt ett så nedrigt rykte, hvarpå Sparren for till Drottningholm. Det dröjde nog länge, innan Ehrenhofif sökte tillfälle att hämnas, men ändtligen sökte han Sparren en afton, beledsagad af en jägmästare Heidenstam, och då Sparrens dräng hade berättat att det var Ehrenhoff som kom, så mötte Sparren honom i dörren och berättade honom, att han ej slogs eller drog värja med en så vanärad person, hvarpå han gaf honom flera slag af platta sabeln och häfde honom ned för trapporna. Heidenstam tog då parti med Ehrenhoff och tvingade Sparren att draga värjan, men blef själf sårad. Dagen efter, men utan att afbida regementets billiga förakt öfver Ehrenhoffs uppträdande, gaf konungen kl. 12 om natten befallning åt öfversten Pfeiff att stryka ut Ehrenhoff, som ock skedde; dock fick han, efter mycken svårighet, ackordsersättning. Detta var ett ledsamt exempel af arbiträr myndighet, och huru Ehrenhoffs uppförande kunde anses, blef han likväl skild från ämbetet utan rannsakning och dom.»

Tilläggas må, att äfven Sparre, trots det skydd konungen lämnade honom, måste under påtryckning af sina regementskamrater år 1787 taga afsked.

Af allt detta trassel har Crusenstolpe i »Morianen» gjort en mycket spännande och märkvärdig historia, hvari ej ens saknas antydningar om, att det var på den penningebehöfvande konungens initiativ och med tillhjälp af sin älskarinna, drottningens kammarfru, den mångomtalade Olivia Ramström, som Sparre föröfvade tillgreppet. Vidare insinueras, att Olivias snart därpå

inträffade plötsliga död skulle ha orsakats af henne på konungens föranstaltande bibragt gift. — Man må ej undra öfver att Crusenstolpes sätt att skrifva »romantiserad historia» emellanåt väckt gensagor.

Sid. 68. Jämte den omnämnda medaljongen skall Sergel ha utfört äfven en byst af Sophie Hagman, hvilken möjligen nu befinner sig i hofrättssekreteraren Axel Durlings ägo. För några år sedan förvärfvade nämligen hr D. en porträttbyst, som utan tvifvel är af Sergel och uppgafs föreställa drottning Lovisa Ulrika. Detta har emellertid befunnits vara omöjligt, och man har sedan gissat på hertiginnan af Södermanland; men bystens stora likhet med porträtten af Sophie Hagman tycktes tyda på, att det är bilden af hertig Fredriks ej legitimerade hertiginna, som hamnat i den intresserade konstvännens händer.

Arkivarien J. Flodmark har meddelat en anteckning i sina samlingar, som han erhållit af en person, hvars ungdom inföll under Sophie Hagmans senare period eller på 1820-talet, och är af innehåll, att ett porträtt af den vackra Sophie skulle finnas i Öster-Åkers kyrka i Södermanland (vid ingången till sakristian), äfvensom att hon skulle ha ägt Forsby gård i nämnda socken samt suttit modell till Jungfru Maria å altartaflan i Högsjö kapell i V. Vingåker. Samtliga dessa uppgifter torde emellertid vara ogrundade. Hvad särskildt den nämnda, Kristi

korsfästelse föreställande altartaflan vidkommer, så vet man, att den är antingen utförd eller renoverad af P. Hörberg och så vidt man kan döma utan något samband med Sophie Hagman. Beskrifning öfver Västra Vingåkers socken. Af N. A. Lundgren, Örebro 1873.

Sid. 71. Enligt meddelande af arkivarien Flodmark voro såväl fru Slottberg, f. Schubardt, som hennes systrar anställda i baletten vid k. teatern.

Sid. 73. Till belysande af den här införda erinringen om assessor Olins »horn» må anföras efterföljande betraktelse ur J. G. Oxenstiernas dagboksanteckningar för den 19 juni 1770: »Jag var i eftermiddag hos Psilanderhjelm på en konsert, hvarest fru Olin sjöng. Utmed henne gör hennes usla man en ömklig figur. Huru kunde en så skön kvinna göra ett så ohyggligt val, om ej för att söka under giftermålets namn trygghet för sina nöjen och göra otron loflig eller åtminstone litet mer än förlåtlig. Så lät Venus sig kallas för din hustru, usla Vulcanus, för att älska Mars; så tog grefvinnan Meijerfelt den fulaste af alla dödliga att i säkerhet göra Lacy lycklig; så uträttar nu riksrådet Horn det, för hvilket den ofärdige Olin bär namnet. Också är denne senare den största näst Oelreich af alla hanrejar, och hans svigtande och halta nän krokna ännu mer under den dagliga tillväxande tyngden af de horn, hvarmed hans skalliga hjässa bekrönes.»

Sid. 81. Silhuetten af mamsell Slottsberg finnes reproducerad i Söndags-Nisse den 19 maj 1891 och som illustration till en liten artikel med rubriken »Teatraliskt småsnack» (antagligen af B. Schöldström). Häri meddelas bland annat, hur mamsell Slottsberg tidigt blef anställd i baletten vid franska truppen, som spelade i Bollhuset, och sedan kom till k. teatern. Vidare uppgifves hennes korta äktenskap ha varit mycket olyckligt, och skilsmässa var redan aftalad, då hon bortrycktes af döden. I afseende på hennes kvarlåtenskap

säges hertig Carl hafva lyckats genom process erhålla 18,300 rdr b:ko specie.

Gubben Gjörwell, som då kände Gud och hela världen, heter det vidare i ifrågavarande artikel, och ej, så herrnhutare han var, försmådde att bekanta sig, helt platoniskt förstås, med till och med balettens lättfotade nymfer, hade naturligtvis en mångårig connaissance också med Slottsbergskan, och i sina bref skildrar han henne som en i grund och botten snäll och god kvinna. Och att döma af hennes här meddelade silhuett (det första porträtt, som, oss veterligen, någonsin meddelats öfver m:ll Slottsberg), kan ju äfven eftervärlden finna, att hon måtte ha sett pikant och täck ut — »otäckan».

Sid. 103. Enligt mantalslängden för 1790 bodde mamsell Slottsberg då kvar i huset n:o 10 i kvarteret Neptunus (= det nuvarande n:o 4 vid Storkyrkobrinken). Hon skattade för tre rum med sidenmöbler och hade två pigor i sin tjänst.

Sid. 104. Angående fortvaron af och afslutningen på hertig Carls förhållande till mamsell Slottsberg föreligga ett par upplysningar i Hochschilds memoarer. I del III, sid 151, meddelas nämligen, att mamsell Slottsberg i oktober 1795 bodde i kanslihuset vid Drottningholm, och i samma del sid. 253 får man veta, hur hertigen i början af juni 1797 företog en mängd indragningar i sina utgifter. »Han har», skrifver H., »reformerat sin musik, större delen af sitt stall samt indragit alla pensioner, äfven ifrån dem af hans adjutanter, em han isynnerhet älskat, och ändtligen alldeles skilt sig från sin mätress, mamsell Slottsberg, hvilken minst är att beklaga, emedan man anser henne äga nära 70,000 rdr.»

Sid. 125. Äfven hertig Carl var med bland Badins faddrar. Anteckningen i hofförsamlingens dopbok om faddrarna har nämligen följande lydelse: »Hans Kongl. Maj:t, Hennes Kongl. Maj:t, Cronprinsen, Cronprinsessan, Prins Carl, Arfprinsessan, Prins Friedrich. I deras ställe hans Excellence R. Rådet grefve Horn, Håfmästarinnan R. R:innan Grefvinnan Törnflycht, R. Rdt Baron Hierne, Håfmästarinnan R. Rinnan Hierne, R. Rådet Baron Ribbing, Håfmästarinnan Grefvinnan Fersen.»

Sid. 182. Angående Fredrika Löf läses följande i ett bref den 21 oktober 1792 från Gjörwell till fru Gustafva Eleonora Lindahl i Norrköping: »På dramatiska teatern är mamsell Löf första aktrisen både till själ och kropp. Den senares action har äfven utom teatern sökt så liten hvila, att hon under en eller annan repetition med en

grefve Frölich och en Tersmeden förvärfvat sig ett par eleganta dockor, som bära hennes namn och uppfostras hos förenämnda abbedissa (en m:lle Beckstadia, som hade pensionat).»

Sid. 183. Apropå mamsellerna (Euphrosyne) Löf och Slottsberg och deras förhållande till hertig Carl skrifver G. G. Adlerbeth (Historiska anteckningar, II, 2, sid. 59) i samband med redogörelsen för det år 1793 i februari utsända cirkuläret angående kaffe- och sidenförbudet följande: »I Stockholm sades öfverljudt, att så länge mamsellerna Löf och Slottsberg (hertigens maitresser) buro siden och all slags grannlåt, borde sådant ej vara förbudet. Att kaffe ej förböds, tillskref man en föreställning af mamsell Löf, som skall ha yttrat, att hon ej kunde vara denna dryck förutan.» — På tal om den rådande penningebristen omtalar Adlerbeth i maj samma år det stora ogillande, detväckte att ståthållaren De Besche fick tillstånd att till kronan sälja en majorsindelning vid Östgöta kavalleri för 10,000 rdr och gör följande anmärkning: »Ropet öfver denna largesse, hvartill penningar ej utan möda sammanskrapades, var så mycket större, som herr De Besches största förtjänst sades vara att hafva varit entremetteur mellan hertigen och mamsell Löf.»

*

Personregister,

anslutande sig till den gustavianska tiden.

*